

Andra Indriksone

NEVALSTISKĀS
ORGANIZĀCIJAS –
PAŠVALDĪBU PARTNERI
ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANĀ

UDK 061.23:323(474.3)

In 205

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autors.

Izdevums latviešu un angļu valodā pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

Konsultanti:

STĪVENS HEINEMANS, Vanderbilta universitāte, Tenesi štats, ASV

INĀRA MARANA, Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, Rīga, Latvija

AUSMA PASTORE, Izglītība pilsoniskai sabiedrībai (IPSA), Latvija

© Andra Indriksone, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2003

© Izdevniecība "Nordik", mākslinieciskais iekārtojums, 2003

ISBN 9984-751-21-X

KOPSAVILKUMS

Sabiedrības iesaiste lēmumu pieņemšanas procesos pašvaldībā ir neatņemama sastāvdaļa, lai nodrošinātu efektīvu pārvaldi un pakalpojumus iedzīvotājiem. Dažādu interešu grupu līdzdalība jau agrīnajās plānošanas stadijās ļauj savlaicīgi iestrādāt lēmumos kompromisa variantus, kas pārstāv dažādu sabiedrības grupu intereses. Lai gan Latvijas likumdošana paredz sabiedrības līdzdalības iespējas un iesaistīšanas kārtību pašvaldību attīstības plānojumus, praksē sabiedrības iesaistīšana bieži tiek realizēta formāli. Arī sabiedrībā trūkst zināšanu par līdzdalības efektivitāti un kārtību. Turklāt amatpersonas bieži vien neveicina sabiedrības līdzdalību, jo saprotamu iemeslu dēļ tās varētu kavēt pārvaldes darba efektivitāti.

Pēc likumdošanas un attīstības plānošanas speciālistu domām, nevalstiskās organizācijas (NVO) ir viena no galvenajām mērķa grupām, kas iesaistāma plānošanā. Turpretī praksē bieži vērojama sabiedrisko organizāciju negatīvā līdzdalība, protestējot pret jau pieņemtiem lēmumiem un to sekām. Rezultātā, neraugoties uz formālajām procedūrām, sabiedrība var vilties un apšaubīt demokrātisko procesu.

Šā pētījuma mērķis ir veicināt NVO līdzdalības iedarbīgumu attīstības plānošanas procesā, vienlaikus neupurējot vajadzību pēc efektīvas publiskās pārvaldes. Latvijā pagaidām maz pētīts jautājums par nevalstisko organizāciju iesaisti plānošanā, kas palīdzētu pašvaldībām uzlabot vispārējo sabiedrības iesaistīšanas procesu un plānošanas dokumentu kvalitāti.

Pētījumā:

- raksturota pašvaldību attīstības un teritorijas plānošanas sistēma Latvijā;
- novērtēta pašvaldību kapacitāte sabiedrības un NVO iesaistīšanā plānošanā;
- novērtēta NVO loma un kapacitāte sadarbībā ar pašvaldībām attīstības un teritorijas plānošanas darbā;
- sniegts NVO kā pašvaldību partneru plānošanas procesā novērtējums, raksturojot pastāvošo sadarbību un piedāvājot sadarbības modeļus.

Pētījums ietver arī priekšlikumus, kas saistīti ar:

- plānošanas dokumentu uzglabāšanu sabiedrībai pieejamā veidā;
- teritorijas plānojumu ievērošanas pārraudzību;
- attīstības programmu sasaisti ar pašvaldības budžetu;
- pašvaldību atbildīgo darbinieku un NVO kapacitātes attīstību un savstarpējās sadarbības koordinēšanu.

Pētījuma rezultāti liecina, ka NVO un pašvaldību sadarbība Latvijā iezīmē trīs jomas, kas raksturo organizāciju iespējas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā kopumā:

- NVO aktivitātes kā katalizators radošam plānošanas risinājumam, bieži vien iesaistot arī plašāku sabiedrību;
- NVO atzinumi, balstoties uz katras konkrētās NVO uzkrāto pieredzi savā interešu jomā;
- līdzdalība plānu realizācijā, pašvaldības pienākumu izpildes un atklātības uzraudzība.

Iecerētais iznākums ir lēmumi, kas pieņemti uz plašākas informācijas pamata, savlaicīgi izmantojot NVO ekspertīzi, taču nezaudējot publiskā sektora efektivitāti.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	9
1. Sabiedrības līdzdalība pašvaldību attīstības un teritorijas plānošanā	13
1.1. Kāpēc nepieciešama attīstības un teritorijas plānošana?	13
1.2. Sabiedrības līdzdalības priekšnoteikumi un principi	14
1.3. NVO kā sabiedrības daļa	16
1.4. Likumi un saistošie noteikumi – priekšnoteikums sabiedrības līdzdalībai attīstības un teritorijas plānošanā	17
Secinājumi	18
2. Pašvaldības un NVO Latvijā – partneri plānošanas procesā?	21
2.1. Vietējo pašvaldību kapacitāte plānošanā un sabiedrības iesaistīšanā	21
2.2. NVO kapacitāte	23
2.2.1. NVO: kur tās atrast?	26
Secinājumi	29
3. Sadarbības modeļi, piemēri un priekšlikumi	31
3.1. Sadarbība starp pašvaldību un NVO teritorijas attīstības plānošanā: vispārējs raksturojums	31
Secinājumi	37
3.2. NVO līdzdalība attīstības programmas un teritorijas plānojuma izstrādē	38
3.3. Sabiedrības iesaistīšana pašvaldības attīstības plānošanā ar NVO līdzdalību	41
3.4. NVO loma teritorijas plānojumu ievērošanas uzraudzībā	47
3.5. NVO un attīstības plānu iedzīvināšana	54
3.6. Resursi līdzdalības īstenošanai	57
Nobeigums	65
Priekšlikumi	69

Pielikumi	73
1. pielikums. Terminu skaidrojumi	73
2. pielikums. Sabiedrības iesaistīšana pašvaldības plānojuma izstrādē un apstiprināšanā	77
3. pielikums. Pašvaldību teritorijas plānošanas specialistu aptaujas rezultāti	78
4. pielikums. Pašvaldību attīstības programmu kontentanalīze	82
5. pielikums. Pašvaldību teritorijas plānojumu kontentanalīze	85
6. pielikums. Intervijās iesaistītie respondenti	86
Literatūras un avotu saraksts	87
Izceltā informācija	
1. informācija. Reģionālie NVO atbalsta centri	27
2. informācija. Kādi faktori izvērtējami, pirms uzsākt sadarbību ar NVO?	36
3. informācija. Kā novērtēt sadarbības efektivitāti ar NVO?	56
4. informācija. Kādi apsvērumi jāņem vērā pašvaldībām un citām valsts institūcijām, sadarbojoties ar NVO?	62
Piemēri	
1. piemērs. SIA “Grupa 93” pieredze NVO izveides un darbības veicināšanā, izstrādājot vietējo pašvaldību attīstības programmas	33
2. piemērs. Mikrolieguma statusa piešķiršana Pāvilostas Pelēkajai kāpai	39
3. piemērs. Projekts “Rīga 801 mūsu nākotnei: sabiedrībai atbildīga Rīgas attīstības plānošana”	42
4. piemērs. Lielvārdes iedzīvotāju forums	44
5. piemērs. Pilsoniskās līdzdalības aktivācija, pieņemot lēmumus dabas aizsardzības politikas veidošanā	47
6. piemērs. Akcija par “Saulesdārza” saglabāšanu valsts īpašumā	50
7. piemērs. Talsu novada fonds	58

IEVADS

Attīstības plānošana pašvaldībās ir nozīmīga katram Latvijas iedzīvotājam. Pašvaldības teritorijas izmantošana, kuru regulē plānojums, ietekmē ikviena iedzīvotāja dzīves un vides kvalitāti. Attīstības plānošanai jānosaka dzīves apstākļu uzlabošanas prioritātes pašvaldībā. Normatīvie akti, kas reglamentē teritorijas attīstības plānošanu, paredz informēt sabiedrību un iesaistīt plānošanā, lai uzlabotu plānošanas dokumentu un tiem atbilstoši pieņemto lēmumu kvalitāti.

Praksē novērots, ka sabiedrība neizprot, kāda ir tās loma plānošanas procesā. Tā galvenokārt reaģē tikai tad, kad pašvaldības lēmums skar sabiedrības pārstāvju privātīpašumu. Pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas attīstības programmas “Pārskats par tautas attīstību 2000/2001” datiem, apmēram 6% no aptaujātajiem iedzīvotājiem piedalījušies savas pilsētas vai pagasta attīstības plāna apspriešanā, 11% piedalījušies sabiedriskās apspriešanas pasākumos vispār, un tikai 30% aptaujāto šīs līdzdalības formas uzskata par iedarbīgām.¹ Kopumā sabiedrībā valda neticība, ka ar līdzdalību var kaut ko mainīt. Šāda situācija mazina iedzīvotāju uzticēšanos un atbalstu pašvaldību pieņemtajiem lēmumiem kopumā. Daudzu pašvaldību plānošanas dokumentus, it īpaši attīstības programmas, kritizē masu saziņas līdzekļos un profesionālo interešu grupās.

Teritorijas attīstības plānošana skar jomas, kurās darbojas nevalstiskās organizācijas (NVO). Līdzdalība NVO daudziem liek rast pašapziņu un pārliecību, ka iespējams ietekmēt procesus, lai iespaidotu un uzlabotu pašreizējo situāciju.²

Starptautiska pieredze liecina, ka, NVO uzņemoties iniciatīvu, sabiedrības iesaistīšana plānošanā notiek aktīvāk, iedzīvotāji labprātāk iesniedz priekšlikumus un seko lēmumu pieņemšanas procesam.³ Līdz šim Latvijā par NVO tiek uzskatītas gan sabiedriskās

¹ “Latvija: Pārskats par tautas attīstību 2000/2001”. UNDP, Rīga, 2001., 85. lpp.

² “*Conditions of Enhancement of Civic Participation*” (Pilsoniskās līdzdalības veicināšanas nosacījumi). Baltijas datu nams, 1998.

³ “*Participate*” kampaņas dati (1999. g. decembris – 2000. g. janvāris), Eiropas Vides birojs (*European Environmental Bureau*) Briselē.

organizācijas, gan bezpeļņas organizācijas, kurām nav peļņas gūšanas rakstura. To līdzdalība lēmumu pieņemšanā pētīta maz, trūkst informācijas par konkrētiem sadarbības modeļiem, to priekšrocībām, iespējamām nepilnībām un ietekmi uz lēmumu pieņemšanu.

Pētījuma mērķis – veicināt NVO līdzdalības efektivitāti attīstības plānošanas procesā. Latvijā pagaidām maz pētīts jautājums par NVO iesaistīšanu plānošanā, kas palīdzētu pašvaldībām uzlabot vispārējo sabiedrības iesaistīšanu un plānošanas dokumentu kvalitāti. Atbilstoši likumdošanai un attīstības plānošanas teorijām, NVO ir viena no galvenajām mērķa grupām, kas iesaistāma plānojumos. Turpretī praksē bieži vērojama sabiedrisko organizāciju negatīvā līdzdalība, protestējot pret jau pieņemtajiem lēmumiem un to sekām. Tajā pašā laikā daudzviet pastāv arī pozitīva sadarbības pieredze.

Pētījuma uzdevumi

- **Pētījuma pirmajā daļā** – raksturot pašvaldību attīstības un teritorijas plānošanas sistēmu Latvijā;
- **Pētījuma otrajā daļā** – novērtēt pašvaldību kapacitāti sabiedrības un NVO iesaistē plānošanā, kā arī NVO lomu un kapacitāti sadarbībā ar pašvaldībām attīstības un teritorijas plānošanas darbā;
- **Pētījuma trešajā daļā** – izvērtēt NVO kā pašvaldību partneri plānošanas procesā, raksturojot pastāvošo sadarbību un piedāvājot sadarbības modeļus.

Sabiedrības iesaistīšana vietējo pašvaldību līmenī – pilsētās, novados un pagastos – par analīzes objektu izraudzīta tādēļ, ka daudziem iedzīvotājiem pašvaldības ir tuvākais, tāpēc pazīstamākais un saprotamākais pārvaldes līmenis.⁴ Teritorijas attīstības plānošana tieši ietekmē pašvaldības iedzīvotāju dzīves un vides kvalitāti un ir būtiska arī sabiedriskajām organizācijām, kuras dod savu ieguldījumu sociālās un ekonomiskās attīstības veicināšanā. NVO, īstenojot sabiedrības iesaistīšanas pasākumus pašvaldībās, ir darbojušās daudzās un dažādās jomās – vides aizsardzībā, teritorijas attīstībā u. c., bet vēl nav veikts komplekss pētījums par sadarbības pieredzi un iespējamajiem modeļiem.

Veiksmīga plānošana lielā mērā ir atkarīga no vietējiem apstākļiem un dažādiem mainīgiem faktoriem, tādēļ pētījumā sadarbības formas raksturotas, izmantojot ilustratīvus

⁴ “Latvija: Pārskats par tautas attīstību 2000/2001”, UNDP, Rīga, 2001., 115. lpp.

piemērus, un ieteikumi sagatavoti pietiekami vispārināti, lai sniegtu iespēju tos izvēlēties atbilstoši konkrētās pašvaldības apstākļiem.

Metodoloģija

Izraudzītās metodoloģijas mērķis ir apkopot un novērtēt iespējamās līdzdalības modeļus, kurus pašvaldības un NVO varētu īstenot, pielāgojot savām iespējām un vajadzībām.

Šobrīd pastāv ierobežotas iespējas iegūt statistikas datus par Latvijas NVO un to darbību, arī līdz šim veikto pētījumu skaits nav liels, tādēļ pētījumā izmantotas šādas kvalitatīvās metodes:

- **Daļēji strukturēto dziļo interviju metode**⁵, lai iegūtu vispusīgu informāciju no pašvaldību plānošanas ekspertiem un NVO pārstāvjiem. Respondenti izraudzīti, ņemot vērā attiecīgo pašvaldību un NVO sadarbības pieredzi projektos, kas īstenoti ar plānošanu saistītās jomās. Intervijas tika veiktas laika posmā no 2002. gada janvāra līdz 2003. gada martam.
- **Plānošanas dokumentu kvalitatīva kontentanalīze.** Analizēti Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM) Būvniecības departamenta tehniskās dokumentācijas arhīvā 2001. gadā iesniegtie vietējo pašvaldību attīstības programmu, teritorijas plānojumu un sabiedriskās apspriešanas materiāli. Dokumenti novērtēti tādās kategorijās kā sabiedrības līdzdalība plānošanas procesā, sabiedrisko organizāciju darbības atspoguļojums attīstības plānošanas dokumentos, NVO līdzdalības forma plānošanas dokumenta tapšanā. Vērtējot attīstības programmas, īpaša uzmanība pievērsta šo dokumentu stratēģiskajai daļai.
- **Pašvaldību plānošanas speciālistu aptauja.** Pēc nejaušas atlases principa tika aptaujāti 46 dažāda lieluma vietējo pašvaldību plānošanas speciālisti, izmantojot VARAM Būvniecības departamenta Apdzīvoto vietu plānošanas nodaļas Latvijas pašvaldībās nodarbināto teritorijas plānošanas un būvniecības speciālistu datu bāzi. Aptauja atspoguļoja galvenās tendences plānotāju sadarbībā ar NVO. Tās rezultāti sasauca ar dziļajās intervijās iegūto informāciju.

Pētījumā izmantota informācija, ko sniedza teritorijas un attīstības plānošanu reglamentējošie likumi, NVO projektu pieteikumi un projektu atskaites, kas iesniegtas finansētājiem, pārskats par publikācijām presē, kā arī starptautiskajās konferencēs un semināros iegūtais izziņas materiāls.

⁵ Sk. 6. pielikumu.

Nevalstiskās organizācijas Latvijā raksturo NVO centra apkopotie statistikas dati, kā arī piemēru analīze, kas ļauj uzskatāmi novērtēt NVO līdzdalības metodes, to priekšrocības un iespējamus sarežģījumus līdzdalības praktiskajā realizācijā.

Apzinoties Latvijas vietēja līmeņa pašvaldībām raksturīgās ievērojamās atšķirības gan lieluma, gan ekonomisko un sociālo apstākļu ziņā, kā arī ierobežoto statistikas datu klāstu, pētījums veikts, izmantojot kvalitatīvās izpētes metodes. Šāda metodoloģija atspoguļo arī NVO darbības ietekmes novērtējuma specifiku – NVO darbība visbiežāk saistīta ar dzīves kvalitātes uzlabošanu dažādos aspektos un ilgstošā laika posmā, tāpēc darbības rezultāti nav pilnībā novērtējami ar kvantitatīvām izpētes metodēm.⁶

⁶ Wainwright, Susan. "Measuring the Impact of the Voluntary Sector". Konferenču materiāli, 2001. National Council for Voluntary Organisations. <http://www.ncvo-vol.org.uk> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003. Sk. arī: Veinraitis Sijūzena "NVO ietekme – kā likt galdā pierādījumus?", publicēts portālā www.politika.lv 10.06.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=106274&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003.

1. SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA PAŠVALDĪBU ATTĪSTĪBAS UN TERITORIJAS PLĀNOŠANĀ

Šajā nodaļā raksturota pašvaldību attīstības un teritorijas plānošanas sistēma Latvijā – ar mērķi novērtēt sabiedrībai piedāvātās iespējas iesaistīties attīstības un teritorijas plānošanas procesos. Apskatīti plānošanas principi un uzdevumi, definēts jēdziens ‘sabiedrība’ un NVO kā sabiedrības daļa. Noslēgumā analizētas sabiedrības līdzdalības iespējas atbilstīgi pastāvošajai likumdošanai.

1.1. Kāpēc nepieciešama attīstības un teritorijas plānošana?

Attīstības plānošana vietējās pašvaldībās nepieciešama, lai, novērtējot pašreizējo situāciju un izvirzot katras pašvaldības attīstības prioritātes, nospraustu attīstības stratēģiskos virzienus, no kuriem izrietētu konkrētas aktivitātes un pasākumi dzīves kvalitātes uzlabošanai.

Vietējo pašvaldību attīstības programmu mērķis ir apzināt pastāvošo situāciju, noteikt prioritātes, projektus un aktivitātes – ar mērķi plānot pašvaldības attīstību, ņemot vērā ekonomiskos un sociālos apstākļus, kā arī dzīves kvalitātes attīstības principus. Ideālā gadījumā ar attīstību saistītie lēmumi, tajā skaitā arī pašvaldības budžets, būtu jāpieņem, balstoties uz izstrādāto attīstības plānu vai programmu, kas sniedz informāciju par pašvaldības prioritātēm un resursiem, kas ir tās rīcībā. Attīstības programma vai plāns uzskatāms par vadlīniju dokumentu un nav tiešā veidā saistošs pašvaldību lēmumu pieņemšanā.

Teritorijas plānošanas mērķi, saskaņā ar Teritorijas plānošanas likumu⁷ un Reģionālās attīstības likumu⁸, ir šādi:

⁷ Teritorijas plānošanas likums. “Latvijas Vēstnesis”, 12.06.2002.

⁸ Reģionālās attīstības likums. “Latvijas Vēstnesis”, 09.04.2002.

- veicināt ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību valstī, izmantojot efektīvu teritorijas plānošanas sistēmu un ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas;
- nodrošināt teritorijas racionālu izmantošanu, veicinot ekonomisko attīstību un saglabājot vidi – atbilstoši valsts un pašvaldību noteiktajām attīstības ilgtermiņa prioritātēm un attīstības plāniem;
- sagatavot pamatojumu saistošajiem apbūves noteikumiem, kas nodrošinātu zemes īpašnieku un lietotāju tiesības izmantot un attīstīt savu īpašumu vai lietošanā nodoto zemi saskaņā ar teritorijas plānojuma nosacījumiem⁹.

Atbilstoši likumdošanā paredzētajiem partnerības, atklātības un interešu saskaņotības principiem šo mērķu sasniegšanai nepieciešama sabiedrības iesaiste plānošanā. Viena no galvenajām mērķa grupām ir NVO, jo tās pārstāv dažādu sabiedrības grupu viedokli, kā arī dažādos veidos veicina līdzsvarota plāna izstrādi.

Teritorijas plānošanas likumā noteikti četri plānošanas līmeņi – nacionālais, reģiona plānošanas, rajona pašvaldības un vietējās pašvaldības līmenis. Vietējās pašvaldības (pilsētas, novada un pagasta) teritorijas plānojums ir plānošanas dokuments, kura saistošās daļas apstiprina kā pašvaldības saistošus noteikumus. Detālplānojums ir pilsētas, novada vai pagasta pašvaldības plānošanas dokuments, kuru apstiprina kā attiecīgās pašvaldības saistošus noteikumus un kurā detalizē un precizē ģenerālplāna priekšlikumus un prasības, kā arī teritorijas robežas, kurās šīs prasības ir spēkā.

Par pašvaldības teritorijas plānojuma un attīstības programmas izstrādi ir atbildīga katra pašvaldība. Plānošanu Latvijā pašvaldības veic patstāvīgi vai piesaistot privātus specializētus plānošanas uzņēmumus.

1.2. Sabiedrības līdzdalības priekšnoteikumi un principi

Sabiedrības līdzdalības pamatā liekamas divas idejas: pirmā – **līdzdalība sniedz sabiedrībai labāku izpratni par lēmumu pieņemšanas procesu**¹⁰ un ar to saistītajiem jautājumiem;

⁹ Marana Ināra. “Par sabiedrības līdzdalību un iesaisti teritoriju plānojumu izstrādē”. Metodiskie norādījumi. Vides un reģionālās attīstības ministrija, Rīga, 1998.

¹⁰ Plānošanas dokumentu sagatavošana un pieņemšana uzskatāma par lēmumu pieņemšanas procesu.

otrā – sabiedriskās apspriešanas gaitā, kas notiek lēmuma sagatavošanas posmā, **jāsasniedz trīs galvenie mērķi:**

- 1) iegūt informāciju, kas sekmētu pamatota un taisnīga lēmuma pieņemšanu;
- 2) iesaistīt sabiedrību lēmumu pieņemšanas procesā, padarot šo procesu atklātu;
- 3) saskaņot sabiedrības intereses ar privātajām.

Izstrādājot teritorijas plānojumu, tiek norādīts, pēc kādiem noteikumiem konkrētā teritorija varēs attīstīties. Ar plānu tiek izveidoti saistoši priekšnoteikumi lēmumu pieņemšanai par teritorijas izmantojumu konkrētos gadījumos nākotnē: izlemjot jautājumu, vai atļaut zemes gabalu apbūvēt, pašvaldību ierobežo tās akceptētais un noteiktā kārtībā pieņemtais teritorijas plānojums. Teritorijas plānojumu izstrādā, balstoties uz principiem, kas izvirzīti attiecīgās teritorijas attīstības programmā.

Tādējādi gan teritorijas attīstības programmas, gan plānojuma saturs ietekmē turpmākos pašvaldības lēmumus, kuri nosaka pašvaldības iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Ar teritorijas plānojumu tiešā veidā tiek ietekmēts arī privātais īpašums – tā vērtība un izmantošanas iespējas, piemēram, būvniecības uzsākšana.

Sabiedrības iesaistišanas kārtība un līdzdalības robežas

To, cik lielā mērā un kādā veidā sabiedrība var ietekmēt lēmumu pieņemšanu, nosaka normatīvie akti, kas sīkāk tiks apskatīti nākamajās nodaļās. 2. pielikumā sniegts vispārējs pārskats par likumdošanā paredzēto sabiedrības līdzdalības kārtību teritorijas plānošanā.

Sabiedrības līdzdalība plānošanas procesā nevar būt neierobežota. Pašvaldībai ir tiesības izvirzīt prasības priekšlikumu noformēšanā, lai nodrošinātu efektīvu darbu. Ja priekšlikumu iesniedzējs vēlas saņemt rakstisku atbildi, viņam šīs prasības jārespektē. Pašvaldība var noraidīt jebkurus iebildumus un priekšlikumus, kas iesniegti, neievērojot noteikto kārtību un termiņus.

Atbilstīgi pastāvošajai likumdošanai sabiedrība teritorijas un attīstības plānošanā nonāk padomdevēja lomā. Galīgo lēmumu par vietējās teritorijas attīstības plānošanas dokumentu saturu pieņem katras pašvaldības padome vai dome, kurai sabiedriskajā līdzdalībā paustie viedokļi un iesniegtie priekšlikumi nav obligāti. Tajā pašā laikā šādi lēmumi parasti skar daudzu cilvēku intereses, tādēļ sabiedrībai ir tiesības būt informētai par dokumentu izstrādes procesu, izteikt savus viedokļus un gaidīt, ka šie viedokļi tiks izvērtēti.

1.3. NVO kā sabiedrības daļa

Plānošanas procesā jāiesaista dažādas mērķa grupas: pārvaldes institūcijas, masu saziņas līdzekļi, komercstruktūras, dažādu nozaru eksperti, iedzīvotāji. Viena no nozīmīgākajām grupām, kas atspoguļo sabiedrības daudzveidīgās intereses, ir NVO.

‘Sabiedrība’ un ‘ieinteresētā sabiedrība’

Sabiedrības loma un savā ziņā arī atbildība teritorijas un attīstības plānošanas procesā ir augusi, tādēļ svarīgi noskaidrot, ko nozīmē ‘sabiedrība’ un ‘ieinteresētā sabiedrība’¹¹. Sabiedrības līdzdalības ideja ne vienmēr nozīmē plašu tautas masu iesaistīšanos. Piemēram, Orhūsas konvencija sabiedrību definē kā vienu vai vairākas fiziskas vai juridiskas personas, to apvienības, organizācijas vai grupas. Savukārt ‘ieinteresētā sabiedrība’ ir tāda sabiedrība:

- a) kuru ietekmē vai varētu ietekmēt lēmuma pieņemšana, piemēram, nekustamo īpašumu īpašnieki vai īrnieku apvienības;
- b) kurai ir interese par lēmuma pieņemšanu, piemēram, NVO, kas veicina vides aizsardzību.

Par ‘sabiedrību’ var uzskatīt pat vienu personu (indivīdu), ja vien tai par izlemjamo jautājumu ir kāda interese.

Atbilstīgi pastāvošajai likumdošanai teritorijas attīstības plānošanas procesā var iesaistīties jebkura fiziska vai juridiska persona.¹²

Lai gan sabiedrības iesaiste teritorijas plānojumu izstrādē un apspriešanā ir radošs process, pastāv īpaši norādījumi attiecībā uz lēmuma skarto nekustamo īpašumu un kaimiņos esošo nekustamo īpašumu īpašniekiem. Noteikumos “Par teritorijas plānojumiem”¹³ reglamentēta viņu iesaistīšanas vispārējā procedūra (sk. 2. pielikumu).

¹¹ Meiere Silvija. “Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem”. “Jurista Vārds”, 13.02.2001., Nr. 196.

¹² Teritorijas plānošanas likums (spēkā no 2002. gada 26. jūnija), 9. pants. Jāpiezīmē, ka attīstības programmu izstrādi reglamentējošais Reģionālās attīstības likums (spēkā no 2002. gada 23. aprīļa) paredz atklātības principu, kas var tikt šauri interpretēts tikai kā sabiedrības informēšana, taču paredz NVO kā sadarbības partnerus partnerības principa ietvaros, (4. pants).

¹³ Līdz jaunu Ministru kabineta noteikumu izstrādei spēkā esošie MK noteikumi “Par teritorijas plānojumiem” (2000. g.).

‘Sabiedrība’ un ‘organizētā sabiedrība’

Izvērtējot sabiedrības iesaistīšanu un līdzdalību teritorijas plānošanas procesos, jānošķir sabiedrība un NVO. Lai gan NVO ir sabiedrības daļa, tām ir sava darba kārtība, kas vērsta uz konkrētu, šīm organizācijām specifisku jautājumu risināšanu un mērķu sasniegšanu. Līdz ar to NVO iesaiste nevar pilnībā aizstāt vispārējus sabiedrības iesaistīšanas pasākumus, jo NVO nevar pārstāvēt sabiedrības viedokli kopumā. Sabiedrības iesaistīšanas pasākumiem jābūt pietiekami plašiem un daudzveidīgiem, lai būtu pārstāvēts interešu spektrs kopumā, ne tikai atsevišķu sabiedrības grupu intereses.

1.4. Likumi un saistošie noteikumi – priekšnoteikums sabiedrības līdzdalībai attīstības un teritorijas plānošanā

Pašlaik attīstības programmu un teritorijas plānojumu izstrādi nosaka Reģionālās attīstības likums, Teritorijas plānošanas likums un LR MK noteikumi “Par teritorijas plānojumiem”. Tādējādi teritorijas plānošana tikusi nodalīta no attīstības plānošanas, reglamentējot tās ar atšķirīgiem likumiem. 2003. gadā pašvaldību attīstības un teritorijas plānošanas jautājumi nodoti īpašu uzdevumu ministra reģionālās attīstības un pašvaldību lietās pārraudzībā.

- **Reģionālās attīstības likums** (23.04.2002.) noteic, ka reģionālās (tajā skaitā pašvaldību) plānošanas procesā ievērojams **atklātības princips**, kas tiešā veidā attiecināms uz sabiedrības un NVO līdzdalību. Šis princips paredz reģionālās attīstības plānošanas un ar atbalsta pasākumiem saistīto lēmumu pieņemšanas procesa atklātību un sabiedrības informēšanu par reģionālās attīstības plānošanas un atbalsta pasākumu pieejamību, kā arī par sasniegtajiem rezultātiem.

NVO līdzdalības iespēju paredz arī **partnerības princips** – tas nodrošina sadarbību starp valsts pārvaldes iestādēm, starptautiskajām institūcijām, plānošanas reģionu padomēm, pašvaldībām, NVO un uzņēmējiem.

Atbilstoši Reģionālās attīstības likumam, sabiedriskās apspriešanas kārtību nosaka LR Ministru kabinets; sagatavojami īpaši reģionālās attīstības plānošanu un šo plānu īstenošanu reglamentējoši Ministru kabineta noteikumi.

- **Teritorijas plānošanas likums** (26.06.2002.) paredz, ka reģionālās (tajā skaitā pašvaldību) teritorijas plānošanas procesā jāievēro atklātības princips. Tas noteic, ka teritorijas plānojums tiek izstrādāts, iesaistot sabiedrību un nodrošinot informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu. Atklātības princips dod iespēju sabiedrības un NVO līdzdalībai plānošanā.

Sabiedriskās apspriešanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Teritorijas plānošanas likums paredz, ka tiks izstrādāti jauni Ministru kabineta noteikumi, kas nosacīs arī sabiedrības iesaistīšanas procedūru, tajā skaitā – sabiedriskās apspriešanas kārtību. Šā pētījuma laikā tie atradās sagatavošanā Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijā. Līdz jaunu Ministru kabineta noteikumu spēkā stāšanās dienai sabiedrības iesaistes procedūru nosaka Ministru kabineta noteikumi “Par teritorijas plānojumiem” (05.12.2000.).

Teritorijas plānošanas likums paredz pašvaldības pienākumu nodrošināt sabiedrības līdzdalību teritorijas plānošanā. 8. pantā noteikta teritorijas plānojuma sabiedriskās apspriešanas organizēšana. Pašvaldībai jāpublicē laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” un vietējā laikrakstā informācija par teritorijas plānojuma vai tā grozījumu izstrādes uzsākšanu, sabiedriskās apspriešanas kārtību, vietu un termiņiem, kur un kad var iepazīties ar attiecīgās pašvaldības teritorijas plānojumu vai tā grozījumiem un iesniegt rakstveida priekšlikumus un atsauksmes. Pašvaldība ir atbildīga par sabiedrības līdzdalības organizēšanu un paredz tam finansējumu pašvaldības teritorijas plānošanā.

“Teritorijas plānošanas likuma” 9. pants nosaka arī fizisko un juridisko personu (tajā skaitā NVO) tiesības piedalīties teritorijas plānojumu apspriešanā, līdz ar to piešķirot tiesības ikvienai fiziskai un juridiskai personai iepazīties ar spēkā esošajiem un sabiedriskajai apspriešanai nodotajiem teritorijas plānojumiem, piedalīties to sabiedriskajā apspriešanā, izteikt un aizstāvēt savu viedokli un iesniegt priekšlikumus. Paredzētas arī tiesības noteiktā termiņā iesniegt rakstveida priekšlikumus un atsauksmes par teritorijas plānojumiem un saņemt atbildi. Tas būtiski neatšķiras no iepriekšējā “Teritorijas attīstības plānošanas likumā” paredzētās procedūras, vienīgi klāt nākušas fizisko un juridisko personu tiesības ne tikai paust savu viedokli, kā bija noteikts iepriekš, bet arī to aizstāvēt.

- Līdz jaunu Ministru kabineta noteikumu izstrādei joprojām ir spēkā **Ministru kabineta noteikumi “Par teritorijas plānojumiem”** (05.12.2000.).

Šie MK noteikumi detalizēti nosaka plānošanas reģionu, rajonu un vietējo pašvaldību teritorijas plānojumu izstrādi, sabiedrības iesaistīšanas procedūru un teritorijas plānojumā izstrādājamo dokumentu kopumu.

Secinājumi

- Normatīvie akti, kas reglamentē attīstības programmas izstrādi, šobrīd nenosaka detalizētu sabiedrības iesaistes procedūru, bet sniedz vispārīgus sabiedrības iesaistīšanas principus. Sabiedrības iesaistīšana ir atkarīga no katras pašvaldības izpratnes par tā nepieciešamību, speciālistu prasmes, pieejamiem finanšu un cilvēku resursiem.

- Teritorijas plānojumu reglamentējošie normatīvie akti stingri un pietiekami detalizēti nosaka sabiedrības iesaistes procedūru. Pašvaldība var vienīgi lemt par papildu pasākumiem, lai veicinātu sabiedrības līdzdalību. Likumdošanā nav paredzēti īpaši NVO informēšanas pasākumi attiecībā uz iesaisti. Par tiem var lemt katra pašvaldība atsevišķi.
- 2002. gada laikā pieņemtie normatīvie akti par sabiedrības iesaistišanu neparedz radikālas izmaiņas. Tie sniedz vispārīgus standartus sabiedrības iesaistei plānošanas dokumentu izstrādē, paredzot sabiedrības iesaisti kā nepieciešamu procesa sastāvdaļu, un pieļauj izmantot daudzveidīgus sabiedrības informēšanas un uzklausišanas veidus – atbilstoši pašvaldības vajadzībām. Sabiedrības iesaistišanas procedūra teritorijas plānojumu sabiedriskajā apspriešanā joprojām likumdošanā **tiekl stingri reglamentēta**, paredzot zināmu pasākumu kopumu, kas jāveic ikvienai pašvaldībai. Likumdošana pieļauj šo pasākumu kopumu papildināt, ja pašvaldība uzskata to par nepieciešamu. Savukārt sabiedrības iesaistes procedūra attīstības programmas izstrādē, gluži tāpat kā līdz šim, netiek reglamentēta.
- 2002. gada laikā pieņemtie normatīvie akti padara sabiedrības iesaistes procedūras prasības skaidrākas, atsevišķi apskatot teritorijas plānojuma un attīstības programmas izstrādi. Līdz šim situāciju sarežģīja tas, ka vietējo pašvaldību attīstības plānošana un teritorijas plānojumu finansēšana, kā arī izstrādes pārraudzība, atradās Vides un reģionālās attīstības ministrijas pārziņā, bet attīstības plānošana rajonu, reģionālajā un nacionālajā līmenī – Finanšu ministrijas pārziņā. Ar 2003. gadu šīs funkcijas apvienotas un nodotas Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu pārvaldes īpašo uzdevumu ministra kancelejas pārziņā.
- Attīstības plānošanas kontekstā īpaši minētas NVO (Reģionālās attīstības likums) kā sadarbības partneri līdzās valsts iestādēm un privātajam sektoram.

Likumdošana pietiekami detalizēti nereglamentē sistēmu, pēc kuras būtu vērtējama teritorijas attīstības plānošanas dokumentu kvalitāte, kā arī sabiedrības iesaistišanas pasākumu kvalitāte.

2. PAŠVALDĪBAS UN NVO LATVIJĀ – PARTNERI PLĀNOŠANAS PROCESĀ?

Nodaļas uzdevums ir novērtēt pašvaldību kapacitāti sabiedrības un NVO iesaistē plānošanā un nevalstisko organizāciju lomu un kapacitāti sadarbībā ar pašvaldībām attīstības un teritorijas plānošanas darbā. Tas nepieciešams, lai turpmāk pētījumā varētu novērtēt, vai abām pusēm pieejamās rīcības iespējas un kapacitāte var veidot efektīvu sadarbību.

Pētījumā uzkrātā informācija apliecina, ka kvalitatīvu līdzdalību iespējams nodrošināt tikai tad, ja pastāv līdzsvars starp līdzdalības pieprasījumu un piedāvājumu, tas ir, ja iedzīvotāju un NVO vidū valdošā interese un vēlēšanās piedalīties plānošanā atbilst pašvaldības nodrošinātajām iespējām uzzināt par līdzdalības iespējām, līdzdarboties un gūt pārliecību, ka līdzdalības rezultātā iespējams panākt pozitīvas pārmaiņas. Tādēļ nepieciešams abpusējs – pašvaldību un NVO – kapacitātes izvērtējums. Interviju gaitā atklājās, ka pietrūkst informācijas par NVO, tāpēc nodaļas noslēgumā sniegts informatīvo avotu vērtējums.

2.1. Vietējo pašvaldību kapacitāte plānošanā un sabiedrības iesaistīšanā

2001. gada maijā VARAM Būvniecības departamenta Apdzīvoto vietu plānošanas nodaļa aptaujāja pašvaldības, kuras saņēmušas mērķdotāciju laika posmā no 1996. līdz 2000. gadam. Šajā laika periodā mērķdotācijas piešķirtas 73% vietējo pašvaldību. 22% respondentu atzīmēja, ka pašvaldības speciālistu kvalifikācija teritorijas attīstības jautājumos ir zema, un 52% aptaujāto to atzina par problēmu, izstrādājot teritorijas attīstības plānus.

Pašvaldībām kopumā līdz šim nav izdevies pārliecināt sabiedrību, ka piedalīšanās attīstības programmas un teritorijas plānojuma izstrādē ir efektīva līdzdalības forma. Pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas attīstības programmas “Pārskats par tautas attīstību 2000/2001” datiem, pašvaldību attīstības plānu apspriešanās iesaistījušies 6% iedzīvotāju, un par iedarbīgu šādu līdzdalības aktivitāti uzskata 31% aptaujāto. Par

efektīvākām līdzdalības formām kā iedzīvotāju, tā nevalstisko organizāciju vidū tiek uzskatītas īslaicīgas un spontānas līdzdalības epizodes, piemēram, protesti, kas pēc savas būtības ir pretēji ilgstošām un konstruktīvām sadarbības formām, par kādu uzskatāma arī plānošana.

Šādai situācijai ir vairāki iemesli:

Piedalīšanos teritorijas plānojuma izstrādē kā efektīvu līdzdalības formu sabiedrība un organizācijas apšaubā presē plaši izskanējušie fakti, kad sabiedrības protests ticis ignorēts, kā arī ziņas par pašvaldību saistošo apbūves noteikumu (kas ir teritorijas plānojuma sastāvdaļa) pārkāpumiem, izsniedzot būvatļaujas.

Savukārt attīstības programmu efektivitātes novērtēšanai būtu nepieciešami sistemātiski apkopotī dati par pašvaldībām, kuras plāno budžetu atbilstoši savos attīstības plānos izvirzītajām prioritātēm. Sabiedrībā ir nostiprinājies uzskats, ka attīstības programmām kā vadlīniju dokumentam nav lielas nozīmes pašvaldību sabiedriskās politikas veidošanā un līdzekļu piešķiršanā kopīgi izvirzītajām prioritātēm. Uz šo problēmu norāda arī R. Zile: “Ja aizmugurē nav publisko finanšu, plāni nevelk slodzi.”¹⁴

Par to, ka daudzās pašvaldībās ir nevērīga attieksme pret sabiedrības iesaistīšanas procedūrām, liecina arī pašvaldību teritorijas plānojumu kontentanalīze: no 32 analizētajiem plānojumiem tikai 11 bija pievienoti sabiedriskās apspriešanas materiāli, turklāt ne vienmēr tie bija noformēti atbilstoši MK noteikumos noteiktajai kārtībai.

Tendences pašvaldību sadarbībā ar NVO ieskicē šā pētījuma ietvaros veiktā pašvaldību teritorijas plānošanas speciālistu aptauja. Pēc aptaujas rezultātiem, 26 no 46 aptaujātajiem plānotājiem sadarbojušies ar NVO. No kopējā aptaujāto skaita 26 respondenti šo sadarbību vērtē pozitīvi vai ļoti pozitīvi, bet negatīvi – tikai 4. Interesanti, ka 16 plānotāji atzīmē, – NVO iesaistīšanās plānošanā notikusi pēc pašvaldības iniciatīvas, un neviens no aptaujātajiem nenorāda, ka organizācijas būtu iesaistījušās pēc savas iniciatīvas. 20 plānošanas speciālisti atzina, ka pašvaldībai nav izdevies iesaistīt NVO plānošanā. Speciālisti norādīja vienu vai vairākus galvenos iemeslus, kāpēc sadarbība nav izdevusies. Par galvenajiem iemesliem tika minēti:

¹⁴ Īpašu uzdevumu ministrs sadarbībai ar starptautiskajām finanšu institūcijām Roberts Zile sarunā “Nu, pagaidiet, tā nevar!” ar Lauksaimniecības organizāciju sadarbības padomes (LOSP) pārstāvi Briselē Bruno Baronu. Sarunu vadīja “Dienas” žurnāliste Sanita Jemberga. Publicēts portālā www.politika.lv 15.10.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=104713&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 15.01.2003.

- informācijas trūkums par sabiedriskajām organizācijām un to interesēm (6);
- metodoloģijas trūkums, kā iesaistīt sabiedriskās organizācijas plānošanā (4);
- efektivitātes trūkums sadarbības procesā (2).

10 gadījumos par iemeslu neveiksmīgai sadarbībai ar NVO minēts tas, ka pašvaldībā nav sabiedrisko organizāciju, un tas ir interesants rādītājs. Balstoties uz dziļo interviju un diskusiju rezultātiem, šāda atbilde var tikt interpretēta vismaz trijos veidos:

- 1) pašvaldībā darbojas interešu grupas, taču dažādu iemeslu dēļ (parasti zināšanu un līdzekļu trūkuma dēļ) tās nav oficiāli reģistrējušās;
- 2) pašvaldība nav informēta par vietējām organizācijām un to aktivitātēm;
- 3) pašvaldībā patiešām nav sabiedrisko organizāciju.

No 60 analizētajām programmām stratēģiskā (perspektīvas) daļa pilnībā izstrādāta 14 programmām, tādēļ tās būtu uzskatāmas par kvalitatīvām, jo sniedz rīcības programmu attīstības mērķu sasniegšanai.¹⁵ No tām sabiedrības un NVO pārstāvji piedalījušies 8 programmu izstrādē, nav iesaistījušies 1 gadījumā, nav zināms, vai ir iesaistījušies, 5 gadījumos. Situācijas izpētes (aprakstošā veidā) izstrādātas 20 no analizētajām programmām, un šāda veida programmu izstrādē 16 gadījumos nav iesaistījušies sabiedrisko organizāciju pārstāvji un iedzīvotāji.

Protams, šie dati tiešā veidā neliecina par NVO un sabiedrības nopelniem kvalitatīvāku attīstības programmu izstrādē, jo plānu kvalitāte, tāpat kā sabiedrības un NVO veiksmīga iesaistīšana, parasti vispirms liecina par plāna izstrādātāju profesionalitāti, taču datus atspoguļotā sasaiste starp līdzdalības iespēju nodrošināšanu un attīstības programmu kvalitāti nav noliedzama.

2.2. NVO kapacitāte

NVO kapacitāti – spēju realizēt nospraustos mērķus un uzdevumus, nosaka daudzveidīgu faktoru kopums, kas ieskicēti šajā apakšnodaļā. Nevalstiskā sektora līdzatbildība

¹⁵ Ar kvalitatīvu attīstības programmu te domāta programma, kurā papildus situācijas raksturojumam izstrādāta arī stratēģiskā daļa: atbilstoši attīstības vīzijai izvirzīti mērķi, uzdevumi, norādītas aptuvenās izmaksas, aktivitātes, izpildītāji, finansētāji, gaidāmie rezultāti.

un līdzdalība sabiedrības pārvaldes procesos izveidojusies trīs dažādu ietekmju rezultātā:

- vietēja līmeņa organizāciju darbības ietekmē, kuras nodrošina iedzīvotāju noteiktas vajadzības un darbojas noteiktā teritorijā (*grass-roots organizations*);
- dažādu sabiedrisko un privāto institūciju vai citu neatkarīgu/starptautisku nevalstisku organizāciju ietekmē, risinot kādu noteiktu jautājumu;
- valdības noteikto un atbalstīto prioritāšu ietvaros, kas tiek atspoguļoti valdības deklarācijā un tālāk nozaru ministriju darba plānos.¹⁶

Pašvaldību uzmanības lokā šobrīd galvenokārt nonāk NVO, kas darbojas vietējā līmenī (tajā skaitā nacionālu vai starptautisku organizāciju vietējās nodaļas, piemēram, “Sarkana Krusts”).

Dažādās pašvaldībās ir dažāds NVO skaits un darbības profils. Spriežot pēc Sorosa fonda – Latvija 2000. gadā veiktās aptaujas¹⁷, Latvijā dominē sabiedriska labuma¹⁸ nevalstiskās organizācijas, kuru galvenais uzdevums ir visai sabiedrībai svarīgu mērķu sasniegšana, piemēram, nodrošinot sabiedrībai svarīgus pakalpojumus un aptverot plašākas sabiedrības grupas, ne tikai savas organizācijas biedrus un viņu intereses. Tas izskaidrojams ar šīs sfēras jautājumu aktualitāti un ar to, ka NVO, darbojoties šajā sfērā, ir vieglāk saņemt sabiedrības atbalstu. Lielākajās pašvaldībās ir vairāk biedru labuma¹⁹ NVO, kuru galvenais mērķis ir kalpot to biedru interesēm. Mazākajās pašvaldībās (pagastos), kur NVO un pašvaldību kontakts var būt ļoti tiešs (dažos gadījumos pašvaldības darbinieki paši ir NVO biedri), ir grūtāk klasificēt NVO pēc darbības profila,

¹⁶ Kalniņa S., maģistre nevalstiskā sektora pārvaldē, NVO centra sadarbības ar valsts institūcijām projektu koordinatore. “NVO ietekmes atslēga – neatlaidība un kompetence”. Publicēts portālā www.politika.lv 14.01.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=105229&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

¹⁷ Šņitņikovs A. Pētījuma atskaite: npublicēta Sorosa fonda – Latvija Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas veiktā pašvaldību aptauja 2000. gadā. (Sorosa fonda – Latvija Baltijas – Amerikas partnerattiecību programma, sagatavojot projektu konkursa nolikumu, 2000. gada beigās veica pašvaldību aptauju. 500 Latvijas pašvaldībām tika izsūtītas anketas ar jautājumiem par nevalstisko organizāciju iesaistīšanos pašvaldību darbībā. No visām izsūtītajām anketām atpakaļ tika saņemtas 60 atbildētas. Jāatzīst, ka saņemtās anketas nav pietiekams pamats, lai izdarītu vispārīgus secinājumus par visām pašvaldībām un to attiecībām ar NVO Latvijā. Saņemtais anketas atspoguļo veiksmīgākos gadījumus.)

¹⁸ Sk. 1. pielikumu “Terminu skaidrojumi”.

¹⁹ Sk. 1. pielikumu “Terminu skaidrojumi”.

un tās biežāk pieskaitāmas pie publiska labuma bezpeļņas organizācijām. Neliela pagasta kopiena nav tik diferencēta sabiedrība, lai tajā veidotos daudzveidīgas interešu grupas un tiktu reģistrētas attiecīgas NVO. Spriežot pēc iegūtajām atbildēm var secināt, ka Latvijā pastāv ievērojams skaits pašvaldību un NVO efektīvas sadarbības piemēru. Vairākas pašvaldības piešķir NVO finansējumu un iesaistās ar NVO kopīgu projektu realizēšanā. Finansējums var veidot no 0,2% līdz 7% no pašvaldību budžeta gadā, no 25 latiem līdz 4 tūkstošiem latu vienai NVO.

Vispārējs Latvijas nevalstiskās organizācijas profils pēc NVO centra pētījumu datiem²⁰:

- jauna (pastāv mazāk nekā 4 gadus),
- neliela (mazāk nekā 50 biedru),
- ar nelielu budžetu (gada budžets nepārsniedz 1000 latu jeb 1732 eiro);
- organizācija, kuras darbība lielā mērā saistīta ar izglītības un sociālajiem jautājumiem, ieskaitot atbalstu jaunatnei;
- to vada direktors vai izpilddirektors, kas darbojas organizācijā mazāk par diviem gadiem un vienlaikus ir arī valdes loceklis;
- tai ir formulēta misija, kas nav pārskatīta vai mainīta kopš tās apstiprināšanas, un reizi gadā tā veic stratēģisko plānošanu.

Intervijas ar organizācijām un NVO centra veiktais pētījums liecina, ka organizāciju kapacitāte pašreiz nav pārāk augsta. Par to liecina dažādi rādītāji, piemēram, brīvprātīgo un algoto darbinieku skaits katrā organizācijā. No NVO centra aptaujātajām organizācijām 68% nav neviena algota darbinieka. Tas norāda, ka organizācijām trūkst pastāvīga finansējuma administratīvajiem izdevumiem, darbība notiek brīvprātīgi, no pamatdarba brīvajā laikā, kas neapšaubāmi ietekmē sadarbības iespējas, taču tās neliedz, ja vien attiecīgais jautājums organizācijai ir pietiekami svarīgs. Vislielāko grupu no NVO, kurās strādā algoti darbinieki, veido tās NVO, kurās ir viens algots darbinieks – tādu ir nepilni 14% no visām organizācijām. 2–3 darbinieki ir 10% organizāciju.²¹ Paši organizāciju dalībnieki atzīst, ka bieži ir ļoti noslogoti, jo organizācijās vai to reģionālajās

²⁰ Pārskats “NVO sektors Latvijā: 2000/2001”, NVO centrs, 2002. Pārskats sagatavots ar Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas finansiālo atbalstu un SIA “Lursoft” informatīvo atbalstu.

²¹ Pārskats “NVO sektors Latvijā: 2000/2001”, NVO centrs, 2002. Pārskats sagatavots ar Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas finansiālo atbalstu un SIA “Lursoft” informatīvo atbalstu.

nodaļās nav pietiekami daudz darbinieku. Tāpēc bieži vien nevar izmantot visus līdzdalības variantus, taču ir svarīgi, lai pašvaldības saglabātu šīs sadarbības iespējas atvērtas²² un organizācijas varētu tās izmantot, kad būs sasniegta atbilstoša kapacitāte.

Reģionālā vides centra Centrāleiropai un Austrumeiropai (REC) 2002. gadā izsludinātajā konkursā par finansējuma piešķiršanu²³ iesniegtie projektu pieteikumi liecina, ka lielākoties NVO **nav skaidras izpratnes, kā notiek plānošana un kā šajā procesā līdzdarboties**. Iespējamie iemesli ir tādi, ka pietrūkst:

- kapacitātes,
- pieredzes,
- informācijas par to, kā jārikojas, lai līdzdarbotos.

Vai NVO var kļūt par vērtīgiem pašvaldību sadarbības partneriem plānošanas procesos, tas vislielākajā mērā atkarīgs no pašvaldību ieinteresētības, vēlēšanās sadarbīties un atbalsta, kā arī no abu pušu izpratnes, ka līdzdalība plānošanā ir kaut kas vairāk par sabiedrisko attiecību aktivitāti vai pat par manipulāciju ar sabiedrības viedokļiem. Līdzšinējie sadarbības piemēri pierāda, ka NVO spēj dot savu ieguldījumu plānošanā un ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Tas iespējams, ja organizācijām ir pieejama nepieciešamā informācija, kā arī pastāv iespēja līdzdarboties plānošanā, kas saistās ar attiecīgās organizācijas interesēm, mērķiem un darbības sfēru – šie piemēri tiks analizēti pētījuma 3. nodaļā.

2.2.1. NVO: kur tās atrast?

Lielākā daļa NVO ir reģistrētas Uzņēmumu reģistrā kā sabiedriskas organizācijas vai bezpeļņas organizācijas – sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Visas organizācijas reģistrētas atbilstoši to juridiskajai adresei. Nepieciešams īpašs izpētes darbs, lai pašvaldība varētu atrast partnerus organizāciju vidū atbilstoši to faktiskajai darbības vietai. Uzņēmumu reģistrā netiek izmantots organizāciju klasifikators, kas ļautu apkopot statistikas datus

²² Intervija ar Jāni Ulmi, Vides aizsardzības kluba Ārējo sakaru programmas projektu koordinātoru 2002. gada 23. maijā.

²³ Vietējo grantu konkurss NVO vides projektiem, kas tiks īstenoti 2002./2003. gadā un attiecas uz trim jomām, tajā skaitā uz sabiedrības līdzdalības stiprināšanu pašvaldību teritoriju attīstības plānošanā.

par organizāciju darbības sfērām (piemēram, cik daudz attiecīgās pašvaldības teritorijā ir vides vai sociālā atbalsta organizāciju). Izpētei, kas ļautu izveidot un uzturēt pašvaldībā darbojošos NVO datu bāzi, nepieciešamā Uzņēmumu reģistra informācija pieejama par samaksu, tādēļ pašvaldībām, kurām ir ļoti ierobežoti līdzekļi, nākas atteikties no iespējas izmantot Uzņēmumu reģistra pakalpojumus.

NVO centra datu bāzē “NVO katalogs” <http://www.ngo.org.lv/nvokatalogs.php> bez maksas pieejama plaša informācija par Latvijas nevalstiskajām organizācijām. Datu bāzē atrodama vairāk nekā 1000 organizāciju kontaktinformācija, kā arī informācija par to darbības sfērām ar dažādām atlases iespējām. Vērtīgi informācijas sniedzēji ir arī reģionālie NVO atbalsta centri, kas lielākoties spēj piedāvāt arī detalizētāku informāciju par attiecīgā reģiona organizācijām, kuras reģistrējušās kā šo centru lietotāji vai Uzņēmumu reģistrā norādījušas juridisko adresi attiecīgās pašvaldības teritorijā. Šo datu bāžu informācija parasti nav pilnīga, tādēļ tajās ievietotie dati nedod iespēju sasniegt pilnīgi visas reģionā pārstāvētās NVO.

1. informācija Reģionālie NVO atbalsta centri

- Alūksnes NVO atbalsta centrs
Dārza ielā 11 – 209, Alūksne, LV 4301
Tālr.: 43 22 236. Fakss: 43 22 236. E-pasts: nvo_al@inbox.lv
Dzintra Zvejniece
- Dienvidlatgales NVO atbalsta centrs
Parādes ielā 1 – 314, Daugavpils, LV 5400
Tālr.: 54 23 468. Fakss: 54 23 468. E-pasts: nvo@nvo.dpunet.lv
Valdis Kudiņš
- Liepājas NVO centrs
Ausekļa ielā 9, Liepāja, LV 3401
Tālr.: 34 27 500. Fakss: 34 27 500. E-pasts: liepaja_noc@navigator.lv
Lāsma Vaiče
- Zemgales NVO atbalsta centrs
Uzvaras ielā 8, 2. stāvs, Jelgava, LV 3001
Tālr.: 30 21 910. Fakss: 30 21 910. E-pasts: znvoc@apollo.lv
Uldis Dūmiņš

- Tukuma NVO asociācija
Talsu ielā 5, Tukums, LV 3100
Tālr.: 31 81 021. Fakss: 31 81 021. E-pasts: nvo@tukums.parks.lv
Velta Straupmane
- Ziemeļkurzemes NVO atbalsta centrs
Kr.Valdemāra ielā 17a, Talsi, LV 3201
Tālr.: 32 81 384. E-pasts: zkcentrs@latnet.lv
Mareks Indriksone
- Madonas NVO atbalsta centrs
Saules ielā 18b, Madona, LV 4801
Tālr.: 48 22 041. Fakss: 48 22 041. E-pasts: madonasnvo@kvarcs.lv
Lidija Spilberga
- Cēsu reģionālais NVO atbalsta centrs
Glūdas ielā 4, Cēsis, LV 4100
Tālr.: 41 22 067. Fakss: 41 07 146. E-pasts: cesunvoc@apollo.lv cpic@apollo.lv
Daiga Rubene
- Sēlijas reģionālais NVO atbalsta centrs
Brīvības ielā 229, Jēkabpils, LV 5201
Tālr.: 52 81 239. Fakss: 52 81 238. E-pasts: ctjek@mail.zednet.lv
Aleksandrs Kalniņš
- NVO brīvprātīgo atbalsta centrs “Meridiāns Plus”
Atbrīvošanas alejā 116/2, Rēzekne, LV 4601
Tālr.: 46 36 580. Fakss: 46 36 580. E-pasts: nvocentrs@rezekne.lv
Sandra Virskule
- S/O Ventspils reģionālais NVO atbalsta centrs
Tirgus ielā 7, Ventspils, LV 3601
Tālr.: 36 24 363. Fakss: 36 24 363. E-pasts: uacvents@apollo.lv
Ruta Šenkevica
- Valmieras sabiedrisko organizāciju atbalsta centrs
Cēsu ielā 19, Valmiera, LV 4201
Tālr.: 9 533 917; 64 18 135. Fakss: 42 81 792 E-pasts: gunta@va.lv
Gunta Bērziņa

Reģionālajos NVO atbalsta centros nevalstiskās organizācijas var saņemt arī konsultācijas projektu pieteikumu sagatavošanā.

Secinājumi

- Pašvaldības lielākoties nav spējušas pārliecināt sabiedrību, ka piedalīšanās plānošanā ir rezultatīva un efektīva līdzdalības forma. Šādas līdzdalības efektivitātei par liktu liecina arī praktiskā plānu un programmu sasaiste ar realitāti. (Atsevišķi teritorijas plānojumā iestrādāto principu pārkāpumi būvatļauju izsniegšanā, informācijas trūkums par attīstības programmu sasaisti ar pašvaldību budžeta plānošanu.) Daudzās pašvaldībās sabiedrības iesaistes procedūrām tiek piešķirta maza nozīme pat tajos gadījumos, kad procedūru nosaka likumdošana.
- Profesionāli izstrādājot attīstības programmu, pārsvarā tiek iesaistīti sabiedrības un NVO pārstāvji. Analīze rāda, ka to attīstības programmu izstrādē, kuras tikai apraksta pastāvošo situāciju pašvaldībā, sabiedriskās organizācijas un sabiedrības pārstāvji plānošanā netiek iesaistīti 80% gadījumu.
- NVO iespējas mērķtiecīgi un ar atbildību piedalīties plānošanas procesos ierobežo organizāciju zemā kapacitāte, tomēr organizācijas līdzdarbībai motivāciju sniedz interese par konkrētiem ar attīstību saistītiem jautājumiem. Īpašas problēmas organizāciju darbībai un ilgtspējīgai sadarbībai ar pašvaldībām rada līdzekļu trūkums, kas neļauj segt organizāciju administratīvos izdevumus. Šādā situācijā organizācijas stingri turas pie atsevišķām aktivitātēm un ir spiestas rūpīgi novērtēt jebkuras sadarbības efektivitāti un iederību organizācijas darba kārtībā, pirms uzsākt līdzdarbību.
- Bieži vien organizācijām zināšanu trūkums par plānošanas procedūru un nepietiekama sadarbības pieredze liedz iespēju izrādīt iniciatīvu sadarbībai ar pašvaldībām plānošanas jautājumos.

3. SADARBĪBAS MODEĻI, PIEMĒRI UN PRIEKŠLIKUMI

Ņemot vērā pašvaldību un NVO kapacitāti, kā arī sadarbības praksi, nodaļā izvērtētas nevalstiskās organizācijas kā pašvaldību partneri plānošanā, sniegta pastāvošās sadarbības analīze un piedāvāti sadarbības modeļi.

3.1. Sadarbība starp pašvaldību un NVO teritorijas attīstības plānošanā: vispārējs raksturojums

Plānošanas teorija paredz, ka NVO ir viena no svarīgākajām mērķa grupām, kuru nepieciešams iesaistīt plānošanas procesos. Lielākas izredzes veidot labu sadarbību attīstības plānošanā starp pašvaldībām un organizācijām ir tajos gadījumos, kad pastāv iepriekšēja sadarbības pieredze. Tad pašvaldība vismaz daļēji ir iepazinusies ar attiecīgās organizācijas darbības mērķiem, kapacitāti un spēju īstenot iecerēto. Pēc pētījuma *Indicators of Local Democracy in Latvia*²⁴ datiem, pašvaldību un NVO kontakti ir ciešāki lauku apvidos un mazpilsētās (it īpaši pašvaldībās, kur iedzīvotāju skaits ir no 5000 līdz 9999), bet vājāki – pilsētās. Jāņem vērā, ka mazajās pašvaldībās vietējā organizācija nevar pastāvēt, ja to kaut kādā veidā neatbalsta pašvaldība (piemēram, piešķirot telpas). Tādēļ arī savstarpējie kontakti ir ciešāki un pašvaldību darbinieki labāk informēti par savas pašvaldības NVO. Tajā pašā laikā bieži veidojas organizāciju atkarība no vietējās pašvaldības, jo tās atbalsts nodrošina organizācijas pastāvēšanu. Savukārt pilsētās ir daudz lielāks NVO skaits, un tās iesaistās dažādās sociālās vai ekonomiskās aktivitātēs, tādēļ lielo pašvaldību darbinieki parasti nepārzina visas aktīvās organizācijas pašvaldībā.

²⁴ Vilka, Inga, Maris Pukis, Edvins Vanags. *Indicators of Local Democracy in Latvia*. In: Sóos, Gábor, Gábor Tóka, Glen Wright (eds.), *State of Local Democracy in Central Europe. Local Government and Public Reform Initiative*, Budapest (2002).

Attīstības programmu kontentanalīze rāda, ka bieži vien organizāciju darbība tiek aprakstīta un analizēta nevis atsevišķi, bet tajās attīstības programmu sadaļās, kas atbilst attiecīgo organizāciju darbības jomai. Vietējās NVO pieminētas 28 no 60 analizētajām programmām, tajā skaitā 13 programmās tās analizētas īpašā sadaļā, bet 18 programmās to darbība aprakstīta attīstības programmas sadaļās, kas atbilst attiecīgo organizāciju darbības jomai²⁵.

Spriežot pēc attīstības programmu satura, NVO darbību atsevišķi analizē pašvaldības, kurās:

- a) ir attīstīts nevalstiskais sektors un tiek īstenoti kopīgi NVO un pašvaldības projekti;
- b) par vienu no pašvaldības mērķiem izvirzīta sabiedrības aktivizēšana;
- c) nevalstiskais (trešais, sabiedriskais) sektors tiek uzskatīts par attīstības nodrošinātāju pašvaldībā tāpat kā publiskais un privātais sektors. Nevalstiskajam sektoram piemīt īpašas, raksturīgas darbības un attīstības īpatnības.

Ievērojamā skaitliskā atšķirība starp programmām, kurās ir atsevišķi analizēta vietējo NVO darbība (13), un tām, kurās šādas analīzes nav (47), var norādīt uz dažādiem faktoriem:

- uz neviendabīgu nevalstiskā sektora attīstību;
- uz informācijas trūkumu pašvaldībās par trešo sektoru un tā darbību;
- uz pozitīvas pieredzes trūkumu pašvaldību sadarbībā ar NVO attīstības projektu īstenošanā.

Visi minētie faktori ir savstarpēji saistīti un atspoguļojas arī pašvaldību teritorijas plānotāju aptaujas rezultātos.

Kopumā 10 no 46 aptaujātajiem pašvaldību teritorijas plānotāju interviju dalībniekiem norāda, ka viņu pašvaldību teritorijā nav sabiedrisko organizāciju. Šādu atbildi var interpretēt dažādi, piemēram, ja pašvaldībai trūkst informācijas par sabiedriskajām organizācijām, kas darbojas tās teritorijā (uz informācijas trūkumu par sabiedriskajām organizācijām un to aktivitātēm norāda 6 no respondentiem). Taču šāda situācija nevarētu būt mazajās pašvaldībās, kurās to darbinieki parasti zina, kāda ir iedzīvotāju aktivitāte. Šādās pašvaldībās patiešām bieži trūkst oficiāli reģistrētu sabiedrisko organizāciju, taču bieži vien pastāv iedzīvotāju interešu grupas, kas īsteno savas aktivitātes

²⁵ Sk. 4. pielikumu.

pilnīgi brīvprātīgi, nepiesaistot tām nekādus materiālos resursus. Ja organizācijas nav reģistrējušās, tās nevar piesaistīt līdzekļus no finansētājiem, piedaloties projektu konkursos, kā arī slēgt sadarbības līgumus ar pašvaldībām. 1. piemērs raksturo privāta konsultāciju uzņēmuma iniciatīvu attīstības plāna ilgtspējības nodrošināšanā, veicinot NVO aktivitāti pašvaldībās, kurām uzņēmums izstrādājis attīstības programmu vai teritorijas plānojumu.

1. piemērs

Projekta nosaukums	SIA "Grupa 93" pieredze NVO izveides un darbības veicināšanā, izstrādājot vietējo pašvaldību attīstības programmas
Projekta veicējs	Konsultāciju uzņēmums SIA "Grupa 93" nodarbojas ar pašvaldību attīstības plānu un teritorijas plānojumu izstrādi, konsultācijām un sabiedrības iesaistīšanu plānošanā. Uzņēmuma pieredze liecina, ka iedzīvotāju aktivitāte un NVO klātbūtne pašvaldībā ir būtiska attīstības plānu stratēģiskajā daļā izvirzīto uzdevumu realizēšanai.
Projekta mērķis	Veicināt NVO veidošanos pašvaldībās, lai nodrošinātu sabiedrības līdzdalību pašvaldības ilgtspējīgas attīstības veicināšanā arī pēc attīstības plāna izstrādes beigām.
Projekta realizācijas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	Vietējās interešu grupas, pašvaldības, ārvalstu partnerorganizācijas.
Metodes	Tikšanās ar interešu grupām, ietverot dibināšanas sapulci, kuru "Grupa 93" palīdz vadīt. Turpmākās tikšanās – konkrētu uzdevumu (parasti projektu) sagatavošana. Tikšanās reizēs redzams, ka iedzīvotāji paši noformulē vajadzību pēc organizētas grupas, norāda uz aktīviem cilvēkiem pagastā.
Notikuma laiks, pasākumi, rezultāti	<p>"Grupas 93" dibinātās NVO pašvaldības teritorijas attīstības plāna izstrādes laikā:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ "Kates" (Vērgales pagasts, Liepājas rajons); ▪ "Gardenes lēdijas" (Auru pagasts, Dobeles rajons); ▪ "Zemgales lauku uzņēmēju apvienība" (Auru pagasts, Dobeles rajons); ▪ "Valles pūces" (Valles pagasts, Aizkraukles rajons). <p>Sadarbība ar jau nodibinātām sabiedriskām organizācijām:</p> <p>"LEISA" (Stoļerovas pagasts, Rēzeknes rajons);</p> <p>"Maijas" (Vecumnieku pagasts, Bauskas rajons).</p>

“Vallē un Vērgalē sievas bija jau nākušas iepriekš kopā un noformulējušas, ka ir kopīgas bēdas un kaut kas jādara. Vērgales pagasta sabiedriskajai organizācijai “Kates” palīdzēja tas, ka pagasta padomei ir labs skandināvu sadarbības partneris. Auros “Grupa 93” palīdzēja saskatīt NVO sniegtās priekšrocības un sieviešu kopīgās intereses. Auros palīdzēja tematiskās tikšanās (parasti – floristika, ēdienu, rokdarbu gatavošana, psiholoģija, dārza kopšana) un tas, ka pēc pusgada sekoja rajona mēroga NVO saiets, kur katra sevi parādīja, iepazīnās (ļoti laba pieredzes apmaiņa). “Valles pūcēm” palīdzēja sieviešu kustības Latvijā, kas daudzus pasākumus rikoja arī Bauskas rajonā. Tas, ka sadarbībā ar “Grupā 93” “Valles pūces” izveidoja projekta pieteikumu Sabiedrības integrācijas fondam, deva stimulu (lai gan šis pieteikums netika apstiprināts 190 pretendentu konkurencē uz 10 000 latiem), un organizācijas nākamais projekta pieteikums uzvarēja Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas (BAPP) un Aizkraukles rajona padomes kopīgi organizētajā projektu konkursā. Pašvaldība palīdzēja sameklēt telpas (pagasta padomes ēkā).”

(No intervijas ar Līgu Ozoliņu, “Grupa 93” konsultanti.)

Zemgales lauku uzņēmēju apvienība uzreiz ķērās pie lieliem projektiem, bet tās darbības plānošanai un pašai vadībai vēl jāpalīdz. Balstoties NVO darbībā, radās ideja par pārrobežu sadarbības projektu *Phare* mazo projektu programmai (*Phare Access Microprojects Programme*, <http://www.eiropainfo.lv/access/index.htm>). Uzņēmēju organizācijas pamatu veidoja arī Reģionālā fonda (RF) aktivitātes no 1999. līdz 2001. gadam. Tās bija regulāras RF rīkotas apmācības un tikšanās Auros ar vairāk nekā 40 uzņēmējiem no visa Dobeles rajona.

Nav gatavu lideru, nepieciešams ilgāks darbs, tādēļ “Grupa 93” darba rezultāti ir četras reģistrētas organizācijas, kaut arī potenciāli lauku kopienās daudz vairāk varētu veidoties vietējās NVO. Varbūt mēroga dēļ tās drīzāk būtu uzskatāmas par vietējām iniciatīvas grupām, bet juridiskajiem jautājumiem jābūt sakārtotiem. Svarīgi, lai uzreiz pēc dibināšanas sekotu konkrētas darbības un labie mērķi un nodomi neaizmirstos. Kopīgi ar jaundibinātajām organizācijām sagatavoti projektu pieteikumi, kopīgi strādāts pie nākamā gada rīcības plāna. Līdz ar to tikšanās ir daudz maz regulāras, tematiskas, interesantas. Bieži ir tā, ka lauku NVO nav arī vajadzīgo 25 latu un transporta līdzekļu, lai reģistrētu organizāciju (īpaši, ja, lai to darītu, jābrauc vairāk nekā 200 km) – NVO reģistrācija iespējama tikai Rīgā. Šo nelielo organizāciju darbības pamats ir sadarbība ar pašvaldību. Morāls, organizatorisks un bieži vien finansiāls atbalsts (piemēram, reģistrācijas izmaksu segšana vai pašvaldību piešķirtas telpas).

“Tie noteikti nav tikai projekti, tā ir kopības sajūta, rūpes par savu dzimto vietu, vēlēšanās palīdzēt apkārtējiem cilvēkiem, mācīties. Visas šīs organizācijas iestājas par lauku atdzimšanu.”

(No intervijas ar Līgu Ozoliņu, “Grupa 93” konsultanti.)

Par spīti ierobežotajai kapacitātei, atsevišķi piemēri liecina, ka sadarbība ar NVO nodrošina veiksmīgu attīstības plānu izstrādi un dod ieguldījumu ilgtspējīgas attīstības procesa izpratnē. Daudzas organizācijas ir ieinteresētas plānošanas procesos, taču to aktivitātes bieži vien netiek savstarpēji saskaņotas un koordinētas, par tām netiek savlaicīgi informēta pašvaldība vai arī pašvaldība tās ignorē, tādēļ tās paliek bez ievēribas un zaudē efektivitāti un jēgu.

“Paplāšinoties iespējām piedalīties ar attīstību saistītos, NVO iniciētos, kā arī starptautiskos projektos, palielinās plānu dažādība un nereti vienai un tai pašai teritorijai tiek izstrādāti vairāki savstarpēji nesaistīti plāni. Par tiem pašvaldībās bieži nav informācijas. Lai uzlabotu plānošanu kā ilgtspējīgas attīstības līdzekli, ir jāpilnveido attīstības plānošanas metodika, kas dotu iespēju attīstības programmās dominējošo konstatācijas pieeju nomainīt ar stratēģisko. Ir jāievieš nepārtrauktās plānošanas princips un jārada organizatoriskais nodrošinājums, kas dotu iespēju pašvaldībām savos plānojumos operatīvi veikt izmaiņas vai izstrādāt jaunas sadaļas. Nepieciešama arī plānošanas dokumentu zinātniskā analīze un plānošanas pieredzes apkopošana, informējot par to sabiedrību un plānotājus.”²⁶

REC pārstāvniecības Latvijā direktore Ērika Lagzdiņa atzina²⁷, ka organizācijām ir labs potenciāls līdzdarboties attīstības plānošanā, ja tās iekļaujas atsevišķās aktivitātēs saistībā ar attīstības programmu vai teritorijas plānojumu izstrādi – piemēram, dabas aizsardzībā (aizsargājamo teritoriju noteikšana, kuras būtu jānorāda plānojumos) vai sociālajā sektorā (dažādi sociālu problēmu risinājumi attīstības programmās). NVO priekšrocība ir tā, ka, izpratušas līdzdalības mehānismu, tās spēj to padarīt saprotamu arī pārējiem iedzīvotājiem, jo darbojas galvenokārt indivīda līmenī, kamēr pašvaldības raugās uz attīstības un plānošanas jautājumiem pārsvarā atbilstoši noteiktiem sektoriem. Efektīvākās NVO līdzdarbības formas, kas novērotas REC pastāvēšanas laikā, ir NVO rīkoti informatīvie semināri, “apaļā galda” diskusijas par dažādiem tematiem un problēmām. Lauku teritorijās, kurās pašvaldība bieži vien ir fiziski un garīgi tālu no iedzīvotājiem, tieši NVO pārstāvji var sasniegt un ieinteresēt šos iedzīvotājus.

Jebkurš sadarbības process ir neatkārtojams, jo ikviena teritorijas attīstības programma un plānojums tiek izstrādāts un īstenots, balstoties uz situāciju konkrētā pašvaldībā.

²⁶ Latvijas Nacionālais ziņojums “Rio + 10” ANO Vides un attīstības konferencei Johannesburgā. Rīga, 2002; sadaļa 6.2. Plānošana.

²⁷ Intervija ar Ēriku Lagzdiņu, Reģionālā vides centra Centrāleiropai un Austrumeiropai (*The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe – REC*) pārstāvniecības Latvijā direktori, 2002. gada 31. jūlijā.

Tādēļ īpaši būtu jāizvērtē to organizāciju līdzdalība, kuras (līdzīgi profesionālajām teritorijas plānošanas firmām) darbojas visā Latvijā. Ērika Lagzdiņa norāda, ka šādas nacionāla līmeņa organizācijas var pretendēt uz ekspertu statusu, taču labāko ieguldījumu iespējams sniegt, ja tām ir vietējās nodaļas dažādās Latvijas vietās. Tas ļauj nacionāla līmeņa organizācijai iepazīt vietējo situāciju, tādējādi līdzdarbojoties kvalitatīvāk. NVO bieži darbojas bez atlīdzības, uz brīvprātības principiem, un spēj piesaistīt zināmus līdzekļus no dažādiem finanšu avotiem. Nenoliedzami, ka lielākās daļas reģionālo NVO pastāvēšanai šobrīd nepieciešama arī pašvaldības pretimnākšana. Laba perspektīva ir sadarbības līgumu slēgšanai, kuros skaidri norādīts, kas par ko atbildīgs. Pie šāda līguma būtu pievienojama arī tāme. Svarīgi, ka šādi līgumi parasti ietver pašvaldības uzdevuma nodošanu NVO vai pakalpojuma iepirkšanu par salīdzinoši nelielām naudas summām, līdz ar to nenotiek līgumu slēgšana ar konkursa starpniecību. Īpaša uzmanība jāpievērš līdzekļu sadales un kontroles mehānismiem, lai izvairītos no potenciāliem interešu konfliktiem. Tieša nevalstisko organizāciju finansiāla atkarība no pašvaldībām veicina arī NVO viedokļu atkarību no pašvaldības. Bīstama ir iespēja, ka NVO, sistemātiski sniedzot konsultāciju pakalpojumus, varētu zaudēt savu bezpeļņas raksturu.

2. informācija

Kādi faktori izvērtējami, pirms uzsākt sadarbību ar NVO?

- Organizācijas būtība (darbības principi, sadarbības pieredze un tradīcijas).
- Organizācijas sniegtie pakalpojumi, īstenoto projektu raksturs un mērķi.
- Organizācijas ieinteresētība un nostāja attiecībā pret **konkrēto** pašvaldības projektu.
- Organizācijas struktūra.
- Organizācijas valde un personāls (darbinieki).
- Organizācijas finanšu struktūra, finansētāji.
- Vai organizācija ir reģistrēta Finanšu ministrijā.
- Vai organizācija darbojas sabiedrības labumam vai biedru labumam.
- Organizācijas darba pieredze – pastāvēšanas ilgums, īstenotie projekti.
- Organizācijas gada pārskats (atkarībā no paredzamās sadarbības rakstura varētu būt vērts sīkāk iepazīties arī ar organizācijas atskaitēm).

(“Rokasgrāmata nevalstiskajām organizācijām”. Redaktore M. Apine, “NVO bibliotēka”, NVO centrs, Rīga, 2000.)

Sadarbība ar NVO (tajā skaitā ar speciālistu un interešu grupām) var būt gan informatīva, gan konsultatīva. Uzsākot sadarbību ar NVO vai jebkuru citu sabiedrības grupu, pašvaldībai tā skaidri jāinformē par sadarbības mērķiem un pašvaldības kompetenci šajā jautājumā. Tāpat kopīgi jāapspriež ierobežojumi, ar kādiem attiecīgā jautājuma risināšanā pašvaldībai jāsaskaras. Tas nepieciešams, lai turpmākajā sadarbības gaitā izvairītos no uzticības zaudēšanas.

Plānošanas dokumentu izstrādāšanā darba grupās var iesaistīt gan vietējo, gan nacionāla līmeņa NVO pārstāvjus. Šādās grupās iespējams aicināt piedalīties attiecīgo nozaru labākos speciālistus un pieredzes bagātākos NVO aktivistus. Šo NVO speciālistu pieredze var būt noderīga gan konkrētas nozares iestrādāšanā plānošanas dokumentos (piemēram, sociālās vai apkārtējās vides problēmas un to iespējamie risinājumi), gan sabiedrības informēšanas un iesaistišanas programmas izstrādē.

Secinājumi

- Lielākas izredzes veidot labu sadarbību attīstības plānošanā starp pašvaldībām un NVO ir tajos gadījumos, kad pastāv iepriekšēja sadarbības pieredze.
- Pašvaldībām trūkst informācijas un pieredzes par sadarbības iespējām un modeļiem ar NVO. Intervijās ar pašvaldību plānošanas speciālistiem bieži tikuši pausti uzskati, ka organizācijām būtu jāuzņemas iniciatīva, lai sadarbotos ar pašvaldībām plānošanā.
- Izvērtējot organizāciju līdzdalības iespējas plānošanā, jāsecina, ka lielākā daļā NVO, kas darbojas ārpus lielajām pilsētām, ir attīstības sākuma stadijā. Tajās jāuzlabo organizācijas iekšējā vadība un jāattīsta kapacitāte, piemēram, pakalpojumu sniegšanā. Būtiska problēma ir administratīvo līdzekļu piesaistes iespējas, bez kuriem organizācijas nevar nodrošināt pastāvīgu darbību un atbildību par savu saistību izpildi. Mazajās pašvaldībās nepieciešams informatīvs un finansiāls atbalsts, lai veicinātu interešu grupu oficiālu reģistrāciju, jo neregistrētas interešu grupas nevar veiksmīgi piesaistīt līdzekļus darbības nodrošināšanai un attīstīties par kvalitatīvu pakalpojumu sniedzējām un pašvaldību partnerēm savā darbības jomā.
- Organizācijām trūkst informācijas, kā ietekmēt pašvaldību lēmumus un kādas varētu būt to iespējas piedalīties pašvaldības plānošanas procesos. Šādu zināšanu trūkums ierobežo NVO iniciatīvas spējas. Pašvaldībās izdara secinājumu, ka organizācijas “nezina, ko grib”, vai arī atsevišķos gadījumos organizāciju sadarbības potenciāls tiek zemu novērtēts. Atšķirības pašvaldību un NVO informētībā par plānošanas procesiem, to norisi un sadarbības iespējām rada situāciju, kad pašvaldības un NVO “runā katra savā valodā”. Tas noved arī pie nekoordinētas darbības un savstarpēji

nesaistītu plānu izstrādes. Par sadarbības šķērsli tiek minēts arī NVO zemais tehniskais nodrošinājums (piemēram, interneta sakaru trūkums)²⁸.

- Viena no būtiskām problēmām ir kampaņveidīgu aktivitāšu popularitāte, vēlme sasniegt ātru rezultātu. Šādas aktivitātes, kas beidzas, noploktot sabiedrības interesei vai izbeidzoties projekta finansējumam, reti kad sniedz ilgspējīgus rezultātus, runājot par sabiedrības un tās atsevišķo mērķa grupu (tajā skaitā NVO) pārdomātu iesaistīšanu ne tikai plānošanā, bet arī lēmumu pieņemšanā un plānu īstenošanā.

3.2. NVO līdzdalība attīstības programmas un teritorijas plānojuma izstrādē

NVO līdzdalība teritorijas plānojumā izstrādē nav plaši izplatīta: lai uzņemtos iniciatīvu un formulētu savu viedokli, organizācijām bieži trūkst vajadzīgo zināšanu, kā arī vēlēšanās uzņemties atbildību par pašu piedāvātajiem risinājumiem. Šādos apstākļos sadarbība būtu jārosina pašvaldību atbildīgajiem darbiniekiem un plānojumu izstrādātājiem. Gadījumos, kad plānotāji sadarbību ar organizācijām atzīst par pietiekami nozīmīgu, iespējams panākt produktīvu līdzdalību un iestrādāt plānojumā risinājumus, kas atspoguļo kompromisu starp dažādām sabiedrības grupām.

1. sadarbības modelis: konsultācijas

Konsultācijas sniedz iespēju piesaistīt ieguldījumu no dažādām mērķa grupām – šajā kategorijā ietilpst gan atsevišķu organizāciju atzinumi, gan tikšanās un apspriedes ar atsevišķām sabiedrības grupām un sabiedrisko apspriešanu rezultāti. Šai līdzdalības formai raksturīgs augstāks intensitātes līmenis nekā vienkāršai informācijas izplatīšanai, un tā var sniegt vērtīgu ieguldījumu gan plānošanas, gan plāna īstenošanas posmā. Bieži vien NVO, pateicoties savai pieredzei, kas radusies, darbojoties konkrētās sfērās, pārzina jautājumus, kuri satrauc ar attiecīgo sfēru saistītās mērķa grupas, un spēj sniegt kvalitatīvu informāciju par šo grupu prioritātēm, kā arī piedāvāt praktiskus risinājumus projektu veidā.

NVO piemīt arī kompetence, kas raksturīga visam trešajam sektoram kopumā – spēja iesaistīt plašāku sabiedrību dažādu jautājumu apspriešanā. Šī sadarbības joma atsevišķi izvērtēta nākamajā apakšnodaļā.

²⁸ Sk. 3. pielikumu. Pašvaldību teritorijas plānošanas speciālistu aptaujas rezultāti.

2. piemērs

Projekta nosaukums	Mikrolieguma statusa piešķiršana Pāvilostas Pelēkajai kāpai
Projekta veicējs	Pāvilostas dome, SO "Kāpu aizsardzības komiteja", Vides aizsardzības kluba reģionālā nodaļa "Sakas novada dabas fonds", LU Bioloģijas fakultātes profesore Brigita Laime. Detālplānojuma izstrādātāji: SIA "Reģionālo studiju centrs".
Projekta mērķis	Panākt mikrolieguma statusa nodrošināšanu Pāvilostas Pelēkajai kāpai ²⁹ detālplānojuma izstrādes ietvaros.
Projekta realizācijas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	Šajā gadījumā veiksmīga sakritība ļāva teritorijas attīstības plānošanā iesaistīties LU Bioloģijas fakultātes speciālistiem, izmantojot iepriekš veiktos pētījumus, kartējot piekrastes biotopus par izejmateriālu detālplānojumam. Tomēr zinātnieki atzīst, ka dabas retumu saglabāšana iespējama, tikai iesaistot sabiedrību. Mikrolieguma statusa piešķiršanu veicināja veiksmīga sadarbība starp Pāvilostas domi, detālplānojuma izstrādātājiem SIA "Reģionālo studiju centrs", Pāvilostas iedzīvotājiem un zemes īpašniekiem, Vides aizsardzības kluba reģionālo nodaļu "Sakas novada dabas fonds", SO "Kāpu aizsardzības komiteja".
Metodes	Aktīva iesaistīšanās plānošanā: piedaloties sabiedriskās apspriešanas procesos, formulējot viedokļus, rakstot vēstules, vietējām sabiedriskajām organizācijām un iedzīvotājiem sadarbojoties ar plānojuma izstrādātājiem, vietējo pašvaldību un Latvijas Universitātes speciālistiem.
Notikuma laiks, pasākumi, rezultāti	Notika 12 sabiedriskās apspriešanas, kuru laikā iedzīvotāji, sabiedrisko organizāciju pārstāvji, kā arī LU speciālisti, tikās un diskutēja ar teritorijas plānojuma izstrādātājiem – SIA "Reģionālo studiju centrs" un Pāvilostas domes pārstāvjiem. 2002. gada 26. septembrī ar pašvaldības lēmumu Pelēkās kāpas teritorijā izveidots mikroliegums biotopu aizsardzībai, ieviešot korekcijas spēkā esošajā Pāvilostas attīstības plānā. Intervijā SIA "Reģionālo studiju centrs" projekta vadītājs Egons Bērziņš atzina, ka sabiedrības grupas bieži ir radikāli noskaņotas un sākotnēji nelabprāt piekrit apsvērt kompromisus. Vajadzīgas daudzskaitlīgas sabiedriskās apspriešanas, kurās tiek uzklautīti visi pārstāvētie viedokļi un diskutēts, kā arī veikts rūpīgs izskaidrošanas darbs, lai panāktu līdzsvaru, piemēram, starp sabiedrisko organizāciju un zemes īpašnieku nostāju. Tomēr šādi

²⁹ Pelēkā kāpa ir Eiropā pavisam rets un arī Latvijā vairs tikai vietumis – Pāvilostā, Užavā, Papē – saglabājies dabas fenomens. Tās ir kļajas, neapmežotas, nosacīti stabīlas kāpas, kuru augāju veido sūnas, ķērpji un zemi lakstaugi, dažī koki un krūmi. 5.02.2003. Driķe Nora. "Pāvilosta dziedē brūces Pelēkajā kāpā". "Diena". Sk. arī: Laime Brigita, Bērziņš Egons. "Teritoriālā plānošana un jūras piekrastes biotopu aizsardzība". "Aktuāli savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas piemēri Latvijā". Rīga, 2002.

	<p>ieguldītie līdzekļi un laiks ir nepieciešami veiksmīga plānojuma izstrādāšanai. Sadarbība ar vides aizsardzības sabiedriskajām organizācijām ļauj apspriešanu un konsultāciju veidā savlaicīgi apzināt pretējus viedokļus un novērst konflikt-situācijas, kā arī plašākai sabiedrībai nepieņemamus teritorijas attīstības virzienus.</p>
--	---

Saņemot jebkura veida informāciju no NVO un sabiedrības, plānotajam jāapzinās, ka tas uzņemas atbildību pret informācijas sniedzēju par to, kā šī informācija tiks izlietota. Ja NVO sniegusi atzinumu, statistiku vai kāda cita veida informāciju attīstības programmas vai teritorijas plānojuma izstrādei, organizācija neapšaubāmi gaida, ka tās sniegums tiks izvērtēts un ņemts vērā. Bieži vien šīs informācijas iegūšana un sagatavošana prasījusi lielu daļu organizācijas resursu. Ja sniegtā informācija netiek izmantota ar atbildību, sadarbības turpināšana ir nopietni apgrūtināta.

2. sadarbības modelis: darba grupas (NVO iesaistīšanās tajās)

Visaugstākā līdzdalības intensitāte vērojama, kad notiek tieša organizāciju iesaiste politikas lēmumu formulēšanā, tajā skaitā – stratēģijas izstrādes posmā. Šis sadarbības modelis ir intensīvākais un darbietilpīgākais, tomēr vienlaikus tam ir būtiskāka nozīme, un reizē ar augstākām izmaksām šāda sadarbība sniedz arī lielākas priekšrocības.

Jāatzīst, ka plānošanas dokumenta statuss lielā mērā ietekmē organizāciju motivāciju iesaistīties. Ja, veicot teritorijas plānojumu, rezultāti parādīsies pašvaldībām saistošo apbūves noteikumu veidā, tie ietekmēs tieši turpmākos pašvaldības lēmumus. Savukārt attīstības programmai ir vadlīniju raksturs, tātad tur noteiktās pašvaldības attīstības prioritātes nav “akmenī iecirstas” un var mainīties. Turklāt šobrīd pašvaldībās vērojama tendence attīstības programmas izstrādāt aprakstošā, nevis stratēģiskā formā³⁰ un neizmantojot tās par pamatu pašvaldību budžeta plānošanai. Tas arī kavē organizācijas saskatīt attīstības plānošanas lietderību, līdz ar to motivācija līdzdarboties ir zema. Tomēr intervijās pašvaldību vadītāji atzīst – ja organizācijas ir piedalījušās pašvaldības attīstības programmas izstrādē, tām ir daudz lielākas iespējas pievērst pašvaldības uzmanību savas sfēras prioritārajiem jautājumiem un vēlāk saņemt atbalstu konkrētu projektu realizēšanai.

³⁰ Linuža Laima. “Dārga, bet reti praktiska literatūra”. “Lauku Avīze”, 30.05.2002.

3.3. Sabiedrības iesaistišana pašvaldības attīstības plānošanā ar NVO līdzdalību

3. sadarbības modelis: piedalīšanās sabiedriskās apspriešanas vai sabiedrības iesaistišanas programmas izstrādē (procesuālā līdzdalība) un īstenošanā

Tikai informācijas izplatīšana ir zemākās intensitātes līdzdalības forma, tomēr tā ir būtiski nepieciešama plānošanas darbā, jo ļauj organizācijām un iedzīvotājiem labāk izprast un veikt savus uzdevumus.

“Būtiska loma informācijas izplatīšanā, skaidrojumā un aktualizācijā ir sabiedriskajām organizācijām. Informācijas aprites sekmēšanā starp valsts, pašvaldību, uzņēmējdarbības un sabiedriskajām organizācijām aktīvi darbojas NVO centrs. Lai gan Latvijas normatīvie akti iedzīvotājiem dod samērā plašas tiesības saņemt informāciju, tomēr pastāv vairākas būtiskas problēmas:

- sabiedrība nezina savas tiesības un iespējas saņemt informāciju;
- informācija jāmeklē vairākās iestādēs;
- vērojama nepietiekama “horizontālās” informācijas apmaiņa, dialogs un koordinācija starp valsts pārvaldes institūcijām;
- nepietiekama valsts politika, lai attīstītu informācijas centrus vai “vienas pieturas aģentūras”, kas nodrošinātu ātrāku un efektīvāku informācijas ieguvu.

Lai uzlabotu brīvu pieeju informācijai, nepieciešams attīstīt informācijas izplatības tīklu, apkopot un darīt zināmu par iespējamiem informācijas resursiem, valsts institūcijām, pašvaldībām, NVO, mācību iestādēm. Jāveicina arī “horizontālās” informācijas aprīte starp valsts institūcijām un pašvaldībām, kā arī informācijas izplatīšanā un skaidrošanā efektīvāk jāizmanto sabiedriskās organizācijas, pilnveidojot funkciju deleģēšanu sabiedriskajām organizācijām.”³¹

Liela priekšrocība, ko pašvaldībai var sniegt sadarbība ar NVO, ir **atsevišķu iedzīvotāju grupu sasniegšana** (piemēram, jauniešu – caur jauniešu organizācijām, pensionāru – ar pensionāru organizāciju palīdzību). Iespējama atsevišķu, īpašu pasākumu plānošana, organizēšana, īstenošana caur NVO interešu sfēru.

Informatīvas kampaņas (informējot un iesaistot neorganizēto sabiedrības daļu atsevišķu teritorijas attīstības plānošanas jautājumu apspriešanā). Iespējams kopīgi plānot

³¹ Latvijas Nacionālais ziņojums “Rio + 10” ANO Vides un attīstības konferencei Johannesburgā, Rīga, 2002; sadaļa 6.4. Brīva pieeja informācijai.

atsevišķas aktivitātes un uzņemties atbildību par to īstenošanu, kā arī sadarboties ar NVO plašas kampaņas izstrādē un realizācijā. 3. piemērs ilustrē NVO iniciatīvu plašas sabiedrības iesaistē, izstrādājot Rīgas vēsturiskā centra attīstības plānu.

3. piemērs

Projekta nosaukums	Rīga 801 mūsu nākotnei: sabiedrībai atbildīga Rīgas attīstības plānošana
Projekta veicējs	<p>“Sabiedriskās politikas institūts” (SPI) ir neatkarīga politikas analīzes un ekspertīzes institūcija, dibināta 2001. gadā kā sabiedriska bezpeļņas organizācija. Sabiedriskās politikas institūta misija ir sniegt kvalificētu ekspertīzi un ieteikumus atbildīgas politikas veidošanai, veicināt iedzīvotāju iesaisti un līdzdarbību lēmumu pieņemšanā un politikas veidošanā.</p> <p>Galvenās specializācijas jomas:</p> <ul style="list-style-type: none"> – reģionālā attīstība un reģionālā politika, – vides politika, – valodas politika, – attīstības plānošana un attīstības partnerības, – sabiedrības līdzdarbības metodes un tehnoloģijas, – publiskās atbildības procedūras, – pašvaldību politika, – veselības politika.
Projekta mērķis	<p>Projekta galvenie mērķi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ iesaistīt pēc iespējas plašāku sabiedrību Rīgas vēsturiskā centra attīstības vizijas radīšanā; ▪ izstrādāt kopīgu Rīgas attīstības viziju; ▪ pārbaudīt praksē sabiedrības iesaistišanas metodoloģiju; papildus SPI projekta mērķis bija uzklaut un padarīt sadzirdamu tieši sabiedrības viedokli.³²
Projekta īstenošanas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	<p>Projektā iesaistīts plašs sadarbības partneru loks. Finansiālie atbalstītāji: ASV vēstniecības Demokrātijas fonds, Baltijas – Amerikas Partnerattiecību programma, Sorosa fonds – Latvija. Organizatoriskie atbalstītāji: Rīgas dome, RD Pilsētas attīstības departaments, LU Sociālo zinātņu fakultāte, māksliniece Līga Henriņa, Rīgas Latviešu biedrības nams, privātie uzņēmumi un kompānijas, mūziķi, konsultatīvās padomes locekļi un plānošanas semināru vieslektori, aptaujas un diskusiju dalībnieki, tajā skaitā iedzīvotāji un NVO.</p>

³² “Atstrāsim Rīgu saviem bērniem! Sabiedrības iesaistišana Rīgas vēsturiskā centra nākotnes attīstības vizijas veidošanā”. Projekta gala ziņojums. Sagatavoja Aivita Putniņa, Guntra Aistara. 2001. gada 19. decembris. http://www.instituts.lv/lv/SPI_zinojums.pdf Pedėjo reizi sk. 29.08.2003.

	Decembra sākumā SPI projekta darba rezultātus apkopotā veidā iesniedza Rīgas domei, kā arī RD Pilsētas attīstības departamenta “Rīgas vēsturiska centra saglabāšanas un attīstības plāna” izstrādes Darba un koordinācijas grupai. ³⁴ Otrs akcijas mērķis: veicināt sabiedrību aktīvāk iesaistīties visa veida sabiedriskās politikas procesos un tādējādi arī valsts nākotnes veidošanā. (19.09.2001.)
--	--

NVO līdzdalība sabiedrības iesaistes pasākumos var būt īpaši noderīga, jo, izpratušas plānošanas procedūru, organizācijas spēj to “tulkot” sabiedrībai saprotamā valodā un pielāgot sabiedrības iesaistīšanas aktivitātes konkrētai situācijai. NVO iesaiste plānošanas procesā sniedz vēl vienu papildu kanālu plānošanas procesa atspoguļošanai masu informācijas līdzekļos (radio, TV, presē), lai veicinātu publicitāti.

Gan 3., gan 4. piemērs liecina, ka NVO spēj veiksmīgi izplatīt aptaujas anketas un atsevišķos gadījumos – arī veikt apstrādi.

4. piemērā par sabiedrībai pieejamu un veiksmīgu plānošanas modeli atzīstams iedzīvotāju forums.

4. piemērs

Projekta nosaukums	Lielvārdes iedzīvotāju forums
Projekta veicējs	Projektu izstrādāja brīvprātīgo darba grupa (forumā rīcības komiteja), kuras sastāvā bija 16 Lielvārdes iedzīvotāji. To vidū – uzņēmēji, skolotāji, pašvaldības darbinieki, ārsti un studenti. Projekts tika realizēts ar Baltijas – Amerikas partnerattiecību programmas atbalstu, līdzdarbojoties Lielvārdes pašvaldībai, sabiedriskajai organizācijai “Lielvārdes Ārzemju sakaru un izglītības veicināšanas birojs”, NVO.
Projekta mērķis	Projekta autori, pamatojot savu iniciatīvu, min, ka Teritorijas attīstības plānošanas likums nosaka sabiedrības iesaistes nepieciešamību teritoriju plānošanā un tiesības piedalīties to attīstības plānošanā, kā arī izteikt un aizstāvēt savu viedokli. Kādas metodes izmantot, lai iedzīvotājus efektīvi iesaistītu teritorijas attīstības plānošanā, tas paliek pašvaldību ziņā. Iedzīvotāju forums ir veids, kā organizēt saziņu starp vietējiem iedzīvotājiem un pašvaldību.

³⁴ Informācija par projektiem – Sabiedriskās politikas institūta mājas lapā <http://www.instituts.lv/lv/jaunumi.html> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

Metodes	<p>Projekts ir vērstis uz kopienu filantropijas attīstību Latvijā. Līdzīgi projekti ar labiem panākumiem tikuši veikti arī citās Austrumeiropas valstīs. Kopienu filantropijas programmas pamatā ir ideja par aktīvu kopienas (pagasta vai rajona) iedzīvotāju līdzdalību dažādu svarīgu problēmu risināšanā. Lai konkretizētu forumā apspriežamās tēmas, rīcības komiteja sadarbībā ar Lielvārdes skolēniem aptaujāja iedzīvotājus. Aptaujā savu viedokli par Lielvārdes pilsētas un lauku teritorijas attīstību un gatavību līdzdarboties izteica aptuveni 800 cilvēku. Apkopojot iedzīvotāju idejas, noteica forumā apspriežamās tēmas. Iedzīvotāju aptaujas rezultāti parādīja, ka lielvārdieši savā pašvaldībā vēlētos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ sakārtotu infrastruktūru; ▪ labas aktīvās atpūtas iespējas; ▪ drošu dzīvi; ▪ iespēju atrast darbu un veikt uzņēmējdarbību; ▪ iegūt labu izglītību un baudīt kultūras dzīvi; ▪ sakārtotus sociālos jautājumus; ▪ labai draudzīgu vidi; ▪ attīstību, ko veicinātu sabiedrības un pārvaldes institūciju sadarbība. <p>Forumā laikā visiem dalībniekiem, strādājot darba grupās, bija iespēja par kādu no šīm vēlmēm izteikt savus vērtējumus, viedokļus un priekšlikumus. Darba gaitā tika apspriestas daudzas idejas. Ierobežotā laika dēļ tikai daļu no tām bija iespējams izplānot konkrēti un detalizēti. Katra grupa sava darba rezultātā piedāvāja kopējai vērtēšanai trīs projektus. Visiem balsojot, tika izraudzīti pieci, kurus tālāk konkretizēja vēlreiz, strādājot atsevišķās darba grupās.</p> <p>Gala rezultātā iedzīvotāji izvirzīja un atbalstīja tālākai īstenošanai šādus projektus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ierīkot rotaļu laukumu un soliņus; ▪ organizēt jauniešu forumu ar devīzi “Man patīk dzīvot Lielvārdē”; ▪ ierīkot gājēju pāreju maģistrālē; ▪ veidot Lielvārdes jauniešu centru; ▪ ierīkot sociālo māju – “Dienas centrs”. <p>Katram no šiem pieciem projektiem ir norādīts pilnvarotais pārstāvis/projekta vadītājs. Šie vadītāji tiks apmācīti projekta pieteikuma sagatavošanā. Pamatojoties uz forumā izvirzītajām prioritātēm, pašvaldība izstrādājusi mērķprogrammu un piešķirusi projekta īstenošanai finansējumu 3000 latu, par izpildinstitūciju atzīstot sabiedrisko organizāciju “Lielvārdes Ārzemju sakaru un izglītības veicināšanas birojs”.</p>
---------	--

<p>Notikuma laiks, pasākumi, rezultāti</p>	<p>Lielvārdes iedzīvotāju forums notika 2002. gada gada 6. aprīlī, tajā piedalījās 70 Lielvārdes iedzīvotāji.</p> <p>Lielvārdiešu foruma mērķis ir veicināt iedzīvotāju iesaisti vietējo problēmu risināšanā, sekmējot cilvēku un finanšu resursu lietderīgu izlietojumu un tādējādi attīstot sabiedrības filantropiju. Ar sabiedrības filantropiju saprot savu prasmju, laika, kā arī naudas ziedojumu vietējās sabiedrības dzīves pilnveidošanai atbilstīgi sabiedrības locekļu vēlmēm.</p> <p>Visas forumā izvirzītās idejas ir apkopotas un tiks saglabātas, ideju apraksti būs publiski pieejami. Ar idejām iepazīstināta arī darba grupa, kas Lielvārdes domes uzdevumā izstrādā Lielvārdes attīstības programmu un teritorijas plānojumu.</p> <p>Aizvadītajos desmit gados pārmaiņas skārušas gandrīz katru ekonomiskās, sociālās un politiskās dzīves sfēru. Šajā laikā mainījušās savstarpējās attiecības sabiedrībā, kā arī attiecības starp iedzīvotājiem un valsti, veidojusies jauna pilsoniska kultūra. Sabiedrībai jāprot šīm pārmaiņām pielāgoties. Lielvārdiešu forums ir arī viens no mēģinājumiem veicināt iedzīvotāju pilsonisko iesaistīšanos politisku un ekonomisku lēmumu pieņemšanā. Iedzīvotāju atsaucība un ieinteresētība ir šā mēģinājuma veiksmes mērs.³⁵</p>
--	--

Iedzīvotāju forums ir īpaši veiksmīgs sadarbības modelis, jo ļauj iedzīvotājiem uzņemties atbildību par noteiktu jautājumu risinājumu teritorijā, kurai tie jūtas piederīgi, līdz ar to šādam procesam ir lielāka efektivitāte dažādu interešu grupu tuvināšanai un iedzīvotāju iepazīstināšanai ar pašvaldības darbu salīdzinājumā ar procesu, kurā iedzīvotāji tikai informē pašvaldību par savām interesēm un prioritātēm ar priekšlikumiem vai attīstības programmas komentāriem. Veiksmīgai foruma vai cita veida plānošanas darba norisei ir svarīgi, lai iedzīvotāji jau iepriekš būtu sagatavoti, nobrieduši šādi sadarbībai. Lielvārdes foruma sagatavotību veicināja aptaujas anketu izplatīšana. Anketu aizpildīšana ļāva iedzīvotājiem pārdomāt ar attīstību saistītos jautājumus un formulēt savu viedokli, kas tālāk attīstījās foruma diskusijās.

³⁵ Baltača Brigita. "Kopienu filantropija – viena no iespējām līdzdarboties". 21.11.2002. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=4311567> Pēdējo reizi sk. 26.11.2002.
Baltača Brigita. "Lielvārdiešu forums 2002". Publicēts portālā www.politika.lv 11.04.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=102933&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 26.11.2002.

3.4. NVO loma teritorijas plānojumu ievērošanas uzraudzībā

4. sadarbības modelis: privātīpašnieku un iedzīvotāju izglītošana par konkrētās teritorijas izmantošanas ierobežojumiem un iespējām

Izstrādājot teritorijas plānojumu, pastāvīgi jāturpina un jāpadziļina dialogs par privātā īpašuma jautājumiem, jau laikus mēģinot sabalansēt dažādu īpašuma veidu lietotāju intereses ar sabiedrības vispārējām interesēm. NVO var nodrošināt efektīvu privātīpašnieku sasniegšanu arī tajos gadījumos, kad īpašnieki nedzīvo savā īpašumā un attiecīgās pašvaldības teritorijā. 5. piemērs rāda, ka NVO spēj veiksmīgi saliedēt dažādas mērķa grupas konkrētas teritorijas aizsardzībai un attīstības plānošanai.

5. piemērs

Projekta nosaukums	“Pilsoniskās līdzdalības aktivizācija, pieņemot lēmumus dabas aizsardzības politikas veidošanā”
Projekta veicējs	NVO “Gaiziņkalna dabas parka sabiedriskā padome”. Gaiziņkalna dabas parka sabiedriskā padome (GDPSP) ir samērā jauna organizācija, reģistrēta 2000. gada 23. augustā Rīgā. Tās dibināšanā iesaistījušies gandrīz visi parka zemju īpašnieki, visas trīs pagastu pašvaldības, kas atrodas parka teritorijā, ir deleģējušas savus pārstāvjus piedalīties padomes darbā. Padome aktīvi iesaistās ikvienā ar dabas parku saistītā aktivitātē. Tā ir apturējusi vairākas plānotas nelikumīgas darbības parka teritorijā, piemēram, neatļautu jaunu ēku būvniecību īpaši aizsargājamā parka zonā.
Projekta mērķis	Projekta aktualitāte saistāma ar strauju vides noplicināšanu Latvijas laukos. Nav izveidojies produktīvs dialogs starp zemes īpašniekiem, NVO un pašvaldību, kā arī valsts institūcijām. Projekta galvenais mērķis ir aktivizēt lauku sabiedrības iesaistīšanos vides politikas jautājumos, veidojot 4 mērķa grupas: 1) zemju un mežu īpašniekus; 2) sabiedriskās organizācijas; 3) pašvaldības – pagastus, pilsētas; 4) valsts institūcijas – reģionālo vides pārvaldi, mežniecības.
Projekta īstenošanas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	Valsts un pašvaldību pārstāvji, zemes īpašnieki un sabiedriskās organizācijas: Vides un reģionālās attīstības ministrijas speciālisti, Gaiziņkalna dabas parka zemju īpašnieki, Vestienas, Aronas un Bērzaunes pagastu vadība, Madonas rajona pašvaldība, Madonas virsmežniecība, Madonas reģionālā vides pārvalde.

<p>Metodes</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sertificētu speciālistu piesaiste; ▪ zemes īpašnieku datu bāzes izveidošana un individuāla informēšana par semināru, aicinot piedalīties; ▪ informatīvi un izglītojoši semināri par zemes lietošanas ierobežojumiem un iespējām; ▪ diskusijas.
<p>Notikuma laiks, pasākumi, rezultāti</p>	<p>Projekta periods – no 2001. gada 5. decembra līdz 2002. gada 5. maijam.</p> <p>Projekta pasākumi un rezultāti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Izdots informatīvs buklets par Gaiziņkalna dabas parka zonējumu un parka izmantošanas noteikumiem, īpašnieku pienākumiem un tiesībām (1000 eks.). Bukleti izdalīti visiem zemes īpašniekiem, pašvaldībām un valsts institūcijām. Tos var saņemt arī ikviens parka apmeklētājs – informācijas centrā Smilteņu skolā. ▪ Notikuši 3 “apaļie galdi” un 3 izglītojošie semināri vietējiem zemju īpašniekiem par bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, nenoplicinošo mežniecību, kā arī par jaunumiem likumdošanā. Kopumā visus pasākumus apmeklēja 60 dalībnieki. Zemes īpašniekiem bija iespēja ar VARAM Dabas aizsardzības nodaļas, Madonas virsmehānicības un Madonas reģionālās vides pārvaldes darbiniekiem pārrunāt aktuālākos jautājumus, iegūt informāciju savai turpmākajai darbībai. GDPSP pati uzmeklēja zemes īpašnieku adreses – gan aptaujājot kaimiņus, gan citādi, un izsūtīja rakstiskus uzaicinājumus visiem uz semināru. Šajā uzaicinājumā bija izmēģināta informācija par semināra programmu, kā arī skaidrojums, kāds varētu būt praktiskais ieguvums no šāda semināra (informācija par <i>SAPARD</i>, dotāciju saņemšanas iespējām). Īpašniekiem motivāciju sniedza arī individuālās sarunas ar GDPSP pārstāvjiem, kad pārsprida semināru ieceri. ▪ Zemju īpašnieki kopā ar vietējo pašvaldību pārstāvjiem ļoti aktīvi piedalījās jaunu ideju izstrādāšanā dabas parka jaunajam apsaimniekošanas plānam, sprida par labiekārtošanas iespējām, kā arī tika izstrādāti konkrēti priekšlikumi norāžu, informatīvo zīmju un plakātu infrastruktūras plāna izstrādāšanai. ▪ Jāatzīst zemes īpašnieku lielā aktivitāte projekta laikā, jo uz semināriem bija atbraukuši pat tie zemes īpašnieki, kas nedzīvo uz vietas parka teritorijā, bet gan Rīgā. Pat, neraugoties uz lielo snieguni, kas bija aizputinājis visus ceļus pirms kāda semināra, arī tajā ieradās 83% no plānotā dalībnieku skaita (12 cilvēki). <p>Projekta rezultātā izveidota “ideju banka” nākamajam kopprojektam ar pašvaldībām par informatīvo zīmju izvietošanu parka teritorijā. Tieši šā projekta laikā noskaidrojās, ka arī pašvaldībām ir bijusi ideja par zīmju izlikšanu, un kopējās sarunās tika nolemts kopā ar sabiedrisko organizāciju izstrādāt nākamo projektu, kurā pašvaldības piedalīsies ar konkrētu naudas summu.</p>

	<p>“Rezultāts ir tāds, jo uz katru pasākumu organizācija aicina pašvaldības – tad līdzekļi un pasākumi nedublējas un ir labāks rezultāts. Tikko sākas “jūs” un “mēs”, viss ir cauri. Svarīgi runāt tādā formā, ka pašvaldība jau tur ir, tajā projektā. Lielākā daļa pašvaldību ir ļoti atsaucīgas.”</p> <p>(No intervijas ar I. Lusi, Gaiziņkalna dabas parka sabiedriskās padomes valdes locekli.)</p> <p>Kā projekta turpinājums 2001. gada septembrī izstrādāts arī jauns projekts par Gaiziņkalna pakājes un virsmas detalplānojuma izstrādi.</p> <p>Projekts sākās 2002. gada septembrī un beidzās – 2003. gada maijā.</p> <p>Projekta vispārīgais mērķis ir saliedēt sabiedrību, pašvaldības un valsts institūcijas, aktivizējot tās piedalīties vienoti savas teritorijas plānošanas procesos. Paredzēts izveidot darba grupu (tajā ietilptu zemju īpašnieki, GDPSP, pašvaldību un valsts institūciju pārstāvji). Šī darba grupa darbotos pastāvīgi, turpinātu darbu arī pēc projekta beigām, sanāktu vienu reizi mēnesī. Šim projektam pašvaldības dod tikai informāciju, kartogrāfisko materiālu. Projektam finansējums ir gūts no Reģionālā vides centra, kartogrāfisko materiālu bez maksas piešķirs Vides un reģionālās attīstības ministrija.</p> <p>Galvenais, kas ļāva veiksmīgi iesaistīt visas mērķa grupas – GDPSP uzsvēra, ka katra viedoklis un dalība ir svarīga, lēmums būs labāks, ja tieši uzrunātais cilvēks piedalīsies.</p> <p>“Kad sabiedrības dalību novērtē kā līdzvērtīgu, jau laikus prasot viedokli, – tas iedarbojas. Īpaši tad, ja viedoklis tiek ņemts vērā – tas pārliecina nākt un piedalīties (arī nākamreiz). Svarīgi vērsties pie cilvēka kā pie līdzvērtīga. Ierasties uz semināru tas motivē tikpat daudz kā iespēja uzzināt par kompensācijām, dotācijām un zemes izmantošanas iespējām.”</p> <p>(No intervijas ar I. Lusi, Gaiziņkalna dabas parka sabiedriskās padomes valdes locekli.)</p>
--	--

Trīspusējā Baltijas valstu Vides ministriju sadarbības projekta “Baltijas vides forums” (*Baltic Environmental Forum*) veiktais pētījums³⁶ liecina, ka ar vides aizsardzību saistīto lielo NVO pārstāvji Latvijā, Lietuvā un Igaunijā salīdzinājumā ar 34 intervētajiem Baltijas valstu teritorijas plānošanas speciālistiem ir labāk informēti par Eiropas Savienības dabas aizsardzības pasākumiem, kas līdz ar ES dabas aizsardzības likumdošanu iestāšanās gadījumā ietekmēs teritorijas plānošanu un attīstības iespējas arī Latvijā.

³⁶ Lang, Stefanie. *Results from the 2nd Opinion Poll on Knowledge and Attitude of Public towards Natura 2000. Baltic Environmental Forum sub-project on “Baltic States’ Regional Preparation for Natura 2000”.* Rīga, February 2003.

Pētījuma gaitā intervēti 14 NVO pārstāvji, kas Baltijas valstīs darbojas ar vidi saistītās sfērās. Tie visi apliecināja ieinteresētību iesaistīties Eiropas Savienības vides aizsardzības pasākumu īstenošanā.

5. sadarbības modelis: sabiedrības un pašvaldības informēšana par potenciālajiem plānojuma pārkāpumiem

Ši drīzāk būtu klasificējama kā organizāciju līdzdarbības forma, jo NVO uzņemas “sargsuņa” lomu un tajā pastāv potenciāls konfliktiem, it īpaši, ja pašvaldība organizāciju raidītos signālus neuztver savlaicīgi un neuzsāk dialogu ar NVO, meklējot iespējamās problēmas risinājumus. 6. piemērs raksturo situāciju, kurā iesaistīts valsts līmeņa lēmums un NVO protesta kampaņa, tomēr šāda situācija ir iespējama arī pašvaldību līmenī. Jāatzīmē, ka sabiedrisko organizāciju viedokļa ignorēšana un novēlota iesaistīšana dialogā par sabiedrībai svarīgu un neviennozīmīgu jautājumu var izmaksāt lēmumu pieņemējam dārgāk nekā savlaicīga dialoga veidošana un sadarbība lēmuma pieņemšanas gaitā.

6. piemērs

Projekta nosaukums	Akcija par “Saulesdārza” saglabāšanu valsts īpašumā
Projekta veicējs	Sabiedrība par atklātību – “Delna” un Mežaparka attīstības biedrība.
Projekta mērķis	Novērst “Saulesdārza” teritorijas privatizāciju, pamatojoties uz nelikumīgām izmaiņām teritorijas plānojumā noteiktajā zonējumā.
Projekta realizācijas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), Rīgas dome, premjerministrs, SIA “Ķeizarmežs”, Sabiedrība par atklātību – “Delna”, Mežaparka attīstības biedrība, 47 sabiedriskās organizācijas, kas pārstāv daudzveidīgas darbības jomas, un 1013 privātpersonas.
Metodes	Plaša publicitāte un sabiedrības iesaistīšana, parakstu vākšana, diskusijas masu medijos, pārrunas ar ietekmīgiem politiķiem, vēstule premjerministram, sabiedriskā apspriešana “Saulesdārza nākotne mūsu rokās”.
Notikuma laiks, pasākumi, rezultāti	2000. gada 1. aprīlī puse no Jauno dabas draugu centra “Saulesdārzs” teritorijas ar Izglītības un zinātnes ministrijas lēmumu tika iznomāta SIA “Skonto” meitas uzņēmumam SIA “Ķeizarmežs”, kas nekavējoties iesniedza Rīgas domē priekšlikumu par teritorijas zonējuma maiņu. Valdība neuzklausa arī Rīgas domes lūgumu atcelt lēmumu par Jauno dabas draugu centra likvidāciju un nodot šo teritoriju domei bez atbildības, lai nodrošinātu interešu izglītības iespējas Rīgas bērniem.

2000. gada 9. maijā “Ķeizarmežam” uz 25 gadiem tika iznomāta arī atlikusī “Saulesdārza” teritorija. Neskatoties uz sabiedrības protestiem pret teritorijas zonējuma maiņu, SIA “Ķeizarmežs” aktīvi nodarbojās ar projekta tālāku izstrādi, bijušo siltumnīcu vietā plānojot būvēt privātmājas.

Rezultātā, pēc “Ķeizarmeža” ieteikuma, Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) ierosināja valdībai “Saulesdārzu” privatizēt, kas 2001. gada 28. decembrī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 651 iespējami klusi arī notika. Pirms tam teritorija tika sadalīta atsevišķos objektos, pretēji valdības noteikumiem par teritorijas plānojumiem un Rīgas attīstības plānam, kas pirms zemes gabala dalīšanas un teritorijas izbūves prasa izstrādāt un Rīgas domē apstiprināt attiecīgu detālplānojumu. Pēc domes sniegtās informācijas, detālplānojums šai teritorijai netika izstrādāts un apstiprināts, tādējādi zemesgabalu sadalīšana bija pretrunā normatīvajiem aktiem.

Pārkāpti tika arī citi normatīvie akti – IZM nebija ievērojusi Izglītības likuma 15. pantu, kas prasīja “iesniegt Ministru kabinetam priekšlikumus par valsts izglītības iestāžu un izglītības atbalsta iestāžu dibināšanu, reorganizēšanu vai likvidēšanu, saskaņojot ar attiecīgajām pašvaldībām”. Savukārt Satversmes 105. pants noteic, ka “īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm”.³⁷

2002. gada 9. aprīlī Sabiedrība par atklātību “Delna” iesniedza vēstuli LR Valsts prezidentei Vairai Viķei-Freibergai, lūdzot sniegt atbalstu bijušā Jauno dabas draugu centra “Saulesdārzs” iznomāšanas, privatizācijas un likvidācijas procesa izvērtēšanā pēc būtības.

Pēc sabiedrisko organizāciju protesta akcijas valdība 2002. gada aprīlī atcēla lēmumu par puses no “Saulesdārza” teritorijas privatizāciju, savukārt oktobrī valdība akceptēja valsts aģentūras “Jaunatnes interešu izglītības un sporta centrs” izveidošanu “Saulesdārza” teritorijā. Izveidota aģentūras konsultatīvā padome ar pārstāvjiem no 17 sabiedriskajām organizācijām (Valsts jaunatnes iniciatīvu centrs, Latvijas Mazpulku organizācija, Mežaparka attīstības biedrība, Latvijas Entomoloģijas biedrība, SO “Marijas māja”, Bērnu parka atbalsta fonds “Neparastie rīdzinieki”, Asociācija ielas bērniem u. c.). Saskaņā ar aģentūras nolikumu, padomes uzdevums ir veicināt aģentūras attīstības stratēģijas efektīvu ieviešanu un pārraudzīt aģentūras darbības atbilstību valsts pārvaldes nosacījumiem. Iecerēts, ka plašā sabiedrisko organizāciju pārstāvniecība nodrošinās aģentūras darbību saskaņā ar sabiedrības interesēm.

³⁷ Struberga Sigita. “Nozagtā valsts”. Publicēts portālā www.politika.lv 06.03.2002 <http://www.politika.lv/index.php?id=102618&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.
Putniņa Aivita, Zilāns Andis, Āboliņa Kristīne (Mežaparka attīstības biedrība). “Elpu aizraujošā privatizācija”, <http://www.politika.lv/index.php?id=102367&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

	<p>2002. gada 30. novembrī ģenerālprokuratūra saņēma E. Repšes lūgumu izvērtēt iespēju lauzt līgumu ar SIA “Ķeizarmežs” par “Saulesdārza” apsaimniekošanu, kā arī apzināt to, kādas varētu būt līguma laušanas sekas. Iepriekšējā Izglītības un zinātnes ministra Kārļa Greiškalna pēdējā darba dienā 2002. gada 6. novembrī noslēgta vienošanās par līguma laušanu ar “Saulesdārza” teritorijas nomnieku – uzņēmumu “Ķeizarmežs”. Savukārt SIA “Ķeizarmežs” aprēķinājis zaudējumus, kas radušies pēc valdības lēmuma nenodot “Saulesdārzu” privatizācijai, un apsver iespēju vērsties tiesā, lai līguma laušanas gadījumā piedzītu zaudēto summu no valsts.</p>
--	--

“Saulesdārza” piemērs parāda, ka NVO un sabiedrība spēj ietekmēt lēmumus, kas pieņemti, neiesaistot plašāku sabiedrību. Šis piemērs liecina, ka uzraudzības process līdz šim lielā mērā izpaudies kā negatīva līdzdalība. Pati par sevi šāda līdzdalības forma nav nekas slikts tikai tāpēc vien, ka tā nedod pozitīvu ieguldījumu politikas dialogā. Tā kļūst par negatīvu rādītāju tikai tad, ja ir praktiski vienīgā sabiedrības līdzdalības forma. NVO var lietot negatīvās līdzdalības formas, piemēram, preses kampaņas, protestus, streikus un demonstrācijas, lai paustu savu neapmierinātību par izraudzīto politiku. Šāda aktivitāte ir būtiska nozīme, lai radītu lēmumu ietekmēšanas iespējamības precedentu un ļautu izteikties tām sabiedrības grupām, kurām līdz šim nav bijis sava “foruma”.

Kā kontrolēt un nodrošināt, lai izteiktie viedokļi un priekšlikumi tiktu izvērtēti?³⁸

Raugoties uz sabiedrības iesaistīšanas tiesisko kārtību, var šķist, ka nekas nekavē pieņemt lēmumu, nerēķinoties ar sabiedrības izteiktajiem viedokļiem un priekšlikumiem, jo sabiedrība ir padomdevēja lomā: neviens normatīvais akts nenoteic, ka sabiedrības viedokļi un priekšlikumi būtu kādam saistoši. Galvenais iemesls, kāpēc sabiedrības viedokļi nevar būt lēmumu pieņemējam saistoši tiešā veidā, ir šāds: likums piešķir pašvaldībai iespēju izvēlēties un pieņemt lēmumu, lai atsevišķs viedoklis nenostātos ceļā pārdomāta, vietējiem apstākļiem atbilstoša lēmuma pieņemšanai. Nav iespējams ņemt vērā visus priekšlikumus, jo vairāk tāpēc, ka sabiedrības piekritoša vai noraidoša attieksme var būt arī tādas ieinteresētības izpausme, kuras pamatā nav mērķis uzlabot lēmuma kvalitāti. Šis faktors jāņem vērā, arī plānojot un vērtējot NVO līdzdalības formas un motivāciju.

³⁸ Šo jautājumu no tiesiskā skatu punkta skaidrojusi Silvija Meiere. Sk. “Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem”. “Jurista Vārds”, 13.02.2001., Nr. 196.

Maldīgi domāt, ka sabiedrības priekšlikumi un viedokļi ir mazsvarīgi un nevar ietekmēt sabiedriski nozīmīgu lēmumu. Pašvaldības pienākums ir izvērtēt iesniegtos priekšlikumus pēc būtības.

Stratēģiski lēmuma pieņēmēja uzdevums konkrētajā gadījumā ir:

- 1) nodibināt līdzsvaru starp indivīda atsevišķo un sabiedrības kopīgo interešu ievērošanu;
- 2) sakārtot valsts darbības (tajā skaitā plānošanas) mērķus līdzsvarotās attiecībās un atrast starp tiem pareizās prioritātes un optimālo kompromisu.³⁹

Jebkurā gadījumā jāievēro šādi pamatprincipi:

- 1) lēmuma pieņemšanas procesam jābūt atklātam (līdz ar to kontrolējamam). Tikai tad ikvienam ir iespēja pārliecināties, ka viss noticis korekti un saskaņā ar sabiedrības interesēm;
- 2) lēmumam jābūt saprātīgam un pamatotam; to nevar sasniegt, neveicot juridisko analīzi un dažādu faktisko apstākļu, tostarp arī sabiedrības viedokļu un priekšlikumu, izvērtējumu.⁴⁰

Svarīgi, lai plānošanas gaitā interešu un viedokļu konflikti tiktu laikus atklāti, iesaistot sabiedrību, izvērtēti un pieņemts pārdomāts lēmums, kas tiek publiski izskaidrots. Sistemātiski iesaistot sabiedrību visā plānošanas procesā, var turpmāk izvairīties no konfliktiem, gūt sabiedrības atbalstu un rezultātā uzlabot lēmuma kvalitāti.

Kā jau minēts iepriekš, pašvaldībai ir tiesības noraidīt jebkurus sabiedrības un NVO priekšlikumus un iebildumus, ja tie nav iesniegti noteiktajos termiņos vai arī nav noformēti atbilstoši likumā un noteikumos izvirzītajām prasībām.

Ja priekšlikums ir iesniegts, ievērojot formālās prasības, bet nav pieņemams pēc būtības, pašvaldības pienākums ir sniegt rakstveida atbildi, kurā paskaidrots, kāpēc priekšlikums noraidīts. Šīs prasības ievērošana būtu uzskatāma par kritēriju tam, vai priekšlikumi reāli tiek izvērtēti, tādējādi NVO un sabiedrības pārstāvjiem paveras iespēja kontrolēt pašvaldības darbību.

³⁹ Sk. Briede Jaurīte. "Tiesiskās palāgības aizsardzība – viens no administratīvā procesa principiem". "Cilvēktiesību Žurnāls", 1997, Nr. 5, 35. lpp; arī Čipeliuss R. "Vispārējā mācība par valsti". Rīga: AGB, 1998, 105. lpp. Citēts no: Meiere Silvija. "Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem". Turpinājums. "Jurista Vārds", 20.02.2001., Nr. 197.

⁴⁰ Meiere Silvija. "Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem". Turpinājums. "Jurista Vārds", 20.02.2001., Nr. 197.

“Ja sabiedrības līdzdalības rezultāti nekādi nevarētu ietekmēt teritorijas plānojuma un līdz ar to pašvaldības lēmuma saturu, tai kā nepieciešamai procesa sastāvdaļai nebūtu jēgas. Tādējādi jāsecina, ka sabiedriskās līdzdalības neesamība būtu uzskatāma par pietiekamu lēmuma pieņemšanas procesuālās kārtības pārkāpumu, lai atzītu, ka arī pats lēmums ir prettiesisks un apstrīdams.”⁴¹

Sabiedrības līdzdalības gaitā izteikto viedokļu un priekšlikumu ignorēšana liek apšaubīt lēmuma pieņēmēja objektivitāti un līdz ar to arī paša lēmuma tiesiskumu. Šo secinājumu apstiprina arī Valsts pārvaldes iekārtas likuma 48. panta otrā daļa. Tajā noteikts, ka sabiedrībai svarīgos jautājumos iestādei ir pienākums rīkot publisku apspriešanu. Jāpievērš uzmanība šīs daļas otrajam teikumam: “Ja iestāde pieņem lēmumu, kas neatbilst ievērojamas sabiedrības daļas viedoklim, tā šo lēmumu īpaši pamato.” Tātad iestādei, ja tā nerēķinās ar aktīvās sabiedrības vairākumu, ir jāatbild par savu lēmumu. Šis likums gan nepasaka, kādas sekas rodas, ja tas netiek darīts. Atbildi uz to dod Administratīvā procesa likums – lēmums ir prettiesisks procesuālo pārkāpumu dēļ, un personas, kuru intereses vai tiesības ar šo lēmumu tiek skartas, var to apstrīdēt vai pārsūdzēt.⁴²

3.5. NVO un attīstības plānu iedzīvināšana

Līdzdalība lēmuma vai politikas īstenošanā ietver arī lēmumu pieņemšanu par to, kādā veidā un kārtībā tiek realizētas noteiktas aktivitātes. Lai gan galvenie lēmumi jau ir pieņemti plānošanas procesā, līdzdarbošanās **lēmumu realizēšanā** var iegūt izšķirīgu nozīmi, lai lēmumi un aktivitātes tiktu sabiedriski pieņemti un realizēti ar panākumiem.⁴³

Dažas pašvaldības, izstrādājot ilgtspējīgas attīstības indikatorus vai arī pielietojot Eiropas Savienības institūciju izstrādātos indikatorus, sākušas apzināt savas pašvaldības virzību uz ilgtspējību. Būtiska loma šajā procesā ir sadarbībai ar starptautiskajām

⁴¹ Meiere Silvija. “Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem”. Turpinājums. “Jurista Vārds”, 20.02.2001., Nr. 197.

⁴² Briede Jautrīte. “Jaunas atbildes pārvaldes darboņiem”. Recenzija par Valsts pārvaldes iekārtas likumu. Publicēts portālā www.politika.lv 18.06.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=10347&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

⁴³ Sk. Crosby, Benjamin. *Participation Revisited: A Managerial Perspective*. USAID (United States Agency for International Development) Implementing Policy Change Project, Monograph No.6 (April 2002). <http://www.usaid.gov/cgi-bin/jumper.pl?url=%2Fdemocracy%2Fipc%2FMn-6-ms.pdf> Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.

organizācijām. Nereti pašvaldību uzsākto ilgspējības iniciatīvu pēctecību nodrošinājušas vietējās sabiedriskās organizācijas vai skolas. Galvenās problēmas, kas apgrūtina pašvaldību aktīvu darbību ilgspējīgas attīstības virzienā, ir vietējās kapacitātes un resursu trūkums, pašvaldību pienākumi, kas neatbilst pašvaldības ieņēmumiem un nav saskaņoti ar vietējām prioritātēm iedzīvotāju neatliekamo prasību nodrošināšanā.⁴⁴

Svarīga problēma attīstības plānu iedzīvināšanā ir tā, ka daudzas pašvaldības, pieņemot lēmumus, šobrīd neizmanto izstrādātās attīstības programmas kā vadlīnijas. Daudzas attīstības programmas turklāt nav pietiekami kvalitatīvi izstrādātas, lai tās vispār būtu iespējams šādi pielietot. Attīstības programmai kā dokumentam ir tikai vadlīniju raksturs, un tas mazina organizāciju sākotnējo motivāciju piedalīties plānošanas darbā: ja pašvaldībai trūkst politiskās gribas programmai sekot, NVO nav iespējas ietekmēt pašvaldības lēmumus, pamatojoties uz to, ka tie nesaskan ar attīstības programmu.

Ja pašvaldības attīstības programmas izstrādes gaitā ir veidojušas sadarbību ar NVO, organizācijām ir daudz vieglāk izprast savu lomu pašvaldības kopējā attīstības procesā, turklāt šī loma organizācijām nav pašvaldību diktēta, kas būtu pilnīgi neatbilstoši NVO būtībai, ņemot vērā, ka šīs organizācijas neatrodas valsts vai pašvaldību pakļautībā.

6. sadarbības modelis: NVO piedalīšanās plānošanas rezultātu iedzīvināšanā

Ideālā gadījumā pašvaldība jau plānošanas gaitā ieguvusi pietiekami vispusīgu informāciju par organizāciju īstenotajiem projektiem un iespējām, lai varētu kopīgi lemt par sadarbības veidiem – vai tie būtu kopprojekti, kuru finansēšanā pašvaldība var piedalīties ar savām mērķdotācijām, vai arī pašvaldības funkciju deleģēšana. Abos sadarbības gadījumos būtu jānodrošina pilnīga sadarbības mehānisma un nevalstisko partneru izvēles principa atklātība, lai izvairītos no situācijas, kad sadarbība tiek balstīta pašlabumā. Diemžēl atklātu konkursu iespējams rīkot tikai tajos gadījumos, kad pašvaldībā ir vairākas organizācijas, kas atbilstoši savai pieredzei un mērķiem varētu pretendēt uz kādas noteiktas pašvaldības funkcijas veikšanu. Ja pašvaldībā ir tikai viena organizācija, kas var uzņemties funkciju, jānodrošina plaša publicitāte, sniedzot plašākai sabiedrībai informāciju par pienākumiem, kas saistīti ar attiecīgās funkcijas izpildi, par finansējuma apjomu, kas piešķirts, lai nodrošinātu pilnvērtīgu funkcijas izpildi, par līguma termiņu un noteikumiem, kā arī par izvēlētas organizācijas līdzšinējo pieredzi, kas liecinātu, ka organizācija spēs pilnvērtīgi un kvalitatīvi veikt tai uzticēto pienākumu.

⁴⁴ Latvijas Nacionālais ziņojums "Rio + 10" ANO Vides un attīstības konferencei Johannesburgā, Rīga, 2002; sadaļa 7.4. Vietējās pašvaldības.

Šobrīd trūkst sistemātiski vāktu statistikas datu par tām pašvaldībām, kuras deleģējušas kādu no savām funkcijām NVO, kā arī analītiska izvērtējuma par šīs prakses panākumiem vai ar to saistītajām grūtībām. Pēc pētījuma *Indicators of Local Democracy in Latvia*⁴⁵ datiem, īpaši zems ir vērtējums kategorijā “NVO proporcija, kurām ir līgums ar pašvaldību par pakalpojumu sniegšanu” – 15% no 100, savukārt augstākais vērtējums – 34% ir kategorijā “Pašvaldības atbalstīto NVO proporcija”. Tas liecina, ka daudzviet organizācijām joprojām nepieciešams atbalsts, lai tās spētu kļūt par pašvaldību partneriem un pakalpojumu nodrošinātājiem, noslēdzot līgumus par konkrētu pakalpojumu iepirkumu no NVO.

3. informācija

Kā novērtēt sadarbības efektivitāti ar NVO?

Galvenā problēma, ar ko jāskaras šādas sadarbības vērtēšanā, ir tā, ka NVO darbības efektivitāti nav iespējams novērtēt tikai ar kvantitatīvām metodēm. Vislabāk noder vērtēšanas procedūra, kas ļauj kombinēt kvalitatīvas un kvantitatīvas metodes. NVO darbība jānovērtē no dažādiem aspektiem, ņemot vērā brīvprātīgo, finansētāju, plānoto projektu mērķa grupu jeb ieguvēju, vietējo iedzīvotāju u. c. viedokļus.

Galvenās vērtējuma sfēras:

ieguldījumi – resursi, kas veltīti programmai (vai arī, ko programma patērējusi), tajā skaitā finansiālie līdzekļi, darbinieki, laiks, piederumi un iekārtas, telpas;

aktivitātes – kas programmas vai projekta ietvaros tiek darīts ar ieguldījumiem, lai sasniegtu nospraustos mērķus;

tiešie rezultāti – tiešie aktivitāšu rezultāti, kurus parasti var izteikt mērāmās vienībās, piemēram, apspriešanās iesaistīto cilvēku skaits, informatīvie semināri, atsauces presē, un tamlīdzīgi;

gala rezultāti – ieguvumi vai izmaiņas indivīda līmenī programmas aktivitāšu laikā vai arī pēc piedalīšanās programmas aktivitātēs.

“Measuring the Impact of the Voluntary Sector”, Conference material, 2001, Wainwright, Susan. National Council for Voluntary Organisations.

<http://www.ncvo-vol.org.uk>

⁴⁵ Vilka, Inga, Maris Pukis, Edvins Vanags, *Indicators of Local Democracy in Latvia*. In: Sóos Gábor, Gábor Tóka, Glen Wright (eds.). *State of Local Democracy in Central Europe. Local Government and Public Reform Initiative, Budapest (2002).*

7. sadarbības modelis: sabiedrības iesaistišana plānošanas rezultātu iedzīvināšanā:

- atsevišķu projektu ietvaros;
- izpildot pašvaldības uzdevumu.

Jāuzsver, ka ievērojama priekšrocība ir tad, ja sabiedrība piedalījusies arī plānošanā, ne tikai īsteno jau iepļānotus projektus un aktivitātes. Parasti pašvaldības un sabiedriskās organizācijas var iesaistīt sabiedrību nelielu projektu veikšanā (plaši izplatīta ir talku organizēšana). Tas veicina sabiedrības pozitīvu attieksmi pret savu pašvaldību un ļauj skatīt pašvaldību kā partneri, iepazīt tās kompetencē esošos jautājumus un iespēju loku, nevis uztvert pašvaldību kā institūciju, kas nošķirta no sabiedrības.

3.6. Resursi līdzdalības īstenošanai

Jebkura līdzdalības forma saistīta ar dažādām izmaksām, kuras jāsedz gan organizācijām, kas gatavas līdzdarboties, gan pašvaldībām. Šo izmaksu apjoms un iespējas tās segt iezīmē praktiskas līdzdalības robežas – kā organizāciju līdzdalības kapacitātē, tā pašvaldību spējā veicināt un nodrošināt līdzdalības procesu, kurā varētu iekļauties visas ieinteresētās organizācijas.

NVO var piesaistīt plānošanai līdzekļus no avotiem, kas tiešā veidā bieži vien nav pieejami pašvaldībām (piemēram, no atsevišķiem starptautiskiem un vietējiem finansētājiem), tādējādi veicinot pašvaldībās attīstību un risinot jautājumus, kuriem neatliek budžeta līdzekļu. Pētījuma gaitā veiktās intervijas liecina – pastāv tendence, ka NVO vai NVO un pašvaldību sadarbības projektiem paredzētajos konkursos piedalās pašvaldību dibinātas NVO. Šāda tendence ir nevēlama divu iemeslu dēļ:

- 1) samazinās to NVO, kas radušās sabiedrības grupu iniciatīvu rezultātā, iespējas sadarboties ar pašvaldībām kopīgu projekta pieteikumu sagatavošanā un īstenošanā;
- 2) netiek veicināta pašvaldību motivācija meklēt jaunus sadarbības partnerus NVO vidū.

Šajā pētījumā ietverto piemēru vidū ir tādi, kurus bijis iespējams risināt, pateicoties ārvalstu fondu finansējumam. Jāņem vērā, ka ārvalstu finansējums samazinās, turklāt aizvien biežāk no organizācijām tiek prasīts līdzfinansējums un projekta aktivitāšu priekšapmaksā. Šī problēma kļūš aizvien aktuālāka Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļu apgūšanā.

Izvērtējot NVO un pašvaldību sadarbības iespējas plānošanā un pašreizējo NVO attīstības līmeni saistībā ar finansējumu, jāanalizē divas būtiskas izmaksu grupas:

- 1) izmaksas, kas saistītas ar organizāciju līdzdalību plānošanas procesā;
- 2) līdzekļi organizāciju kapacitātes celšanai (piemēram, apmācībām par plānošanas procedūrām).

Galvenie resursu ietaupījumi, kas iespējami, sadarbojoties ar NVO, novēroti šādās jomās:

- brīvprātīgais darbs, brīvprātīgo piesaiste (atbilstoši organizācijas mērķiem un interesēm);
- bezmaksas atzinuma izstrāde vai nepieciešamo ekspertu piesaiste;
- ārējā finansējuma piesaiste;
- resursu ietaupījumi, ar efektīvu, atklātu plānošanu savlaicīgi novēršot konfliktus un sabiedrības protestu.

7. piemērs

Projekta nosaukums	Talsu novada fonds ⁴⁶
Projekta veicējs	Ziemeļkurzemes NVO atbalsta centrs un partneri (sk. sadaļu „Projekta realizācijas dalībnieki (..)”).
Projekta mērķis	Izveidot ilglaicīgu mehānismu vietējās filantropijas attīstībai – Talsu novada fondu.
Projekta realizācijas dalībnieki, iesaistītās organizācijas, institūcijas, sabiedrības grupas	Baltijas – Amerikas partnerattiecību programma (atbalsts Talsu iedzīvotāju forumam 2002. gada 27. aprīlī, kas kalpoja par pirmo šāda veida aktivitāti ar mērķi attīstīt iedzīvotāju filantropiju un notika pilotprojekta “Iedzīvotāju līdzdalība un kopienas filantropija” ietvaros). NVO centrs (nacionālā atbalsta organizācija projekta ieviešanā). Hansabankas Talsu filiāle, SIA “Talsu Vēstis” un Talsu pilsētas dome (atbalstīja Talsu iedzīvotāju foruma norisi ar cilvēku darbu, finansiāli vai kā citādi). 43 uzņēmēji, NVO pārstāvji, valsts un pašvaldību darbinieki un sabiedriski aktīvi ļaudis ir kļuvuši par fonda dibinātājiem.

⁴⁶ Indriksons Mareks. “Pirmais kopienas fonds Latvijā”. Publicēts portālā www.politika.lv 04.03.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=105649&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003.

	<p>Lai atbalstītu abus procesus, fonda biedri vienojušies veikt ikgadēju iemaksu. Tās minimālais apmērs šogad un nākamgad ir 20 latu, bet biedri pēc savas vēlēšanās var iemaksāt vairāk. 75% biedru iemaksu tiks izlietotas ikgadējai Mazo projektu programmai, izsludinot vismaz vienu projektu konkursu un visiem fonda biedriem piedaloties balsošanā. 25% biedru iemaksu tiks novirzītas Pastāvīgajam finanšu uzkrājumam, lai ilgtermiņa perspektīvā sāktu izmaksāt grantus no uzkrājuma peļņas. To varētu sākt pēc 8 – 10 gadiem. Iecerēts panākt regulāru līdzekļu piesaisti no citiem avotiem ātrākam uzkrājuma pieaugumam. Šī pieeja nodrošina gan tūlītēju atbalstu, gan iespēju veidot finanšu uzkrājumu, kas radīs papildu līdzekļus priekšdienās.</p> <p>Privātpersonas un juridiskas personas papildus var ziedot un dāvināt fondam, norādot vai nenorādot konkrētu izlietošanas mērķi, kā arī izvirzot nosacījumus vai ierobežojumus līdzekļu izlietošanai. Fonds piesaistīs fizisku un juridisku personu ziedojumus un dāvinājumus arī fonda biedru ierosinātajiem projektiem. Ziedotājam vai dāvinātājam nav jābūt fonda biedram.</p> <p>“Ja vēlamies uzvelt visu atbildību pašvaldībai, tad vajadzētu parēķināt, cik lieli līdzekļi būs nepieciešami un kur pašvaldība tos ņems. Palielinot nodokļus? Kas no tā iegūs? Turklāt nodokļu maksātājs naudas izlietojumu pilnībā ietekmēt nevar. Savukārt kopienas fonda līdzekļu izlietojumu cilvēki var ietekmēt. Apvienojot naudas līdzekļus ar nemantisko ieguldījumu, var panākt tādu rezultātu, kāds pašvaldībai nav pa spēkam.”⁴⁸</p>
--	--

Kā pašvaldības var atbalstīt NVO attīstību un sadarbības projektus?

- Pašvaldības bieži atbalsta NVO darbību netieši, piemēram, ļaujot izmantot pašvaldības rīcībā esošās telpas bez īres maksas vai piešķirot atlaides komunālajiem pakalpojumiem. Pašreizējā likumdošana nenosaka kritērijus, pēc kuriem tiktu izraudzītas tās NVO, kurām būtu pieejams šāds pašvaldības atbalsts.
- Atbilstoši likuma “Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” redakcijai, kas bija spēkā pētījuma sagatavošanas laikā, pašvaldību uzņēmumi, pašvaldību uzņēmējsabiedrības un pašvaldību kontrolētās uzņēmējsabiedrības ir tiesīgas ziedot NVO, kuras darbojas zinātnes, izglītības, sporta, veselības aizsardzības un sociālās palīdzības jomā.

⁴⁸ Intervija ar Olgu Aleksejevu, Britu labdarības fonda *Charities Aid Foundation* Krievijas pārstāvienības direktori. Intervēja M. Čerkašina, “Nozare.lv”. Publicēts portālā www.politika.lv 03.06.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=106257&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003.

2003. gada sākumā Finanšu ministrija sagatavoja likuma grozījumus ar mērķi pilnībā aizliegt valsts un pašvaldību uzņēmumiem ziedot NVO. Aizliegums tika pamatots ar aizdomām par valsts līdzekļu piesavināšanos atsevišķos gadījumos. Šā pētījuma laikā diskusijas joprojām turpinājās. Vairākas NVO norādīja, ka aizliegums būtu jāaizstāj ar uzlabotu ziedošanas kontroles mehānismu, savukārt valdība bija iecerējusi izstrādāt centralizētu NVO atbalsta mehānismu no valsts budžeta. Apstrīdot šo ieceri, tika minēts apsvēruma, ka NVO atbalsta vajadzības jānosaka vietējā līmenī un ikviena iespēja pašvaldībām atbalstīt vietējās NVO ir vitāli nepieciešama mazo un nesen nodibināto vietējo NVO pastāvēšanai.⁴⁹ Pateicoties NVO centra iniciatīvai, Finanšu ministrijā 2003. gada 11. aprīlī noritēja tikšanās, kurā piedalījās NVO un ministrijas pārstāvji. Šīs tikšanās ietvaros tika panākta vienošanās, ka Finanšu ministrija priekšlikumus nodokļu atlaizu sistēmas izmaiņām attiecinās tikai uz valsts un pašvaldību uzņēmumiem. NVO izvirzītos priekšlikumus Finanšu ministrija iekļāva projektos, kurus plānoja iesniegt Valsts kanceleja 17. aprīlī. Šie priekšlikumi paredz, ka aizliegums ziedot pilnībā attiektos tikai uz tiem valsts un pašvaldību uzņēmumiem, kas sniedz sabiedriski regulējamus pakalpojumus. Savukārt pārējie šīs grupas uzņēmumi varētu ziedot gadā ierobežotu summu. Paredzēta arī atteikšanās no finanšu ministra izsniegtajām ziedošanas atļaujām valsts uzņēmumiem, jo tās nenodrošināja līdzekļu izlietojuma kontroli.⁵⁰ 2003. gada 17. jūlijā Ministru kabinets iesniedzis likumprojektu "Grozījumi likumā "Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu"" Saeimā

- Plānojot budžetu, pašvaldības var pieņemt lēmumu iedalīt noteiktu līdzekļu apjomu dažādām programmām, kuru īstenošanu iespējams uzticēt sabiedriskajām organizācijām. Pašreizējā prakse liecina⁵¹, ka NVO mēdz iesniegt pašvaldībai projekta pieteikumu un tāmi novembrī, šo pieteikumu izskata attiecīgie pašvaldības departamenti. Ja pieteikums izrādās veiksmīgs, pašvaldība ieplāno budžetā līdzekļus projekta realizācijai. NVO ir svarīgi savlaicīgi informēt pašvaldību par savām aktivitātēm

⁴⁹ Sk. likumprojektu "Grozījumi likumā "Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu"" (2003. gada 2. jūnijā akceptēti Ministru kabineta komitejā). <http://www.politika.lv/index.php?id=105311&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003., kā arī:

Gertnere-Ozola Kaija. "Ziedošana nav līdzekļu izšķērdēšana". Publicēts portālā www.delfi.lv 27.03.2003. <http://www.delfi.lv/archive/article.php?id=5085064&ndate=1048716000&categoryID=898102> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003.

⁵⁰ "Risīnājums ziedojumu sistēmas sakārtošanas jautājumā" (11.04.2003.) <http://www.ngo.org.lv/news.php?id=483> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003. Sk. arī: "Ziedot NVO – tas nenozīmē veltīgi izmest naudu". Intervija ar Starptautiskā bezpeļņas likumu centra (*International Center for Not-for-Profit Law*) programmu direktori Katrīnu M. Ši (*Catherine M. Shea*). Intervēja Dita Arāja. "Diena". Publicēts portālā www.politika.lv 08.04.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=105920&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 11.06.2003.

⁵¹ Informācija iegūta intervijās ar NVO pārstāvjiem šā pētījuma tapšanas laikā.

un izmantot iespēju piedalīties attīstības plānošanā, lai pašvaldība spētu paredzēt sadarbībai nepieciešamos līdzekļus budžetā un plānošanas gaitā pārliecinātos par organizāciju spēju pamatot iecerētos projektus.

- Pašvaldība var uzdot NVO kāda noteikta uzdevuma izpildi (piemēram, talkas vai svētku sarīkošanu) līdz ar nepieciešamo finansējumu.
- Sagatavošanā atrodas MK noteikumi par valsts un pašvaldību funkciju deleģēšanu, kas paredzēs kārtību, kādā arī NVO varēs uzņemties atsevišķu pašvaldību funkcijas izpildi. Noteikumu projekts paredz rīkot atklātu konkursu pretendentiem, kas vēlas uzņemties attiecīgo funkciju. Valsts kancelejas Politikas koordinācijas departamenta vadītāja vietniece atzīst, ka deleģēto funkciju administrēšanas kārtība lielākoties ir pārāk komplicēta, lai NVO to būtu izdevīgi uzņemties.⁵²

4. informācija

Kādi apsvērumi jāņem vērā pašvaldībām un citām valsts institūcijām, sadarbojoties ar NVO?

(Lielbritānijas NVO padomes (*National Council for Voluntary Organisations*) izstrādātie sadarbības principi.)

- Sabiedriskas organizācijas iesaistīsies plānošanā, sadarbojoties ar pašvaldību tikai tādā veidā, kas saskan ar šo organizāciju pašu darbības mērķiem. Jāņem vērā, ka sabiedriska labuma organizācijas var uzņemties veikt tikai tādas aktivitātes, kas atbilst šo organizāciju statūtos noteiktajiem labdarīgajiem mērķiem.
- Daudzi partneri spēj piedāvāt partnerībai ieguldījumu dažādās jomās – par NVO nevajadzētu spriest vienīgi pēc to spējas piesaistīt finansiālus resursus.
- Daudzas organizācijas varētu vēlēties piedalīties sabiedriskās plānošanas partnerībā, taču tām trūkst kapacitātes. Lielbritānijas pieredze liecina, ka šādas partnerības kļuvušas aizvien nozīmīgākas sabiedriskās politikas realizēšanā, tajā skaitā attīstības plānošanā. Likumdošana un valsts institūcijas aizvien biežāk atbalsta vai pat pieprasa sabiedrisko organizāciju iesaistīšanos. Taču darbs partnerības ietvaros prasa laiku. Daudzas brīv-

⁵² Paneldiskusija seminārā “Valsts pārvaldes, NVO un plašsaziņas līdzekļu loma sabiedrības iesaistīšanā lēmumu pieņemšanā”, 12.02.2003. Valsts kanceleja, Lielbritānijas NVO padome.

prātīgās organizācijas ir norūpējušās, ka pastāvīgais spiediens līdzdarboties, nepiešķirot papildu resursus, lai apmaksātu nepieciešamo papildu darbu, var novērst organizācijas no to primāro uzdevumu izpildes.

- Jāievēro, ka neviena atsevišķa organizācija nevar runāt visa sektora vārdā, pārstāvēt visas NVO vai sabiedrību kopumā.

Būtu vēlams, lai vietējo pašvaldību iestādes atzītu sabiedrisko organizāciju vērtību un pētītu to finansēšanas un atbalstīšanas iespējas, lai organizācijas varētu piedalīties sabiedriskās plānošanas procesā. Bieži vien NVO nevar novirzīt savus ienākumus un piesaistītās finanses aktivitātēm, kuras tiešā veidā neatbilst šo organizāciju primārajiem mērķiem, tāpēc būtu maldīgi pieņemt, ka NVO piesaistītie līdzekļi kaut kādā mērā ir sabiedriskie vai pašvaldības budžeta līdzekļi, kurus pašvaldība varētu novirzīt kādu sociālu vai cita veida problēmu risināšanai, kuras ietilpst pašvaldības kompetencē.

Nododot uzdevumus un to izpildei nepieciešamos līdzekļus NVO, pašvaldībām būtu nosakāms pienākums sistemātiski publiskot informāciju par piešķirto līdzekļu daudzumu, kā arī pamatojumu, kāpēc funkcijas izpildei izraudzīta konkrētā organizācija, ņemot vērā, ka bieži vien pašvaldībās trūkst organizāciju, kuras darbojas vienā sfērā un varētu nākt klajā ar konkurējošiem piedāvājumiem pašvaldībai.

NVO kā pašvaldību sadarbības partneru statusa nostiprināšanos ievērojami kavē arī nepietiekamā pašvaldību pieredze sadarbības noformēšanā: trūkst pašvaldībām pieejamu vienošanos un līgumu paraugu. Daudzas vienošanās par sadarbību ir mutiskas, tādēļ apstākļu maiņas rezultātā tās nav saistošas nedz NVO, nedz pašvaldībai.

NOBEIGUMS

Līdzdalības procesiem raksturīgas atšķirīgas intensitātes pakāpes, kuras iespējams sakārtot pieaugošā kārtībā – informācijas izplatīšana, konsultācijas un informācijas saņemšana no organizācijām, līdzdalība lēmuma/politikas īstenošanā un līdzdalība lēmuma pieņemšanā⁵³.

Apskatītie NVO un pašvaldību sadarbības piemēri iezīmē trīs jomas, kas raksturo organizāciju iespējas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā kopumā:

- 1) NVO aktivitātes kā katalizators radošam plānošanas risinājumam, bieži iesaistot arī plašāku sabiedrību;
- 2) NVO atzinumi, balstoties uz katras konkrētās NVO uzkrāto pieredzi savā interešu jomā;
- 3) līdzdalība plānu īstenošanā, pašvaldības pienākumu izpildes un atklātības uzraudzība.

Pirmās divas jomas pieļauj sadarbības attiecības starp organizācijām un pašvaldībām, savukārt trešā uzsver nepieciešamību pēc NVO spējas izdarīt un publiskot neatkarīgus spriedumus, kas pašreizējos apstākļos, kad trūkst finansējumu un veidojas organizāciju atkarība no vietējām pašvaldībām, var būt sarežģīti.

Piemēri liecina, ka, pateicoties sadarbības aktivitātēm, NVO spēj uzlabot attīstības programmu un teritorijas plānojumu kvalitāti dažādos aspektos, kā arī uzņemties pašvaldības deleģētus pienākumus, kas saistīti ar plānošanu un plānošanas dokumentos ierakstītā iedzīvināšanu.

⁵³ *World Bank 1993* vai *The World Bank Participation Sourcebook. The World Bank Washington DC, (1996).*

Plašākas līdzdalības veicināšana var dot iespēju sasniegt dažādus mērķus, kurus varētu iedalīt trijās grupās (atbilstoši Pasaules bankas pētījumam)⁵⁴:

1. Iesaistot NVO plānošanā un plāna īstenošanā, paplašināsies to interešu grupu loks, kuras piedalīsies teritorijas attīstības jautājumu apspriešanā un dokumentu izstrādē, tādējādi plānošanas process kļūs aizvien atklātāks. Plašas līdzdalības iespējas plānošanā ir īpaši būtiskas mazām un jaunām organizācijām, to ierobežotās kapacitātes un statusa dēļ. **Ar laiku šo organizāciju līdzdalība spēj sekmēt jaunas vietējās politikas un ieceru īstenošanu. NVO var attīstīt spēju ar panākumiem uzņemties atsevišķus pašvaldības deleģētos uzdevumus.** Līdzdalība ļauj organizācijām ar ierobežotu kapacitāti tikt uzklaušām un motivē tās informēt pašvaldību par savas mērķa grupas vajadzībām, ļauj uzsākt aktivitātes, lai meklētu risinājumus noteiktiem organizācijai un sabiedrībai svarīgiem jautājumiem saistībā ar konkrētas teritorijas attīstību. Tādējādi līdzdalība plānošanā var paaugstināt sabiedrības mērķa grupu kapacitāti, lai patstāvīgi risinātu sev svarīgus jautājumus – t. i., ja organizācija darbojas kādas konkrētas sabiedrības grupas labumam, šādi organizācijai reizē ar līdzdarbību plānošanā rodas apziņa, ka tā spēj ietekmēt situāciju par labu savai mērķa grupai, un tas ir būtisks attīstības priekšnoteikums.
2. **Plašāka līdzdalība ļauj sabiedrības mērķa grupām pilnveidot pašvaldības attīstības politiku un atsevišķos gadījumos (īpaši sadarbībā ar privāto sektoru) ietekmēt arī pakalpojumu kvalitāti.** Šajā gadījumā līdzdalības mērķi ir šādi:
 - uzlabot piedāvāto risinājumu efektivitāti un atbilstību vietējām vajadzībām;
 - piesaistīt papildu resursus plāna izstrādāšanai un īstenošanai;
 - veiksmīgāk koordinēt aktivitātes.
3. **Līdzdalība var nodrošināt lēmumiem sabiedrības un sabiedrisko organizāciju atbalstu, padarīt lēmumus leģitīmus, caurredzamus un sabiedrībai izprotamus, tādēļ arī vieglāk pieņemamus.** Ja plānošanas procesā nodrošināta pietiekami plaša iespēja līdzdarboties, lēmums vai plāns tiek sabiedrībā pieņemts un pret to bieži vien nav aktīvu iebildumu arī tām sabiedrības grupām, kas nebūs tiešie ieguvēji. Turklāt plāns labāk atbilst iedzīvotāju vajadzībām, jo tā izstrādāšanas gaitā saņemta nepieciešamā informācija ne tikai par mērķa grupu vajadzībām, bet arī par šo grupu īpatnībām, kas ļauj piedāvāt īstenojamus risinājumus. Plašāka līdzdalība bieži palīdz samazināt aktīvu pretestību pret pieņemtajiem lēmumiem. Visbeidzot – plašāka līdzdalība palīdz samazināt noteiktas politikas pretinieku skaitu. Iekļaujot plānošanā

⁵⁴ World Bank 1993 vai *The World Bank Participation Sourcebook. The World Bank Washington DC, (1996).*

grupas, kas līdz šim bijušas izstumtas no lēmumu pieņemšanas procesa, vai arī grupas/organizācijas, kuras līdz šim pazīstamas ar negatīvas līdzdalības piemēriem, pastāv iespēja iegūt šo sabiedrības grupu atbalstu.

Jāatzīmē, ka otrā un trešā līdzdalības ierosināto mērķu grupa var pārliecināt lēmumu pieņēmēju nodrošināt plašāku līdzdalības procesu, savukārt pirmā var šķīst nenozīmīga, ja vien nav iespējams parādīt, ka, nodrošinot līdzdalības iespējas ar mērķi padarīt nelielās organizācijas “balsstiesīgas”, ar laiku rodas iespēja uzticēt noteiktu mērķa grupu jautājumu risināšanu organizācijām un tādējādi atvieglot pašvaldības darbu.

Ja pastāv abpusējs kapacitātes trūkums, tad mēģinājumi uzlabot vai atrisināt tikai vienas puses stāvokli nedos cerēto rezultātu – vienas puses kapacitāte uzlabosies, bet otra nebūs spējīga reaģēt atbilstoši. Intervijās un plānošanas dokumentu analīzes gaitā iegūtā informācija liecina, ka pastāv problēmas NVO līdzdalības pieprasījuma jomā (organizācijām bieži trūkst kapacitātes, kompetences, motivācijas, lai kvalitatīvi līdzdarbotos plānošanā). Parasti tas nozīmē, ka pastāv arī problēmas ar līdzdalības piedāvājumu – likumdošana netiek īstenota, jo nav realizācijas mehānisma, pašvaldībām trūkst līdzekļu un tehniskā nodrošinājuma līdzdalības iespēju piedāvāšanai un rezultātu apstrādei.

Pašvaldības spēja uzklaut līdzdalības iniciatīvas ir atkarīga no tās pieejamības un atklātības, spējas reaģēt uz iniciatīvām un iestrādāt tās savos lēmumos, kā arī no pašas līdzdalības plašuma un dziļuma⁵⁵.

Savukārt sabiedrisko organizāciju iniciatīvu līdzdarboties nosaka tas, cik veicinoša un līdzdalībai labvēlīga ir vide, pastāvošā līdzdalības tradīcija, pastāvošās/institucionalizētās attiecības starp pašvaldību un atsevišķām NVO, konkurences intensitāte starp dažādām grupām, NVO spēja formulēt savas vajadzības un priekšlikumus skaidrā un loģiskā veidā, kā arī organizācijas iepriekšējā pozitīvā vai negatīvā sadarbības pieredze.

Aplūkotie piemēri liecina, ka organizācijas spēj efektīvi piedalīties:

- sniedzot atzinumus un informāciju par konkrētu situāciju vai jautājumiem;
- iesaistot plašāku sabiedrību situācijas novērtēšanā un risinājumu meklēšanā;
- izvirzot konkrētus, sabiedrībai svarīgus jautājumus;

⁵⁵ Landell-Mills, P. and I. Serageldin. “Governance and the External Factor”. *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics (1991)*. Sk. Crosby, Benjamin. (April 2002). <http://www.usaid.gov/cgi-bin/jumper.pl?url=%2Fdemocracy%2Fipc%2FMn-6-ms.pdf> Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.

- piesaistot ekspertus, kā arī finansējumu šo jautājumu izpētei un iespējamo risinājumu sagatavošanai.

Organizācijas var uzņemties papildu pasākumus līdztekus likumdošanā paredzētajai plānošanas kārtībai, kuru nodrošina pašvaldība, tādējādi padarot plānošanas procesu atklātāku un daudzpusīgāku. Sagatavot netradicionālus pasākumus, piedāvāt metodoloģiskus risinājumus, uzmeklēt un pieaicināt kvalificētus ekspertus (kā organizācijas biedrus, tā atzītus ekspertus ārpus organizācijas), pārliecināt tos darboties brīvprātīgi vai par simbolisku samaksu sabiedrības labā. Veiksmīgas sadarbības neatņemama sastāvdaļa – organizāciju spēja strādāt profesionāli un atklāti, kā arī prast novērtēt savas iespējas (piemēram, piesaistīt ekspertus un uz klausīt to viedokli, ja tas nepieciešams savas nostājas pamatošanai).

Bieži vien plānošanā, it īpaši, izstrādājot attīstības plānus, organizācijas mēģina tos aktīvi pielāgot savai darba kārtībai. Šādos gadījumos ir svarīgi nodrošināt iespējami plašu NVO pārstāvniecību, lai līdzsvarotu pretrunīgās intereses (piemēram, atklātas konsultatīvās vai sadarbības padomes veidā).

PRIEKŠLIKUMI

Normatīvie akti

- **Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai**, sagatavojot jaunus MK noteikumus par teritorijas plānojumiem (šādu noteikumu izstrādāšanu paredz Teritorijas plānošanas likums⁵⁶), kā arī par attīstības programmu apspriešanas kārtību (šādu noteikumu izstrādāšanu paredz Reģionālās attīstības likums⁵⁷), jā rūpējas, lai tie dotu iespēju pašvaldībām izstrādāt attīstības programmu un teritorijas plānojumu saturu, izmantojot dažādas plānošanas un sabiedrības iesaistīšanas metodes normatīvajos aktos noteikto robežu ietvaros.
- Ar MK noteikumu palīdzību **Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai** nepieciešams detalizētāk precizēt likumdošanā paredzēto kārtību, kādā sistemātiski pārbaugāma vietējo pašvaldību teritorijas plānojumu izstrādes procesa atbilstība likumdošanai, lai varētu apturēt un atcelt nekvalitatīvi izstrādātus plānojumus, piemēram, gadījumos, kad, izstrādājot plānojumu, nav notikusi sabiedrības iesaistīšana vai kad tā bijusi formāla.
- Atbildīgajai ministrijai jānodrošina ar teritorijas plānojumiem un attīstības plāniem saistītās informācijas uzglabāšana pašvaldībām, NVO un sabiedrībai pieejamā veidā. Šobrīd, atbilstoši likumdošanai, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija ir atbildīga par arhīva un datu bāzes uzturēšanu visiem teritorijas plānojumiem, kas izstrādāti Latvijas pašvaldībās.
 - Nepieciešams šo datu bāzi padarīt publiski pieejamu Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas un Pašvaldību savienības mājas lapā.
 - Datu bāzi vēlams papildināt ar informāciju par tiem pašvaldību teritorijas plānojumu un attīstības programmu projektiem, kas atrodas izstrādāšanas stadijā, un vietējām pašvaldībām.

⁵⁶ Teritorijas plānošanas likums (spēkā no 2002. gada 26. jūnija), 7. pants.

⁵⁷ Reģionālās attīstības likums (spēkā no 2002. gada 23. aprīļa), 6. pants.

- MK noteikumos par teritoriju plānojumiem nepieciešams pašvaldībām noteikt pienākumu informēt ministriju par plānošanas aktivitātēm un iesniegt datu bāzei nepieciešamo informāciju par plānojuma uzsākšanu un pabeigšanu.

Protams, ikvienas pašvaldības attīstības programmai un teritorijas plānojumam jābūt pieejamam attiecīgajā pašvaldībā. Līdz šim attīstības programmas un teritorijas plānojumus, kuru izstrādāšanai saņemti līdzekļi no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (kas līdz šim bija atbildīga par teritorijas plānošanas pārraudzību valsti) mērķdotāciju programmas, pašvaldībām bija jāiesniedz VARAM tehniskajā arhīvā, kas nodots Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas pārziņā.

- Nepieciešams uzlabot plānojuma ievērošanas uzraudzības mehānismu, lai novērstu tādus gadījumus kā, piemēram, būvatļaujas izdošanu, kas ir pretrunā ar teritorijas plānojumā norādīto zonējumu. Atbilstoši MK noteikumiem “Par teritorijas plānojumiem” (2000.12.05) vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma atbilstību noteikumu prasībām izvērtē atbildīgā ministrija (līdz Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas iecelšanai par atbildīgo ministriju ar to nodarbojās VARAM), savukārt plānojumu pārraudzību (t. i., novērtēšanu, kā arī saskaņošanu ar citiem plānojumiem) nodrošina rajona padome. Teritorijas plānojuma ievērošanu praksē pārtrauga tikai vietējā pašvaldība pati.

Pašvaldību plānošanas kapacitāte

- Ar Latvijas Pašvaldību mācību centra, Latvijas Pašvaldību savienības un Teritoriālplānotāju asociācijas organizatorisko un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas finansiālo atbalstu paplašināt strādājošo pašvaldību plānotāju papildizglītības iespējas un kapacitāti. Turpināt sadarbību ar Latvijas augstskolām teritorijas plānotāju bakalaura un maģistra studiju programmas izstrādē un akreditēšanā, iekļaujot interešu grupu un NVO iesaistīšanas komponenti.
- Ar Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas pasūtījumu atjaunot pēc Vides un reģionālās attīstības ministrijas pasūtījuma sagatavoto un publicēto metodiku⁵⁸, kā iesaistīt plašāku sabiedrību attīstības plānošanā. Metodikas izstrādē iekļaut ieinteresēto nevalstisko organizāciju un Pašvaldību savienības pārstāvjus, dodot iespēju izveidot efektīvu metodisko materiālu. Publiskot metodiku Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas, kā arī Latvijas Pašvaldību savienības un NVO centra mājas lapā.

⁵⁸ Marana Ināra. “Par sabiedrības līdzdalību un iesaisti teritoriju plānojumu izstrādē”. Metodiskie norādījumi. Vides un reģionālās attīstības ministrija, Rīga, 1998.

- Sadarbībā ar **reģionālajiem NVO atbalsta centriem** piedāvāt pašvaldību darbiniekiem apmācības sabiedrības iesaistišanā un interešu grupu konsultācijās ar mērķi satuvināt pašvaldību pārstāvjus un NVO. Aicināt profesionālus procesa veicinātājus novadīt katrā reģionā uz sadarbību orientētu pašvaldības un vietējās sabiedrības kopīgu attīstības plānošanas sanākumi, aicinot arī citu pašvaldību pārstāvjus piedalīties, lai gūtu pieredzi.
- Ar **Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas** atbalstu, sadarbībā ar **NVO centru**, veidot internetā konsultantu katalogu, kas var palīdzēt pašvaldību darbiniekiem vadīt kopīgas tikšanās un apmācīt sadarbībai ar dažādām sabiedrības grupām, izmantojot pārbaudītas metodes. Katalogs publiskojams NVO centra, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas un Pašvaldību savienības mājas lapās.
- **NVO centram** sadarbībā ar **Latvijas Uzņēmumu reģistru, Sabiedrības integrācijas ministriju un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministriju** izdot un publiskot ikgadēju Latvijas NVO katalogu, kas būtu pieejams arī elektroniskā formā.

NVO kapacitāte

- **Sabiedrības integrācijas ministrijai** sadarbībā ar **NVO centru**, kā arī iesaistot plašu ieinteresēto NVO loku, izstrādāt pasākumu virkni NVO aktivitātes veicināšanai pašvaldībās:
 - organizēt regulārus projektu konkursus par iepriekš izziņotām tēmām divas reizes gadā;
 - risināt jautājumu par organizāciju reģistrācijas maksu un administratīvo izdevumu segšanas iespējām;
 - veidot kopīgus izglītības un projektu izstrādes kursus pašvaldību darbiniekiem un NVO pārstāvjiem.
- Lai nostiprinātu NVO kā pašvaldību sadarbības partneru statusu, pašvaldībām nepieciešama iespēja saņemt apmācības sadarbības līgumu un vienošanos sastādīšanā. Iespējamie partneri apmācību nodrošināšanā un finansējuma piesaistē: **Latvijas Pašvaldību mācību centrs, Latvijas Pašvaldību savienība, NVO centrs, Reģionālie NVO atbalsta centri.**
- **Pašvaldībām** jāveicina savlaicīga NVO izglītošanās par attīstības plānošanas procedūru un sadarbības iespējām, kā arī par priekšrocībām, ko sniedz sadarbība, pirms uzsākt attīstības programmu un plānojumu izstrādi.

- Piešķirot finansējumu NVO projektiem, **pašvaldībām** jāorganizē atklāti, laikus izsludināti konkursi, kā arī vietējā laikrakstā jāpublisko konkursu rezultāti.
- **Pašvaldībās** lielāka uzmanība jāpievērš attīstības programmu un budžeta sasaistei un šīs savstarpējās sakarības skaidrošanai pašvaldības iedzīvotājiem.
- **Pašvaldībām un NVO** jāizvērtē vietējo partnerību veidošanas pieredze⁵⁹, partnerību institucionalizēšanas un tālākas attīstības iespējas.

⁵⁹ Ņemot vērā Latgales reģiona attīstības aģentūras Lauku partnerības programmas pieredzi; http://www.latgale.lv/RPP/rural_informacija.html Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

PIELIKUMI

1. pielikums

Terminu skaidrojumi

Attīstība – sabiedrībai labvēlīgs dabas vides, kultūrvides, sociālās vides un saimnieciskās darbības virzības process.⁶⁰

Vīzija – vispārīgi formulēts, vispusīgs nākotnes teritorijas (piemēram, pilsētvides) attīstības redzējums. Vīzija ir attīstības plānošanas procesa sākuma posms. Šajā posmā iedzīvotāju viedoklis nosaka galvenokārt attīstības tendences un problēmas, nevis šo problēmu risinājumu. Pēc vīzijas izstrādāšanas to var izmantot, lai meklētu un piedāvātu profesionālus risinājumus.⁶¹

Teritorijas attīstības plāns – dokumentu kopums, kas sastāv no attīstības programmas un teritorijas plānojuma un kas, ievērojot teritorijas attīstības plānošanas principus un priekšnoteikumus, teritorijas un tautsaimniecības nozaru attīstības analīzes rezultātus un prognozes, nosaka teritorijas vispusīgas un ilgtspējīgas attīstības mērķus un to saņemšanas stratēģiju.⁶²

Teritorijas attīstības plānošanas dokumenti:

Pētījuma tekstā dokumenti apzīmēti šādi:

Attīstības programma – dokumentu kopums, kurā noteikti teritorijas attīstības mērķi, uzdevumi, to izpildes līdzekļi un secība.⁶³ Teritorijas attīstības programma ir vidēja termiņa (septiņi gadi) reģionālās politikas plānošanas dokuments.⁶⁴

⁶⁰ Teritorijas attīstības plānošanas likums (1998. g.) – kaut gan šis likums kopš 2002. gada 26. jūnija vairs nav spēkā, tajā noteiktās definīcijas tika izmantotas pētījuma vajadzībām, ciktāl tās nav pretrunā ar pašreizējo situāciju.

⁶¹ Sk. "Atstāsim Rīgu saviem bērniem! Sabiedrības iesaistīšana Rīgas vēsturiskā centra nākotnes attīstības vīzijas veidošanā". Projekta gala ziņojums. Sagatavoja Aivita Putniņa, Guntra Aistara. 2001. gada 19. decembrī. http://www.instituts.lv/lv/SPI_zinojums.pdf Pēdējo reizi sk. 29.08.2003.

⁶² Teritorijas attīstības plānošanas likums (1998. g.).

⁶³ Teritorijas attīstības plānošanas likums (1998. g.).

⁶⁴ Reģionālās attīstības likums (2002. g.), 13. pants, 1.

Teritorijas plānojums – dokuments, kurā rakstveidā un grafiski parādīta teritorijas pašreizējā, plānotā un atļautā izmantošana (apbūve, infrastruktūra, labiekārtojums) un šīs izmantošanas ierobežojumi, kā arī noteiktiem mērķiem (piemēram, autoceļiem, tiltiem, īpaši aizsargājamām teritorijām) rezervētās teritorijas.⁶⁵ Teritorijas plānojumu izstrādā ar perspektīvu uz divpadsmit gadiem, pamatojoties uz attīstības programmu.⁶⁶

Sabiedrība – jebkura fiziska vai juridiska persona, kuru var interesēt vai ietekmēt pašvaldības lēmums attiecībā uz šīs pašvaldības teritorijas izmantošanu un attīstību.

Sabiedrības līdzdalība – sabiedrības iniciatīva, paziņojot savu viedokli pašvaldības atbildīgajiem darbiniekiem, sekojot plānošanas procesam, pieprasot informāciju par plānošanas gaitu un rezultātiem, kā arī palīdzot realizēt izstrādāto attīstības plānu. Sabiedrības līdzdalību palīdz nodrošināt sabiedrības iesaistīšanas pasākumi.

Sabiedrības iesaistīšana – pašvaldības iniciatīva, sekojot normatīvo aktu prasībām vai arī izstrādājot papildu pasākumus sabiedrības informēšanā un līdzdalības veicināšanā gan plānošanas procesā, gan teritorijas attīstības plāna īstenošanā.

Sabiedriskā apspriešana – plānošanas procesa daļa, kuras galvenie mērķi ir:

- sniegt iedzīvotājiem izpratni par teritorijas attīstības plānošanas jautājumiem;
- iegūt informāciju, kas sekmētu pamatota un pārdomāta teritorijas plānojuma un attīstības programmas izstrādi;
- saskaņot privātās un sabiedriskās intereses;
- pārliecināt sabiedrību par to, ka tās izteiktie viedokļi tiek apspriesti.

Sabiedriskās apspriešanas posms – viena vai vairākas sabiedriskās apspriešanas procedūras, kas nodrošina atklātumu attiecīgā projekta sagatavošanas posmā:

- pirmais posms – paziņojums par projekta izstrādes uzsākšanu;
- otrais posms – konsultācijas par gatavojamiem lēmumiem;
- trešais posms – sagatavotā projekta apspriešana.

Sabiedriskās apspriešanas procedūra – attiecīgā sabiedriskās apspriešanas posmā nepieciešamā un noteiktā kārtībā veikta viena vai vairākas darbības.

⁶⁵ Teritorijas attīstības plānošanas likums (1998. g.).

⁶⁶ MK noteikumi par teritorijas plānojumiem (2000. g.) IV, 20.; V, 27.2.

NVO – sabiedriskās organizācijas vai bezpeļņas organizācijas, kuru mērķis nav komercdarbība un kuras nav valsts vai pašvaldību dibinātas institūcijas. Kaut arī daudzās Latvijas normatīvajos aktos ir atsauces uz NVO, Latvijas likumdošanā tās nav definētas. Tomēr jau 2000. gadā 86 Saeimas, MK un citos spēkā esošajos normatīvajos aktos, no tiem – 38 starptautiskās konvencijās, nolīgumos un līgumos ir minēts termins “nevalstiska organizācija, institūcija, iestāde”⁶⁷.

Starptautiskais bezpeļņas likumu centrs (*International Centre for Non-profit Law*) NVO definē kā “ārpus valdības pastāvošas juridiskas personas, kuru mērķis nav gūt peļņu un kuras nodarbojas ar attīstības veicināšanu vai konsultācijām. Tās pieņemts dēvēt arī par pilsoniskām organizācijām un bezpeļņas organizācijām”⁶⁸.

Latvijā par NVO pārsvarā tiek uzskatītas sabiedriskās organizācijas. Taču, ievērojot NVO darbības būtību un principus, saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem par NVO var atzīt ne tikai sabiedriskās organizācijas, bet arī daudzas bezpeļņas organizācijas, darba devēju apvienības un to asociācijas, reliģiskās organizācijas un arodbiedrības⁶⁹.

Sabiedriska labuma organizācija⁷⁰ – šādu statusu piešķir biedrībai vai nodibinājumam, ja tā statūtos kā pamatdarbība ir paredzēta sabiedriskā labuma darbība, kā arī reliģiskajai organizācijai vai tās iestādei (turpmāk — reliģiskā organizācija).

Sabiedriskā labuma darbība ir darbība, ko veic vienā no šādām jomām:

- 1) palīdzība sociāli mazaizsargātām personu grupām un maznodrošinātām personām un ģimenēm (labdarība);
- 2) izglītība;
- 3) zinātne;
- 4) kultūra;
- 5) vēsturiskā mantojuma saglabāšana;
- 6) vides aizsardzība;
- 7) amatieru sports;
- 8) veselības aprūpe, veselības veicināšana un slimību profilakse, neatliekamā medicīniskā palīdzība katastrofās un ārkārtas situācijās cietušajiem (veselības aizsardzība);
- 9) pilsoņtiesību un cilvēktiesību aizsardzība;

⁶⁷ NVO centra dati.

⁶⁸ Norādījumi par likumiem, kas attiecas uz sabiedriskajām organizācijām. Atvērtās biedrības institūts un Starptautiskais bezpeļņas organizāciju likumu izstrādes centrs, 1996, 3. lpp.

⁶⁹ Apine Margarita. “Atzinums par nevalstisko organizāciju attīstībai labvēlīgu vidi”. NVO centrs, 2000.

⁷⁰ Likumprojekts “Sabiedriskā labuma organizāciju likums”. “Latvijas Vēstnesis”, 17.10.2002.

- 10) korupcijas apkarošanas veicināšana;
- 11) sabiedrības integrācija;
- 12) sociālā labklājība.

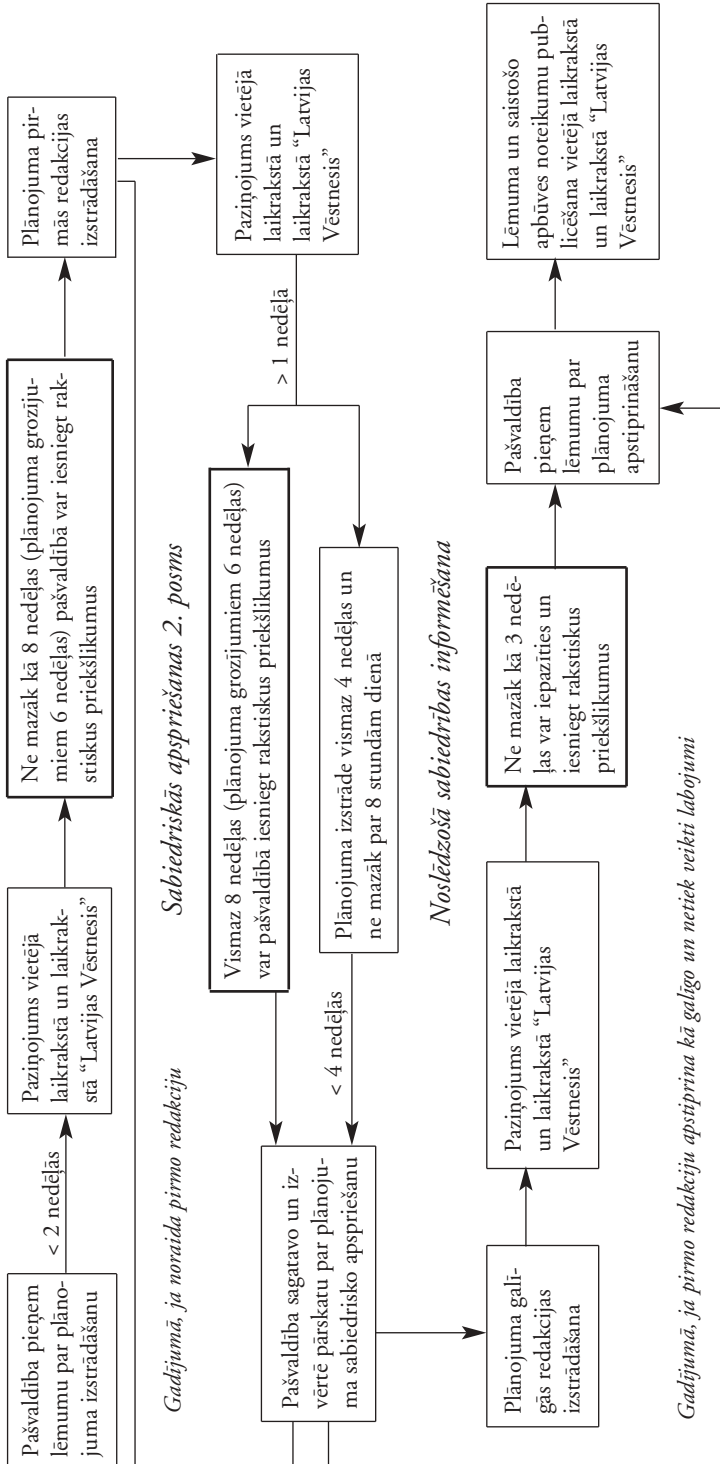
Biedru labuma organizācija⁷¹ – šādu organizāciju raksturo darbība tādā apjomā, kādā tā ir vērsta tikai uz biedrības un nodibinājuma biedru vai dibinātāju un ar tiem saistītu personu privāto interešu un vajadzību apmierināšanu, lai nodrošinātu savstarpēju palīdzību, informāciju, atbalstu un interešu īstenošanu, izņemot darbību, ko veic biedrība vai nodibinājums, kurš dibināts un darbojas sociāli mazaizsargāto personu grupu un maznodrošināto personu un ģimeņu tiesību un interešu aizsardzībai.

⁷¹ Likumprojekts “Sabiedriskā labuma organizāciju likums”. “Latvijas Vēstnesis”, 17.10.2002.

2. pielikums

Sabiedrības iesaistīšana pašvaldības plānojuma izstrādē un apstiprināšanā⁷²

Sabiedriskās apspriešanas 1. posms

⁷²

Informācijas apkopojums par Latvijas teritorijas plānošanas sistēmu. Pārskata materiāls. LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Rīga, 2001. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem "Noteikumi par teritorijas plānojumiem". "Latvijas Vēstnesis", 08.12.2000.

3. pielikums

Pašvaldību teritorijas plānošanas speciālistu aptaujas rezultāti

Aptauja veikta telefoniski no 2002. gada 1. novembra līdz 2. decembrim. Izmantojot Vides un reģionālās attīstības ministrijas datu bāzi “Latvijas pašvaldībās nodarbinātie teritorijas plānošanas un būvniecības speciālisti”, pēc nejaušās izlases principa aptaujāti 46 vietējo pašvaldību plānošanas speciālisti.

1. Vai Jūs plānošanas darbā esat sadarbojies/ies ar sabiedriskajām organizācijām?

	Atbilžu skaits
Jā	26
Nē	20 (10 gadījumos – tāpēc ka pašvaldībā nav sabiedrisko organizāciju)

2. Kā Jūs vērtējat sabiedrisko organizāciju līdzdalību attīstības plānošanā?

	Atbilžu skaits
A. Ļoti pozitīvi	8
B. Pozitīvi	18
C. Negatīvi	4
D. Ļoti negatīvi	–
E. Grūti pateikt	16 (8 no tiem – pašvaldības, kuras plānošanā nav sadarbojušās ar NVO)

3. Kā ir notikusi NVO iesaistīšana plānošanas procesā?

	Atbilžu skaits
A. Pēc pašvaldības iniciatīvas	16
B. Pēc organizācijas iniciatīvas	–
C. Kopīga lēmuma rezultātā	6
D. Pēc konsultantu ieteikuma	–
E. Grūti pateikt	4
Kopā:	26

4. Ja sadarbība ir notikusi, tad kādās no jomām?

a) saņemot informāciju no organizācijas plānošanas vajadzībām;

Jā	16
Nē	10

b) uzaicinot sniegt atzinumu kādā jautājumā;

Jā	12
Nē	14

c) aicinot piedalīties plānošanas darba grupā;

Jā	16
Nē	10

d) atsevišķu iedzīvotāju grupu viedokļu izzināšanā;

Jā	20
Nē	6

e) iedzīvotāju aptaujas anketu izplatīšanā;

Jā	14
Nē	12

f) plašākas sabiedrības informēšanā par jautājumiem un lēmumiem, kas saistīti ar plānošanu;

Jā	12
Nē	14

5. Ja sadarbība nav notikusi, kādu iemeslu dēļ? (Katra pašvaldība var uzrādīt vairākus iemeslus.)

	Atbilžu skaits
A. Trūkst informācijas par sabiedriskajām organizācijām un to interesēm	6
B. Trūkst metodoloģijas, kā iesaistīt organizācijas plānošanā	4

C. Pašvaldībā nav sabiedrisko organizāciju	10
D. Sadarbība ar sabiedriskajām organizācijām plānošanā nav efektīva	2
E. Nezinu	0
F. Cits iemesls	4

6. Kas būtu nepieciešams, lai veicinātu un uzlabotu sadarbību starp teritoriju plānotājiem un sabiedriskajām organizācijām?

Pašvaldību teritorijas plānošanas speciālistu atbildes

- Informācija par sabiedriskajām organizācijām būtu nepieciešama. Nozaru NVO varbūt nepārstāv tās grupas, kuras vajadzētu uzrunāt plānošanas gaitā – bezdarbnieces, bezpajumtniekus.
- NVO bieži nezina pašvaldības strukturālo uzbūvi, tās likumdošanu.
- Pirmkārt – resursi: bieži sabiedriskās organizācijas ir kā NVO, kā hobijs cilvēkiem, būtu labi, (ja varētu) atlidzināt par līdzdalību. Otrkārt – NVO bieži nav tehnoloģiju (datori, e–pasts). Noderētu datu bāze ar organizāciju e–pastiem, lai atvieglotu sazināšanos. Treškārt – noderētu arī metodika. Organizāciju zināšanu līmenis ir dažāds, būtu labi, ja organizācijas būtu sagatavotas.
- (Organizācijas) ne visai izprot procesu, tāpēc atdeve nav tik liela, kā vēlētos. (Nepieciešama) izpratne par plānošanas procesu, NVO netic, ka tas efektīvi var ietekmēt lēmumus.
- Dome vāji zina, kādas ir organizācijas, to spektrs. Zinām, ka pilsētā ir NVO atbalsta centrs, (tam) būtu vairāk jāpopularizē informācija par sabiedriskajām organizācijām un to interesēm. (Noderētu arī) metodoloģisks materiāls.
- Būtu nepieciešama organizāciju lielāka ieinteresētība.
- Ja plānošanas process notiktu, pagasts atrastu ceļu pie sabiedriskajām organizācijām.
- Trūkst informācijas.
- Organizācijām būtu jāreģistrējas (pašvaldībā tās darbojas kā neformālas interešu grupas).
- Nav abpusējas ieinteresētības. Organizācijas neizprot teritorijas plānošanas procesu.
- Vietējās lauku pašvaldībās nav sabiedrisko organizāciju.
- Pašvaldībā ir viena sabiedriska organizācija, kas nodarbojas ar novadpētniecību. Informāciju tā sniedz, bet pie paša plānošanas procesa nav noderējusi sadarbība.
- Sabiedriskās organizācijas pašas neizrāda īpašu aktivitāti, kaut gan informācija par sabiedrisko apspriešanu ir vispārpieejama (kaut gan organizācijām īpaši netiek izsūtīta). Ir bijis tikai 1 gadījums, kad sabiedriska organizācija izteikusi viedokli par kādu projektu. Kopumā

par sabiedrības un organizāciju līdzdarību esam tikai priecīgi, jo tā jau mums pašiem atvieglo darbu.

- – aktīva rīcība; – laba griba.
- (Pašvaldībā) ir tikai viena sabiedriskā organizācija, bet grūtību nav bijis.
- Informāciju vairāk. (Abpusējas) kapacitātes problēmas.
- Dati par sabiedriskajām organizācijām būtu nepieciešami.
- Trūkst organizāciju kapacitātes tehniskā nodrošinājuma – nevar sazvanīt organizāciju pārstāvjus.
- MK noteikumi “Par teritorijas plānošanu” neparedz sabiedrisko organizāciju vietu un lomu plānošanas procesā. MK noteikumos vajag izmaiņas. Varbūt var vēl paspēt to izdarīt. MK noteikumos ir paredzēta kārtība, kādā izstrādājami tehniskie plānojumi, kā savācami nosacījumi plānojuma izstrādāšanai un kā tiek izskatīti un sniegti atzinumi par prasību ievērošanu.

4. pielikums

Pašvaldību attīstības programmu kontentanalīze

Šajā pielikumā analizētas VARAM tehniskajā arhīvā pieejamās vietējo pašvaldību attīstības programmas, kas izstrādātas par 2000. gadā piešķirtajām mērķdotācijām, lai rastu priekšstatu par pašreizējām tendencēm attīstības plānošanā un dokumentu kvalitāti.

Arhīvā pieejamas tikai tās programmas, kuru izstrādāšanai piešķirta VARAM mērķdotācija. Tām pašvaldībām, kuras attīstības programmu izstrādāšanu finansē no sava budžeta līdzekļiem, nav obligāti jāiesniedz programmas eksemplārs VARAM arhīvā. Kopējais analizēto programmu skaits – 60.

1. Programmas izstrādātājs

Pašvaldība	33
Konsultanti	4
Pašvaldība sadarbībā ar konsultantiem	23

2. Vai programmas izstrādāšanas darba grupā piedalījušās NVO?

Jā	5
Nē	32
NVO nav piedalījušās darba grupā, bet sniegušas atzinumus / informāciju	3
NVO nav piedalījušās, bet notikusi iedzīvotāju (dažādu sociālo grupu pārstāvju) iesaistīšana darba grupās	10
Darba grupas sastāvs nav norādīts	10

3. Vai pašvaldības attīstības programmā sniegta informācija par vietējām NVO?

Jā	28
Nē	32

Secinājums:

- Informācija par organizācijām, kas pieejama pašvaldību plānotājiem, mēdz būt nepietiekama (to apliecina arī pašvaldību teritoriju plānotāju aptaujas dati) vai arī attiecīgajā pašvaldībā organizācijas nav oficiāli reģistrējušās.

4. Vai pašvaldības attīstības programmā atsevišķi analizēta vietējo NVO darbība?

Jā	13
Nē	47

Secinājumi:

- Bieži vien organizāciju darbība tiek aprakstīta un analizēta nevis atsevišķi, bet tajās attīstības programmu sadaļās, kas atbilst attiecīgo organizāciju darbības jomai (par to liecina rezultāts Nr. 3 – vietējās NVO pieminētas 28 no 60 analizētajām programmām, tajā skaitā 13 programmās tās analizētas īpašā sadaļā, bet 15 gadījumos to darbība aprakstīta attīstības programmas sadaļās, kas atbilst attiecīgo organizāciju darbības jomai).
- Atsevišķi NVO darbību analizē pašvaldības, kurās:
 - a) ir spēcīgs un attīstīts trešais sektors, ir realizēti kopīgi projekti ar pašvaldību;
 - b) par vienu no mērķiem izvirzīta sabiedrības aktivizēšana un trešais (nevalstiskais, sabiedriskais) sektors tiek uzskatīts par attīstības nodrošinātāju ar īpašām kopīgām darbības un pastāvēšanas īpašībām līdztekus “tradicionālajiem” attīstības nodrošinātājiem – publiskajam un privātajam sektoram.
- Ievērojama skaitliskā atšķirība starp programmām, kurās ir analizēta vietējo NVO darbība (13 no 60) un tām, kurās šādas analīzes nav (47 no 60), var norādīt uz dažādiem faktoriem – neviendabīga trešā sektora attīstība, informācijas trūkums pašvaldībās par trešo sektoru un tā darbību, pozitīvas pieredzes trūkums pašvaldību sadarbībā ar NVO. Līdz ar to pašvaldībā nav priekšstata par NVO kā atsevišķu sektoru, kas attīstās pēc kopīgiem, sev raksturīgiem parametriem. Visi minētie faktori ir savstarpēji saistīti un atspoguļojas arī pašvaldību teritorijas plānotāju aptaujas rezultātos.

5. Kvalitatīvais attīstības programmu vērtējums

		Programmas izstrādē iesaistījušās NVO/sabiedrības pārstāvji	Programmas izstrādē nav iesaistījušās NVO/sabiedrības pārstāvji (programmu tekstā vai pievienotajos sabiedriskās apspriešanas materiālos norādīts uz līdzdalības trūkumu)	Nav informācijas par to, vai programmas izstrādē iesaistījušās NVO/sabiedrības pārstāvji
Programmas bez stratēģiskās sadaļas (situācijas apraksti)	<p>Programmā ir tikai situācijas raksturojums</p> <p>Raksturojums, vīzija un mērķi</p> <p>Aktivitātes praktiski nav saistītas ar sākotnēji programmā izvirzītajām prioritātēm</p> <p>Kopā</p>	<p>3</p> <p>1</p> <p>–</p> <p>4</p>	<p>3</p> <p>12</p> <p>1</p> <p>16</p>	<p>–</p> <p>–</p> <p>–</p> <p>–</p>
Programmas ar nepilnīgu stratēģisko sadaļu	<p>Izvirzīti mērķi, pasākumi, bet nav paredzētas aktivitātes pasākumu īstenošanai, to veicēji, finansējums</p> <p>Nav paredzēti aktivitāšu veicēji un finansējums</p> <p>Nav paredzēti aktivitāšu veicēji</p> <p>Nav paredzētas izmaksas, finansētāji</p> <p>Plānošanā nav piedalījušies tie, kuri plānā atzīmēti kā līdzekļu avoti</p> <p>Kopā</p>	<p>1</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>–</p> <p>1</p> <p>6</p>	<p>8</p> <p>2</p> <p>–</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>15</p>	<p>–</p> <p>2</p> <p>–</p> <p>3</p> <p>–</p> <p>5</p>
Programmas ar izstrādātu stratēģisko sadaļu	<p>Izvirzīti mērķi, uzdevumi, norādītas aptuvenās izmaksas, aktivitātes, izpildītāji, finansētāji, sagaidāmie rezultāti</p>	<p>8</p>	<p>1</p>	<p>5</p>
	Pavisam kopā	18	32	10

5. pielikums

Pašvaldību teritorijas plānojumu kontentanalīze

Šajā pielikumā analizētas VARAM Tehniskajā arhīvā pieejamās vietējo pašvaldību at-tīstības programmas, kas izstrādātas par 2000. gadā piešķirtajām mērķdotācijām. Arhīvā pieejami tikai plānojumi, kuru izstrādāšanai piešķirta VARAM mērķdotācija. Tām pašvaldībām, kuras plānojuma izstrādi finansē no sava budžeta līdzekļiem, nav obligāti jāiesniedz plānojuma eksemplārs VARAM arhīvā. Kopējais analizēto plānojumu skaits – 32.

1. Programmas izstrādātājs

Pašvaldība	18
Konsultanti	3
Pašvaldība sadarbībā ar konsultantiem	11

2. Vai plānojumam ir pievienoti sabiedrisko apspriešanu materiāli?

Jā (taču tas nenozīmē, ka ir arī sabiedriskās apspriešanas pārskats)	11
Nē	21

3. Vai plānojuma sabiedriskās apspriešanas gaitā NVO ir sniegušas atzinumus?⁷³

Jā	5
Nē	6
Nav zināms	21

4. Vai NVO ir sniegušas informāciju plānotājiem / piedalījušas plānošanas darba grupā?

Jā	2
Nē	26
Nav zināms	4

⁷³ Ņemot vērā, ka 21 no 32 analizētajiem plānojumiem nav pievienoti sabiedriskās apspriešanas materiāli un/vai pārskats par sabiedrisko apspriešanu, pastāv ierobežotas iespējas novērtēt NVO līdzdalību, sniedzot atzinumus par plānojuma projektiem.

6. pielikums

Intervijās iesaistītie respondenti

N. p. k.	Datums	Respondents
1.	2002. gada 29. janvāris	NVO juriste
2.	2002. gada 7. marts	Pašvaldības teritorijas plānošanas speciāliste
3.	2002. gada 15. janvārī	Latvijas Pašvaldību savienības padomnieks
4.	2002. gada 6. aprīlis	NVO pārstāve
5.	2002. gada 8. maijs	Pašvaldību attīstības un teritoriju plānošanas konsultants
6.	2002. gada 14. maijs	Vides un reģionālās attīstības ministrijas vecākā referente
7.	2002. gada 14. maijs	Vides un reģionālās attīstības ministrijas vecākā referente
8.	2002. gada 11. jūnijs	Teritorijas attīstības plānošanas centra speciālists
9.	2002. gada 25. jūlijs	Vides NVO projektu vadītājs
10.	2002. gada 31. jūlijs	Vides NVO vadītāja
11.	2002. gada 7. novembris	Pašvaldību attīstības un teritoriju plānošanas konsultante
12.	2002. gada 3. septembris	Sabiedriskās politikas NVO eksperts sabiedrības līdzdalības jautājumos
13.	2002. gada 5. septembris	NVO ietekmes novērtējuma eksperte
14.	2002. gada 28. oktobris	NVO vadītāja
15.	2002. gada 22. novembris	NVO konsultatīvās padomes pārstāve
16.	2002. gada 27. novembris	Vides NVO pārstāve
17.	2002. gada 29. novembris	Vides NVO projektu vadītāja
18.	2002. gada 3. decembris	NVO vadītāja
19.	2002. gada 3. decembris	Pašvaldības attīstības nodaļas vadītājs
20.	2002. gada 10. decembris	Pašvaldību konsultāciju centra vadītāja
21.	2002. gada 11. decembris	NVO vadītāja
22.	2002. gada 11. decembris	Pašvaldības teritorijas plānošanas speciāliste
23.	2002. gada 12. decembris	NVO konsultante
24.	2003. gada 9. janvāris	NVO vadītāja
25.	2003. gada 15. janvāris	Latvijas Pašvaldību savienības padomnieks
26.	2003. gada 24. janvāris	Vides NVO vadītāja
27.	2003. gada 24. janvāris	Pašvaldības vadītājs
28.	2003. gada 13. februāris	LU Bioloģijas fakultātes profesore
29.	2003. gada 4. marts	Pašvaldības teritorijas plānošanas speciāliste
30.	2003. gada 19. marts	NVO projektu vadītāja
31.	2003. gada 20. marts	Arhitekts, teritorijas plānojumu izstrādātājs

LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Grāmatas, raksti un dokumenti

1. Aistara Guntra. Kas to Rīgu dimdinās. 18.06.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=103471&lang=lv>
2. Apine Margarita (red.). Rokasgrāmata nevalstiskajām organizācijām. NVO bibliotēka, NVO centrs. Rīga, 2000.
3. Atstāsim Rīgu saviem bērniem! Sabiedrības iesaistīšana Rīgas vēsturiskā centra nākotnes attīstības vīzijas veidošanā. Projekta gala ziņojums. Sagatavoja Aivita Putniņa, Guntra Aistara. 2001. gada 19. decembrī. http://www.instituts.lv/lv/SPI_zinojums.pdf
4. Baltača Brigita. Kopienų filantropija – viena no iespējām līdzdarboties. 21.11.2002. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=4311567>
5. Baltača Brigita. Lielvārdiešu forums 2002. 11.04.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=102933&lang=lv>
6. *Bens, Charles. Quality Management and Organizational Effectiveness: Tools and Techniques. Canadian Urban Institute, International Programs Office. 1995.*
7. Briede Jautrīte. Jaunas atbildes pārvaldes darboņiem. Recenzija par Valsts pārvaldes iekārtas likumu. 18.06.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=103478&lang=lv>
8. Briede Jautrīte. Tiesiskās paļāvības aizsardzība – viens no administratīvā procesa principiem. “Cilvēktiesību Žurnāls”, 1997, Nr. 5.
9. *Chetwynd, Eric Jr., Frances J. Chetwynd. A Practical Guide to Citizen Participation in Local Government in Romania. Research Triangle Institute under the Local Government Assistance Program, USAID (United States Agency for International Development). Romania, 2001.*

10. *Community Participation Toolkit*. <http://www.sustainability.org.uk/info/commpartic/compart.htm> Pēdējo reizi sk. 25.05.2002.
11. *Conditions of Enhancement of Civic Participation*. Baltic Data House. Rīga. (1998). http://www.politika.lv/polit_real/files/lv/EnhancEN.pdf Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
12. *Connecting with the public*. Ministry of Municipal Affairs, Ontario, 1993.
13. *Creighton, James L. Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook. Program for Community Problem Solving*. Washington, DC, 1997.
14. *Crosby, Benjamin. Participation Revisited: A Managerial Perspective*. USAID (United States Agency for International Development) Implementing Policy Change Project, Monograph No. 6 (April 2002). <http://www.usaid.gov/cgibin/jumper.pl?url=%2Fdemocracy%2Fipc%2FMn-6-ms.pdf>
15. Driķe Nora. Pāvilsta dziedē brūces Pelēkajā kāpā. “Diena”, 5.02.2003.
16. Gaters Ivars. Arī valsts reģioni ir valsts. “Latvijas Vēstnesis”, 05.11.2002. http://www.vestnesis.lv/arhivs/arhivs.php?iop=DOC&doc_id=68018 Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
17. Gertnere-Ozola, Kaija. Ziedošana nav līdzekļu izšķērdēšana. Publicēts portālā “Delfi” 27.03.2003. <http://www.delfi.lv/archive/article.php?id=5085064&ndate=1048716000&categoryID=898102>
18. Iedzīvotāju tiesības piedalīties savas pilsētas vai pagasta attīstības plānošanā. Informatīvo materiālu sērija “Zini savas tiesības”. Sorosa fonds – Latvija un COLPI, Rīga, 2001.
19. Ieteikumi pašvaldību attīstības plānošanai: rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. Latvijas Pašvaldību mācību centrs, ES *Phare* Pārrobežu sadarbības programmu projekts. Rīga, 2000.
20. Indriksons Mareks. Pirmais kopienas fonds Latvijā. 04.04.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=105649&lang=lv>
21. Indriksons Mareks. Talsinieki gatavi filantropijai. 30.04.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=103143&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 26.11.2002.
22. Informācijas apkopojums par Latvijas teritorijas plānošanas sistēmu: pārskata materiāls Eiropas Padomes Eiropas Reģionālās plānošanas ministru konferences Vecāko amatpersonu sanāksmes informēšanai par teritorijas plānošanas sistēmu un tās attīstību Latvijā. LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Rīga, 2001.

23. Janz, Melanie. *The Reception and Development of the American Model of Community Organization in Germany and Latvia*. University of Applied Science Merseburg, June 2002. Npublicēts maģistra darbs.
24. Kalniņa S. NVO ietekmes atlēga – neatlaidība un kompetence. www.politika.lv 14.01. 2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=105229&lang=lv>
25. Laime Brigita, Bērziņš Egons. Teritoriālā plānošana un jūras piekrastes biotopu aizsardzība. Sk. Aktuāli savvaļas sugu un biotopu apsaimniekošanas piemēri Latvijā. Rīga, 2002.
26. Landell-Mills, P. and I. Serageldin. *Governance and the External Factor. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics, 1991*.
27. Lang, Stefanie. *Results from the 2nd Opinion Poll on Knowledge and Attitude of the Public towards Natura 2000. Baltic Environmental Forum sub-project on "Baltic States' Regional Preparation for Natura 2000."* Rīga, February 2003.
28. Latvijas Nacionālais ziņojums "Rio + 10" ANO Vides un attīstības konferencei Johannesburgā. Rīga, 2002.
29. *Learning from Local Strategic Partnerships: Local Government Association's Note for Working with the Community and Voluntary Sectors*. Local Government Association. London (March 2002). <http://www.lga.gov.uk/Publication.asp?lsection=116&id= SXFA87-A780C524> Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
30. Linuža Laima. Dārģa, bet reti praktiska literatūra. "Lauku Avīze", 30.05.2002.
31. *Local and Regional Governments in Latvia*. Union of Local Governments, 2001.
32. Lowndes, Vivien, Gerry Stoker, Lawrence Pratchett, David Wilson, Steve Leach, Melvin Wingfield. *Enhancing Public Participation in Local Government: A Research Report*. Democracy Network, the Department of the Environment, Transport and the Regions. London (September 1998).
33. Marana Ināra. Par sabiedrības līdzdalību un iesaisti teritoriju plānojumā izstrādē. Metodiskie norādījumi. Vides un reģionālās attīstības ministrija, Rīga, 1998.
34. Meiere Silvija. Par sabiedrības ietekmi uz publisko tiesību subjektiem un to lēmumiem. "Jurista Vārds", 13.02.2001.; 20.02.2001. <http://www.politika.lv/index.php?id=102420&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
35. Melluma Aija, Šķiņķis Pēteris, Bauls Andris, Čeburaškins Mihails. Pazīmes un indikatori reģionālās attīstības vērtēšanai Latvijā. SIA Reģionālo studiju centrs, LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Rīga, 2000.

36. Morrison, Emily Kittle. *Leadership Skills: Developing Volunteers for Organizational Success*. Fisher Books, Tucson, 1994.
37. NVO sektors Latvijā: 2000/2001. Pārskats. NVO centrs, Rīga, 2002.
38. Oliņa Daina. Septiņi soļi pilsoņa aktivizēšanai. "Zemgales Ziņas", 29.11.2002.
39. Osis Laimonis. Sabiedrības iesaistes metodoloģija ilgtspējīgas attīstības veicināšanai Rīgā saistībā ar vides novērtējuma procesu. Nepublicēts pētījums. Latvijas Universitātes Vides pārvaldības institūts, Rīga, 2000.
40. Östhol, Anders and Bo Svensson (eds.). *Partnership Responses – Regional Governance in the Nordic States*. "Nordregio" (Nordic Centre for Spatial Development). Report (June 2002). <http://www.nordregio.se/> Pēdējo reizi sk. 11.08.2002.
41. Otake, Kendo. *Partnership: A New Mechanism for Local Governance? Third Sector Research Programme*. University of Ulster. Northern Ireland (2001). The Royal Irish Academy's Web site. (<http://www.ria.ie/committees/tsrp/down.html>) Pēdējo reizi sk. 03.02.2003.
42. Pārskats par tautas attīstību 2000/2001: Sabiedriskās politikas process Latvijā. UNDP, Rīga, 2001. http://ano.deac.lv/html_l/index_09.htm Pēdējo reizi sk. 15.11.2002.
43. Pelcl, Petr. *Public participation in Regional Development Planning in Central Europe: Arhus Convention and Regional Development Project*. Centre for Community Organizing, Czech Republic, Environmental Law Centre, Poland; National Society of Conservationists, Hungary (2001). http://www.cpkp.cz/aarhus_en.html Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
44. *Preparing Community Strategies: NCVO (National Council For Voluntary Sector) (June 2000)*. <http://www.ncvo-vol.org.uk/Asp/search/ncvo/main.aspx?siteID=1&csID=18&subSID=141&documentID=993>
45. *Preparing Community Strategies: NCVO Response to Consultation on Draft Guidance (August 2000)*. <http://www.ncvo-vol.org.uk/Asp/search/ncvo/main.aspx?siteID=1&csID=18&subSID=141&documentID=990>
46. *Public Participation Manual*. Canadian Urban Institute, International Programs Office (April 1995).
47. *Public Spaces & Public Life – in Riga City Centre*. Gehl Architects Aps, Urban Quality Consultants (October 2002).
48. *Riga City towards Sustainability: Collected Papers*. Riga City Council, Department of Environment, Riga City Environment Centre Agenda 21. Rīga (2001).

49. Risinājums ziedojumu sistēmas sakārtošanas jautājumā. "NVO centra jaunumi", 11.04.2003. <http://www.ngo.org.lv/news.php?id=483>
50. Rokasgrāmata sabiedriskajām organizācijām: panākumu atlēgas. Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība. Rīga, 2001.
51. Rudevskis Juris. Nevalstiska organizācija Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē. "Latvijas Vēstnesis", pielikums "Jurista Vārds", 18.02.2003.
52. *Skills Development Manual. Canadian Urban Institute, International Programs Office (April 1995).*
53. *Stec, Stephen. Manual on Public Participation in Environmental Decisionmaking. Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe. Budapest (1995).*
54. Struberģa Sigita. Nozagtā valsts. www.politika.lv 06.03.2002. <http://www.politika.lv/index.php?id=102618&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 01.06.2003.
55. Tautas attīstība. Mācību līdzeklis. Rīga, 2002.
56. Teritoriālpārveidojuma dokumentu projektu sabiedriskās apspriešanas Rīgas noteikumi (1. redakcija). Rīga, 1997. gada novembris.
57. *A Toolkit for Participation in Local Governance: Learning to Make Participation Work.* http://www.toolkitparticipation.com/vervolg/index.htm?url=content_analysis.asp Pēdējo reizi sk. 4.12.2002.
58. Vides aizsardzības rīcības plānošana pašvaldībās: Rokasgrāmata. Reģionālais vides centrs Centrālāi un Austrumeiropai. Rīga, 1998.
59. *Vilka, Inga, Maris Pukis, Edvins Vanags. Indicators of Local Democracy in Latvia. In: Sóos Gábor, Gábor Tóka, Glen Wright (eds.). State of Local Democracy in Central Europe. Local Government and Public Reform Initiative, Budapest (2002).* <http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?id=100> Pēdējo reizi sk. 14.11.2002.
60. *Wainwright, Susan. Measuring the Impact of the Voluntary Sector, Conference material, 2001. National Council for Voluntary Organisations.* <http://www.ncvo-vol.org.uk>
61. Veinraita Sjūzena. NVO ietekme – kā likt galdā pierādījumus? 10.06.2003. <http://www.politika.lv/index.php?id=106274&lang=lv>

62. *Wates, Nick (ed.) The Community Planning Handbook. Earthscan Publications Ltd. London (2000).*
63. *Wilcox, David. Creating Partnerships.* <http://www.partnerships.org.uk/AZP/part.html> Pēdējo reizi sk. 05.05.2002.
64. *Wilcox, David. Guide to Effective Participation. (1994)* <http://www.partnerships.org.uk/guide/index.htm> Pēdējo reizi sk. 05.05.2002.
65. *The World Bank Participation Sourcebook. The World Bank Washington, DC. (1996).* <http://www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sbhome.htm> Pēdējo reizi sk. 5.12.2002.

Normatīvie akti

Likumi

1. Valsts pārvaldes iekārtas likums. “Latvijas Vēstnesis”, 21.06.2002.
2. Likums “Par pašvaldībām”. “Latvijas Vēstnesis”, 24.05.1994. (Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 2001. gada 5. janvārim.)
3. Teritorijas plānošanas likums. “Latvijas Vēstnesis”, 12.06.2002.
4. Reģionālās attīstības likums. “Latvijas Vēstnesis”, 09.04.2002.
5. Teritorijas attīstības plānošanas likums. “Latvijas Vēstnesis”, 30.10.1998.
6. “Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām”. “Latvijas Vēstnesis”, 20.07.2001.
7. “Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”. “Latvijas Vēstnesis”, 02.08.1995.

Likumprojekti

8. Likumprojekts “Biedrību un nodibinājumu likums”. “Latvijas Vēstnesis”, 17.10.2002.
9. Likumprojekts “Sabiedriskā labuma organizāciju likums”. “Latvijas Vēstnesis”, 17.10.2002.
10. Likumprojekts “Grozījumi likumā “Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”” (2003. gada 2. jūnijā akceptēts Ministru kabineta komitejā).

Ministru kabineta noteikumi

11. Ministru kabineta noteikumi Nr. 476 "Reģionālās politikas un plānošanas pārvaldes nolikums". "Latvijas Vēstnesis", 30.10.2002.
12. Ministru kabineta noteikumi Nr. 423 "Noteikumi par teritorijas plānojumiem". "Latvijas Vēstnesis", 05.12.2000.

Ministru kabineta rīkojumi

13. Ministru kabineta rīkojums Nr. 598 "Par atbildīgo ministriju noteikšanu Teritorijas plānošanas likumā minēto funkciju veikšanai". "Latvijas Vēstnesis", 30.10.2002.

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9,
Rīgā, LV-1048, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s "Preses nams" poligrāfijas grupā "Jāņa sēta".